

М.Г. Щербаковський, Д.В. Андреев

Розслідування незаконного обігу зброї

Монографія

Харків 2021

**Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 11 від 23 грудня 2020 р.)**

Автори:

Щербаковський М.Г. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ (Розділи 1, 3);

Андреев Д.В. – доктор філософії в галузі права, старший оперуповноважений в особливо важливих справах Управління стратегічних розслідувань в Запорізькій області Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України (Розділ 2).

Рецензенти:

Даньшин М. В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Національної безпеки та правової роботи Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Степанюк Р. Л. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ.

**Щербаковський М.Г., Андреев Д.В. Розслідування
незаконного обігу зброї: монографія. Харків, 2021. 192 с.**

У монографії висвітлені найбільш актуальні наукові, правові та організаційно-тактичні проблеми розслідування незаконного обігу зброї в Україні. Уточнено поняття зброї та її незаконного обігу. Запропонована загальна, міжродова методика розслідування чотирнадцяти складів злочинів, предметом яких є різні види зброї. Визначені елементи криміналістичної характеристики злочинів, окреслені типові слідчі ситуації та сформульовані засади планування й організації розслідування незаконного обігу зброї. Розкриті тактичні особливості проведення типових слідчих (розшукових) дій.

Для науковців, викладачів, студентів, співробітників органів досудового розслідування, прокурорів, суддів, адвокатів.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Перелік умовних позначень.....	5
Розділ 1.	
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ	
НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ	
1.1 Поняття зброї та її незаконного обігу.....	7
1.2 Основи формування методики розслідування незаконного обігу зброї.....	25
1.3 Криміналістична характеристика незаконного обігу зброї.....	40
Розділ 2.	
ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ	
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ	
2.1 Типові слідчі ситуації розслідування незаконного обігу зброї.....	61
2.2 Планування та організація розслідування незаконного обігу зброї.....	77
Розділ 3.	
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ	
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ	
НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ	
3.1 Затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину... 91	
3.2 Огляд місця події, зброї та її слідів.....	108
3.3 Допит.....	126
3.4 Проведення судових експертиз.....	143
Список використаних джерел.....	164

ПЕРЕДМОВА

Соціально-економічні та політичні зміни в Україні супроводжуються якісними змінами злочинності. Посиленню криміногенної обстановки у державі сприяє багато чинників, серед яких – незаконний обіг зброї. Так, статистичні дані даних Генеральної прокуратури України свідчать, що протягом восьми років в Україні за статтями 262, 263, 263¹, 264, 410 КК України щодо незаконного поводження зі зброєю обліковано кримінальних правопорушень: 2013 р. – 7240, 2014 р. – 8171, 2015 р. – 7867, 2016 – 6767, 2017 – 8610, 2018 – 7902, 2019 – 6725, 2020 – 5532¹. Таким чином середня кількість злочинів вказаних категорій перевищує сім тисяч на рік і це з урахуванням того, що з 2014 року за об'єктивних причин не реєструються правопорушення, які вчиняються на територіях АР Крим та частині Донецької і Луганської областей. Однак зброя є предметом та інших злочинів. В теперішній час в Україні спостерігається неконтрольований ріст незаконного обігу різних видів зброї, що інтенсивно поширюються серед населення та у кримінальному середовищі. Значна частина такої зброї незаконно потрапляє в усі без виключення регіони України із зони проведення Операції Об'єднаних сил. Це є ключовим фактором, який ускладнює криміногенну обстановку в цілому на загальнодержавному рівні і, зокрема, призводить до різкого підвищення кількості злочинів загальнокримінальної спрямованості. Суспільна небезпека незаконного обігу зброї полягає у створенні «сприятливих умов» для вчинення більш тяжких злочинів, оскільки сама зброя несе потенційну загрозу життю і здоров'ю людей, незалежно від наявності або відсутності наміру застосовувати її за призначенням.

У комплексі заходів, спрямованих на зниження і нейтралізацію сучасних загроз безпеки держави, життю та здоров'ю осіб особлива увага приділяється боротьбі з незаконним обігом зброї, а успішне їх виконання багато в чому залежить від наявності та якості криміналістичних рекомендацій щодо розслідування вказаних злочинів.

Окремим аспектам протидії незаконному обігу різних видів зброї на дисертаційному рівні досліджували у своїх роботах такі вчені як М. Х. Рустамбаєв (1983), А. В. Втюрін (1999), О. О. Долгополов (1999), І. В. Капустіна (1999), І. І. Бікєєв (2000), А. В. Кофанов (2000), С. Г. Павліков (2000), В. В. Войнов (2001), В. Д. Корма (2001), В. І. Рибачук (2001), М. В. Щеголєва (2001), В. В. Єфіменко (2002), О. О. Нікітіна (2002), О. Ф. Соколов (2002), Г. О. Бойко (2003), В. А. Саморока (2004), О. А. Мокринський (2004), О. Ф. Бурлевич (2005), Є. В. Терентьєва (2005), М. П. Тюлькін (2005), В. В. Кубанок (2006), В. П. Меживий (2006), Р. Р. Карданов (2007), М. Г. Пінчук (2007), Я. В. Новак, (2007), Т. М. Бульба

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Генеральна прокуратура України.

(2008), А. В. Кузнецов (2008), М.В. Лукашин (2008), А. С. Новосад (2009), О. М. Сарнавський (2009), С. П. Параниця (2009), Є. М. Хастінов (2009), О. М. Бокій (2010), М. М. Майстренко (2010), Є. С. Тесленко (2011), В. С. Шаповалова (2015), С. М. Мельниченко (2016), І. Ю. Рагулін (2016), Ю. М. Береза (2018), С.Г. Борисов (2020) та ін.

Проте, більшість наукових праць підготовлено із урахуванням криміногенної ситуації інших держав або іншої соціально-економічної обстановки в нашій країні, стосуються окремих аспектів розслідування злочинів щодо незаконного поводження із вогнепальною зброєю, боєприпасами або вибуховими пристроями. Вони не містять комплексного дослідження проблем розслідування незаконного обігу зброї незалежно від її виду як предмету злочину у контексті сучасного суспільно-політичного положення в Україні, не враховують чинний КПК України та структурно-функціональні зміни правоохоронних органів.

Зростання сучасних потреб слідчої практики у протидії та розслідуванні незаконного обігу зброї обумовлює актуальність роботи.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АТО** – Антитерористична операція;
- ВСУ** – Верховний Суд України;
- ЄРДР** – Єдиний реєстр досудових розслідувань;
- КК** – кримінальний кодекс;
- КПК** – кримінальний процесуальний кодекс;
- КУпАП** – Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- МВС** – Міністерство внутрішніх справ;
- МО** – Міністерство оборони;
- ООС** – Операція об'єднаних сил;
- ст.** – стаття;
- п.** – пункт;
- ч.** – частина.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ

1.1. Поняття зброї та її незаконного обігу

В структурі злочинності в Україні особливе місце займає незаконний обіг зброї, боєприпасів і вибухових речовин, що є одним із факторів, які суттєво ускладнюють сучасну криміногенну ситуацію. Суспільна небезпека незаконного обігу зброї полягає у створенні «сприятливих умов» для скоєння більш тяжких злочинів. Останні роки характеризуються високим рівнем злочинів, що вчинені із застосуванням зброї. В умовах сьогодення збільшення арсеналу зброї в країні призводить до її використання як знаряддя під час скоєння вбивств, розбоїв, грабежів, хуліганства, нанесення тілесних ушкоджень, масових заворушень, терористичних актів та інших тяжких і особливо тяжких злочинів. І ці «війни» відбуваються, практично, у кожному регіоні України: від східних до західних її рубежів. За даними МВС в Україні у 2016 році вилучено 2781 одиницю зброї та вибухівки, серед якої 4 гранатомети, 2 кулемети, 40 автоматів, 176 карабінів та гвинтівок, 250 пістолетів, 608 обрізів, 1,5 тис. одиниць саморобної зброї, 426 гранат, 116,7 тис. набоїв, 738 кг вибухових речовин та 678 кг пороху¹.

Проблемам протидії незаконному обігу зброї приділяють увагу криміналісти, кримінологи, представники кримінального права та інші правники. Серед вітчизняних та закордонних вчених, в роботах яких розглядаються різні аспекти вказаних проблем – Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, В. В. Бірюков, В. Ю. Владимиров, Д. А. Корецький, А. В. Кофанов, В. М. Плєскачевський, В. А. Ручкін, М. В. Салтєвський, Є. М. Тихонов та інші правники. Серед багатьох питань, які потребують теоретичного осмислення та практичного розв'язання, одним з основних є з'ясування власне поняття зброї. Чинне законодавство, спеціальні та довідкові видання не дають єдиного уявлення щодо загальної сутності зброї. Численні спроби формулювання терміна «зброя» зробили у своїх роботах вчені криміналісти та кримінологи. Проте викладені в них визначення мають розбіжності й не повною мірою розкривають зміст цього поняття.

Визначення поняття «зброя» на сьогодні залишається досить дискусійним. Незважаючи на наявність цілого ряду праць, присвячених зброєзнавству, залишається відкритим питання щодо суті зброї в широкому розумінні. Чітке визначення цього терміну важливо як для встановлення адміністративних правопорушень, так й кримінальних проваджень, оскільки

¹ Кількості вилученої зброї вистачило б на невелику війну. URL: <http://obozrevatel.com/news> (дата звернення 20.01.2017)

в диспозиції низки статей Кримінального кодексу України міститься вказівка на зброю.

Одне з перших визначень зброї запропонував Г. Гросс: «Зброя (в загальному розумінні) – все, що тільки може бути застосовано як для особистого захисту, так і для нападу на іншого, хоча призначення цього предмета було зовсім іншим»¹. Таким ж чином висловлюються Є. М. Тихонов² та М. В. Салтевський³. В даному випадку за ознаку зброї прийнята ситуація її застосування – «напад» чи «захист», а не самі властивості зброї. Р. С. Белкін пише, що «зброя – загальна назва пристроїв та засобів ураження (знищення) живих істот, техніки та споруд»⁴. В цьому формулюванні за ознаку зброї вибрана ціль її використання. Такої ж думки дотримуються О. Р. Росинська та Т. В. Авер'янова, які зброєю вважають пристрій і предмети, конструктивно призначені для ураження живої та іншої цілі⁵. У військовому аспекті об'єднується обидві наведені ознаки зброї, котра розглядається як загальне позначення всіх пристроїв і засобів, що застосовуються під час нападу або захисту (оборони) для ураження противника, його техніки і споруд⁶. Подібне трактування зброї пропонує В. В. Бірюков, доповнюючи визначення галузю застосування зброї, якою вважає предмети і пристрої, спеціально виготовлені і призначені для ураження (знищення або пошкодження) цілі в бою, на полюванні при проведенні спортивних змагань, а також для активної самооборони⁷. Зазначимо, що «уражати» означає ранили, убивати, пошкоджувати щонебудь⁸. Таким чином, застосування зброї приводить до ушкодження здоров'я аж до смертельного результату.

В. М. Плескачевський вказує, що «зброя у криміналістиці – це матеріальний засіб індивідуального застосування, конструктивно і функціонально призначений для нанесення летальних пошкоджень людині чи тварині, а також спеціального руйнування перешкод»⁹. Слід зауважити, що вчений відносить до зброї тільки засоби індивідуального застосування й ігнорує наявність зброї масового знищення, артилерійських, ракетних та

¹ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики М.: ЛексЭст, 2002. С. 569.

² Теоретические и методологические основы судебно-баллистической экспертизы: пособие / под ред. Х.М. Тахо-Годи. М.: ВНИИСЭ, 1984. Вып. 1, 2. С. 44.

³ Специализированный курс криминалистики / под ред. М. В. Салтевского. К.: КВШ МВД СССР, 1987. С. 104.

⁴ Белкин Р. С. Криминалистика. Краткая энциклопедия. М.: Большая Российская энциклопедия, 1993. С. 50.

⁵ Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т.А. Аверьяновой, Е. Р. Росинской. М.: Юристъ, 1999. С. 276.

⁶ Советская военная энциклопедия. В 8 т. М.: Воениздат, 1978. Т. 6. С. 124.

⁷ Бірюков В. В. Криміналістическе оружієведєніє: посібє. Луганск: СПД Резніков В.С., 2013. С. 19.

⁸ Словник української мови. В 11 т. К.: Наукова думка, 1979. Т. 10. С. 472.

⁹ Плескачевський В. М. Оружє в криміналістиці: понятє і класифікація. М.: Спарк, 2001. С. 310.

інших установ, які не можна назвати індивідуальними, але такі, що піддаються судово-експертному дослідженню¹. Навпаки, В. С. Шаповалова безмежно розширює поняття зброї, включаючи до неї «предмети або пристрої, що поміж інших використовують сили природи, у тому числі тварин, мікроорганізми (віруси, мікроби і пр.)»². В. В. Владимиров звертає увагу на широкий спектр дії зброї, яка «забезпечує фізичний, хімічний, біологічний і інший вплив, тобто є засобом знищення або виведення з ладу (ураження) живої сили і матеріально-технічних ресурсів противника»³. В. А. Ручкін⁴, С. А. Степура⁵ підкреслюють, що матеріальний засіб, який відносять до категорії зброї, повинний бути не тільки конструктивно і функціонально призначений для нанесення летальних ушкоджень людині або тварині, але й реальну придатність вражаючих факторів (джерел енергії), що використовуються у зброї, в принципі приводити до летального результату або руйнації перешкод, інших об'єктів неживої природи. Слід уточнити поняття «перешкод», оскільки їх руйнація може здійснюватися не тільки зброєю, але й звичайними інструментами.

Більшість вчених сходяться на тому, що всім видам зброї властива основна характеристика або безпосереднє цільове призначення – нанесення ушкоджень аж до смертельних людині, тваринам й додатково – знищення природних утворень або антропогенних (греч. *anthropos* – людина, *genesisum* – походження) споруд. На відміну від інших випадкових предметів, які можуть бути використані для нападу або захисту, зброя спеціально виготовляється з метою нанесення ушкоджень. Саме цільове призначення досить часто впливає на конструктивні особливості конкретних видів зброї і технологію її виготовлення.

Підсумовуючи проведений огляд криміналістичної літератури можна виділити ряд суттєвих ознак зброї, а саме:

- зброя є об'єктом матеріального світу у вигляді монолітних предметів, конструкцій, пристроїв, матеріалів, речовин, хімічних сполук, біологічних істот та ін.;
- зброя створюється лише в результаті цілеспрямованої діяльності людини;

¹ Експертиза зброї та слідів і обставин її використання: Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 № 53/5.

² Шаповалова В. С. Поняття зброєделіктики як базисного часткового вчення криміналістики. *Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2013. Т. 26 (65). № 2-2. С. 360.

³ Курс криминалістики: В 3 т. *Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика* / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. Т. 1. С. 332.

⁴ Ручкин В. А. *Оружие и следы его применения. Криминалистическое учение*. М.: Юрлитинформ, 2003. С. 18.

⁵ Степура С. А. Спільні питання визначення зброї у криміналістиці. *Криміналістичний вісник*. Київ. 2011. № 1 (15). С. 70.

– основане призначення зброї – спричинення ураження аж до летальних живої цілі. Руйнівний вплив на флору, фауну, об'єкти неживої природи (природні і штучні) є факультативною ознакою зброї;

– об'єкт, що використовується як зброя, повинен бути не тільки розроблений (сконструйований) і виготовлений, але й придатний для виконання свого призначення.

В літературі зазначається, що становлення та розвиток понятійного апарата в галузі криміналістичного зброєзнавства, наявність загальних положень в сучасній криміналістичній термінології щодо зброї, розробка криміналістичної оцінки віднесення об'єктів різної природи до зброї потребують удосконалення норм кримінального законодавства України щодо обігу та використання зброї¹. Розглянемо категорію «зброя» через призму кримінально-правового складу злочину.

Слід відзначити багатозначність видів зброї та похідних від неї понять, які використовуються у КК Україні. Детальний аналіз норм кримінального права, так чи інакше пов'язаних зі зброєю, дозволяє умовно розділити їх на три основні групи.

Першу групу складають кримінально-правові норми, в ознаках складів злочинів яких в якості одного з обов'язкових елементів вказується вогнепальна, холодна чи інша зброя, боєприпаси, вибухові пристрої, вибухові речовини та ін.: статті 201, 262, 263, 263¹, 264, 265¹, 267, 269, 410, 411, 412, 413, 414, 440 КК України. Зброя, яка наводиться безпосередньо в диспозиції норми, є конкретним предметом злочину, характеризує об'єкт злочину і для правильної кваліфікації кримінального правопорушення повинна бути обов'язково встановлена².

Другу групу складають кримінально-правові норми, в ознаках складів злочинів яких зброя є засобом (знаряддям) вчинення злочинів, не пов'язана з об'єктом посягання, а виступає як ознака об'єктивної сторони злочину. В цих правопорушеннях характерним є передбачена законодавцем можливість використання різних видів зброї під час вчинення злочинів: статті 36, 113, 146, 194, 195, 258, 266, 282, 294, 296, 331, 347, 352, 365, 378, 393, 399, 404-406, 424, 439 КК України.

Третю нечисленну групу утворюють кримінально-правові норми, що передбачають кримінальну відповідальність за різні злочини, в яких серед ознак складу не має будь-яких вказівок на обов'язкову або можливу наявність зброї як предмету або засобу вчинення злочину, але факультативно містять посилання на зброю, озброєність, які є

¹ Грицак С. В., Олійников Г. В., Лень В. В. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами: соціальна обумовленість, стан, тенденції та необхідність змін. *Право і суспільство*. 2014. № 6-2. Ч. 3. С. 158.

² Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків: Юрінком Інтер. Право, 2002. С. 93–94.

кваліфікуючою ознакою правопорушення: статті 257, 260, 261, 408, 429, 446 КК України.

Цілком очевидно, що найбільш важливо розкрити поняття зброї щодо першої групи норм, оскільки, по-перше, вона є предметом її обов'язковим елементом складу вказаних злочинів, по-друге, поняття зброї та озброєності у нормах другої та третьої груп є похідними від першої.

Відомо, що предмет злочину – це будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину¹. Звідси впливає важливе значення чіткого визначення властивостей, ознак матеріальних об'єктів, які потрапили в орбіту кримінального судочинства і можуть бути визначені як зброя. Чітке визначення предмету злочину має самостійне кримінально-правове значення, і впливає на підстави кримінальної відповідальності (на їх наявність чи відсутність) її, відповідно, на кваліфікацію злочину. Розслідування кримінального правопорушення не може вважатися закінченим, якщо предмет злочину не встановлений і не доведена його наявність². Підкреслимо, що складність правової кваліфікації подій, пов'язаних з обігом зброї, полягає в тому, що на відміну від більшості країн пострадянського простору в Україні відсутній загальний закон щодо зброї.

Досліджуючи нормативні джерела, можна знайти визначення поняття зброї у Модельному законі «Про зброю», де у ст. 1 зазначено, що «зброя – пристрої та предмети, конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі і подачі сигналів»³. Вказівка на подачу сигналів визиває заперечення, оскільки не є основним призначенням зброї.

Запропоновані визначення зброї у ряді проектів Законів України щодо обігу зброї, поданих на розгляд до Верховної Ради України. Так, відповідно до проекту Закону України «Про зброю» визначено, що «зброя – пристрій або предмет, спеціально сконструйований для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі»⁴.

Згідно із проекту Закону України «Про обіг зброї» запропоновано наступне поняття: «зброя – пристрій або предмет, спеціально виготовлений, конструктивно призначений та технічно придатний для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі

¹ Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. професорів В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків: Юрінком Інтер. Право, 2002. С. 93

² Кримінальна відповідальність за незаконний обіг зброї / Кол. авторів ; за заг. ред. С.А. Шалунової. Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 66.

³ Об оружию: модельный закон. Принят на 10 пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление № 10-11 от 6 декабря 1997).

⁴ Про зброю: проект Закону України № 1222 від 30.08.2019.

чи іншого роду об'єкти та цілі, та який не має прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення»¹.

Проекти Законів України «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» та «Про цивільну зброю та боеприпаси» формулюють однакові визначення: «зброя – пристрій або предмет, спеціально виготовлений, конструктивно призначений та технічно придатний (або може бути легко пристосований) для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі, та який не має іншого прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення»².

С метою уточнення визначення зброї стосовно завдань кримінального права Пленум Верховного Суду України дає певні уточнення щодо поняття зброї, вказуючи, що основною характерною ознакою є її призначення – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища»³. Таким же чином автори науково-практичного коментаря КК України розуміють під зброєю «предмети (пристрої), які мають спеціальне призначення для знищення живої та іншої цілі»⁴.

Відсутність в Україні закону про зброю створює численні труднощі в слідчій та судовій практиці і змушує правозастосовників звертатися до міжнародних документів, інших вітчизняних законів і підзаконних актів, які створюють багаторівневу систему нормативів, в яких йдеться про різні види зброї. Основними керівними нормативними документами, що регламентують обіг зброї та наводять її визначення, є міжнародні конвенції, до яких приєдналась Україна⁵, деякі Закони України¹, Постанова Кабінету

¹ Про обіг зброї : проект Закону України № 1222-1 від 20.09.2019.

² Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї: проект Закону України № 4335 від 06.11.2020; Про цивільну зброю та боеприпаси: проект Закону України 4335-1 від 24.11.2020.

³ Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 № 3, п. 3.

⁴ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. У 2 т. Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. Т. 2. С. 254.

⁵ Конвенція о запрещении разработки, производства и накопления запасов бактериологического (биологического) и токсинного оружия и об их уничтожении от 10 апреля 1972 (Конвенция вступила в силу 26 марта 1975 года). *Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами*. Москва, 1977. Вып XXXI. Ст. 2295; Европейская конвенция о контроле за приобретением и хранением огнестрельного оружия частными лицами от 28 июня 1978; Конвенція про маркування пластичних вибухових речовин з метою їх виявлення від 1 березня 1991; Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня.01.1993; Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боеприпасів до неї,

Міністрів України², Постанови Пленуму Верховного Суду України³, Положення про дозвільну систему⁴, Інструкція Міністерства внутрішніх справ України⁵, Інструкція Міністерства екології та природних ресурсів України⁶ та ін. Поняття зброї в залежності від норми права трактується по-різному – від вузького значення – вогнепальної чи холодної зброї – до, наприклад, реактивної чи ракетної техніки, що є на озброєнні військової частини⁷. Особливим видом зброї є зброя масового знищення яка включає токсичні хімікати, хімічну, біологічну (бактеріологічну), ядерну зброю⁸.

В криміналістиці та кримінальному праві наводиться розгалужена класифікація зброї в залежності від різноманітних підстав. Так, зброя класифікується за галуззю використання чи цільовому призначенню, природою або способом застосування (ураження), способом виробництва, способом та механізмом заряджання, довжиною ствола, калібром, кількістю стволів та патронів, конструкцією каналу ствола, наявністю (відсутністю) додаткового обладнання, ступенем типовості та пр. Аналізуючи норми, де

який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 31 травня 2001.

¹ Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення: Закон України від 23.12.2004 № 2288-IV / Відомості Верховної Ради (ВВР). 2005. № 6. Ст. 138; Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. № 12. Ст. 81; Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11.01.2000 № 1370-XIV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2000. № 9. Ст. 68.

² Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення: постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 № 1807.

³ Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 № 3; Про судову практику у справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 № 10.

⁴ Положення про дозвільну систему: постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 576.

⁵ Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21 серпня 1998 № 622.

⁶ Інструкція про порядок вилучення та передання на зберігання до органів внутрішніх справ вилученої у порушників природоохоронного законодавства вогнепальної та іншої зброї і боеприпасів: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 березня 2003 № 56/М.

⁷ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. У 2 т. Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. Т. 2. С. 949.

⁸ *Гедиев М. Ш., Пыхтин Р. А.* Понимание оружия массового поражения в уголовном праве. *Общество и право.* 2011. № 3 (35). С. 194–197.

зброя та аналогічні їй засоби є предметом злочину, законодавець вказує такі їх види:

- зброя (статті 201, 410, 411, 412, 413, 414 КК України);
- вогнепальна зброя (статті 263¹, 264 КК України);
- вогнепальна зброя, крім гладкоствольної мисливської зброї (ст. ст. 201, 262, 263 КК України);
- вибухові речовини (статті 201, 262, 263, 263¹, 267, 269, 410, 414 КК України);
- вибухові пристрої (статті 262, 263, 263¹ КК України);
- бойові припаси (статті 262, 263, 263¹, 264, 410, 411, 412, 413, 414 КК України);
- бойові припаси, крім боєприпасів до гладкоствольної мисливської зброї (ст. 201 КК України);
- кинджали, фінські ножі, кастети чи інша холодна зброя (ст. 263 КК України);
- ядерний вибуховий пристрій, пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265¹ КК України);
- зброя масового знищення (ст. 440 КК України);
- бойові речовини (ст. 410 КК України).

Природа наведених об'єктів, що становлять підвищену небезпеку для оточення, полягає в тому, що вони є джерелами підвищеної небезпеки для життя і здоров'я людей, майна та довкілля. Ця внутрішня, притаманна їм здатність ушкодження людей та тварин, знищення чи пошкодження навколишнього середовища, тобто володіння вражаючим ефектом, а також створення спеціально для його застосування є об'єктивними та основними ознаками, що характеризують їх як зброю. Ми підтримуємо висловлювання правників, що норми КК України щодо зброї потребують удосконалення, адже це пов'язано з низкою сучасних експертних, адміністративно та кримінально-правових понять щодо зброї: призначення, вимог та критеріїв, класифікації, видової належності, права власності на види зброї, правил придбання, користування, реєстрації, умов збереження, видачі дозволу, порядку застосування, прав та обов'язків власників різних видів зброї, нелегального обігу зброї та ряду інших питань¹.

Підсумовуючи різноманітні ознаки об'єктів, що вказуються у КК України як предмети злочинів, можна надати таке загальне визначення: *зброя – це об'єкти (предмети, пристрої, матеріали, речовини, хімічні сполуки, біологічні істоти), які спеціально розроблені, виготовлені та придатні для заподіяння ушкоджень аж до смертельних людям чи тваринам, а також руйнування природних утворень або антропогенних споруд.*

¹ Зброезнавство: правові основи обігу вогнестрільної зброї. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства: Україна. Європа. Світ.: монографія / П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Ф. Сулява; за ред. П.Д. Біленчука. К.: Міжнародна агенція "BeeZone", 2004. С. 15

Наведене поняття в силу особливого правового статусу має пріоритетне значення в повсякденній практичній діяльності державних органів в регулюванні питань володіння, застосування, обігу зброї, встановлення адміністративних правопорушень, розслідування кримінально-караних діянь. Важливим кроком у напрямку вдосконалення діяльності правоохоронних органів в протидії незаконному обігу зброї, запобіганні та розслідуванні злочинів, вчинених з використанням зброї, повинна стати розробка і прийняття вітчизняного закону щодо зброї, який би регламентував поняття зброї й порядок її обігу.

Серед суспільно-небезпечних явищ, які становлять загрозу нормальному розвитку держави, суттєво обмежують права та свободи людини, значну кількість становлять правопорушення, які містять різноманітні дії зі зброєю або щодо зброї. Незаконний обіг зброї є одним із чинників, які негативно впливають на стан безпеки у країні. Незаконний обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв завжди становив серйозну загрозу суспільній безпеці. Збройні напади завдають непоправної шкоди життю і здоров'ю громадян, мають резонансний характер, посилюють страх і відчуття незахищеності у населення, нівелюють у суспільній свідомості зусилля держави, спрямовані на стабільний розвиток суспільства, забезпечення прав і свобод людини, створення гідних умов життя. Міжнародне співтовариство також все більше визнає загрозу незаконного обігу зброї як внутрішню проблему держави, а і як суттєвий чинник впливу на транснаціональну організовану злочинність¹.

Для розв'язання проблеми запобігання незаконному обігу зброї важливе значення мають наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених в цієї галузі. Окремі її аспекти було висвітлено в роботах кримінального права, кримінології, кримінального процесу, криміналістики та юридичної психології. Цьому присвятили свої праці Ю. М. Антонян, І. М. Баранник, Ю. В. Баулін, П. Д. Біленчук, Ю. Д. Блувштейн, С. В. Бобровник, В. В. Василевич, П. А. Воробей, А. М. Глінкін, В. Я. Горбачевський, В. О. Глушков, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, Г. А. Зорін, Б. І. Калачов, Л. Л. Каневський, Е. М. Кісілюк, Я. Ю. Кондратьєв, А. В. Кофанов, О. О. Кваша, О. М. Костенко, І. П. Лановенко, С. В. Максимов, М. І. Мельник, В. А. Мисливий, П. Михайленко, В. А. Некрасов, Д. Й. Никифорчук, В. І. Осадчий, Н. Ю. Осипова, М. А. Погорецький, Ю. Г. Пономаренко, А. В. Савченко, В. В. Сташич, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, Л. Д. Удалова, В. І. Шахун, П. Л. Фріс та ін. Проте сучасна криміногенна ситуація в Україні, поширення використання зброї у вчиненні злочинів, недосконалість законодавчого регулювання поведінки зі зброєю та вимоги правозастосовної практики вимагають подальший розгляд проблем незаконного обігу зброї.

¹ Щодо правових аспектів організації протидії незаконному обігу вогнепальної зброї. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень.

Оскільки в Україні відсутній загальний закон щодо зброї, то не надано законодавче визначення поняття «обігу зброї», як кримінально значущому терміну.

В проектах Закону України сформульовано такі визначення:

Обіг (оборот) зброї – виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, передача, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, використання, вилучення, знищення, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України¹.

Обіг зброї – виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, обмін, дарування, передача, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, застосування, вилучення, утилізація, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України².

Оборот зброї – виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, обмін, дарування, передача, відчуження в інший законний спосіб, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, застосування, вилучення, утилізація, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України³.

Процес виготовлення, придбання, володіння, експлуатації (застосування), знищення та інші дії зі зброєю регулюються численними нормативними актами. Так, порядок полювання з використанням вогнепальної мисливської зброї регламентований Законом України «Про мисливське господарство та полювання»⁴. Відносини, пов'язані з поводженням з вибуховими матеріалами промислового призначення, регулюються Законом України «Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення»⁵. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначає виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту,

¹ Про обіг зброї : проект Закону України № 1222-1 від 20.09.2019.

² Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї: Проект Закону України № 4335 від 06.11.2020.

³ Про цивільну зброю та боєприпаси: Проект Закону України 4335-1 від 24.11.2020.

⁴ Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1478-III / *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст.132. П. 2.

⁵ Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення: закон України від 23 грудня 2004 р. № 2288-IV / *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст.138.

активної оборони та їх продаж; виробництво вибухових матеріалів промислового призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України¹.

Порядок поводження із певними видами зброї затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Положення про дозвільну систему»: До предметів, матеріалів і речовин, на які поширюються вимоги дозвільної системи відноситься вогнепальна зброя, холодна зброя, пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду, пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначені патрони, вибухові матеріали і речовини². Відповідно до постанови Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» встановлений перелік видів майна, що не можуть перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, до яких відносяться зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї)³. Основним відомчим нормативно-правовим актом, який регулює обіг зброї є «Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» МВС України⁴.

Наведені нормативні акти не визначають поняття незаконного обігу зброї чи вибухових речовин. Певною мірою зміст деяких складових незаконного обігу зброї розкривається у міжнародних та вітчизняних нормативах, направлених на боротьбу із цим негативним явищем.

У ст. 3 «Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» незаконний обіг означає ввіз

¹ Про ліцензування видів господарської діяльності: закон України від 02.09.2015 р. № 222-VIII / *Відомості Верховної Ради України* 2015. № 23. Ст. 158.

² Положення про дозвільну систему: постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 р. № 576. П. 2.

³ Про право власності на окремі види майна // Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 р. № 2471-XII. Додаток 1.

⁴ Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21 серпня 1998 № 622.

(вивіз), придбання, продаж, доставку, переміщення або передачу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї з території або територією однієї Держави-учасниці на територію іншої Держави-учасниці, якщо будь-яка із заінтересованих Держав-учасниць не надає дозволу на це відповідно до положень цього Протоколу або якщо вогнепальна зброя не має маркування¹.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» надається поняття незаконного зберігання, носіння, придбання, виготовлення, передачі, збуту холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв². Проте у вказаних актах повністю не охоплюються все види зброї але й складне поняття незаконного обігу (поводження) зброї.

В літературі багатьма дослідниками (в основному вченими-кримінологами) запропоновано різні варіанти визначення незаконного обігу зброї. Е. В. Солоницька під незаконним обігом розуміє як чисто кримінальний рух зброї, так і суттєві порушення правил законного обігу, які призводять до виходу його з-під контролю і залучення до кримінальної сфери³. С. А. Григорянц ототожнює незаконний обіг зброї із нелегальним і визначає його як кримінальний рух зброї в сукупності з відхиленнями в сфері законного обігу зброї⁴. В. П. Власов пише, що незаконний обіг зброї являє собою відносно масове соціально-правове явище, утворене сукупністю злочинів та інших правопорушень, пов'язаних як з протиправним володінням (заволодінням), так і з протиправним використанням (застосуванням) зброї⁵. Зазначимо, що застосування зброї, тобто використання її за призначенням, на нашу думку, не відноситься до

¹ Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Затверджено Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї ООН від 31.05.2001.

² Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3.

³ Солоницькая Э. В. Криминологическая характеристика незаконного оборота оружия и меры борьбы с ним : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов н/Д, 2004. С. 4.

⁴ Григорянц С. А. Незаконный оборот оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств как объект криминологического исследования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2011. С. 7.

⁵ Власов В. П. Криминологическая характеристика и предупреждение незаконного оборота оружия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2001. С. 6.

обігу зброї. Вітчизняні науковці термін «незаконний обіг зброї» часто заміняють терміном «незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами згідно із ст. 263 КК України¹. На наш погляд, використання в якості синонімів термінів «обіг» і «поводження» не цілком вірно: поняття «поводження» є більш вузьким і охоплює дії власника зі зброєю, тобто її зберігання, носіння, перевезення, ремонт і т. д.

Для встановлення змісту поняття «незаконного обігу зброї» слід окремо розглянути його складові.

Не заглиблюючись у аналіз терміна «зброя», яке виходить за рамки нашого дослідження, зазначимо як зазначено вище, що під зброєю у загальному вигляді слід розглядати заводські чи саморобні предмети, пристрої, створені спеціально для ураження живих цілей, знищення чи пошкодження навколишнього середовища. До зброї відносяться будь-яка вогнепальна зброя – артилерійська та стрілецька, а також гранатомети; інші звичайні засоби ураження, зокрема мінна та запалювальна зброя; холодна зброя; газова зброя нервово-паралітичної дії; пневматична зброя калібру понад 4,5 мм зі швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду; спеціальна зброя для стрільби гумовими кулями; електрошокова зброя; вибухові речовини або бойові припаси, зброя масового знищення.

Відповідно до етимологічного значення під «обігом» розуміється «використання», «вжиток» чого-небудь². Однак, використання зброї, тобто застосування її за призначенням – для ураження живої цілі та ін., не є, на нашу думку, складовою поняття «обіг». Обіг розглядається нами як процес виробництва зброї, її подальшого руху від державного або кримінального виробника (виготовлювача), до законного чи незаконного (злочинці, громадяни, які незаконно купують зброю для самозахисту, колекціонування і т. п.) споживача, а також підтримка її в справному стані, перехід від одного власника до іншого і т. д., до її знищення. Фізичний вплив на зброю (виготовлення, переробка), її просторове (носіння, перевезення), тимчасове (зберігання), соціальне (зміна власника) переміщення мають правове значення, що визначає кваліфікацію відповідних дій. Кожна вказана дія (вплив) є структурним елементом обігу зброї.

Щодо обігу зброї законодавець обрав спеціально дозвільний тип правового регулювання. Його суть полягає в тому, що держава наділяє певним правом лише обмежене коло суб'єктів, тим самим встановлюючи заборону для інших. Особи, які поводяться зі зброєю без передбаченого такими законами дозволу, вчиняють діяння, що є об'єктивно протиправним,

¹ Тихий В. П. Коментар до статей 262, 263, 264 розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» Кримінального кодексу України. *Законодавство України: наук.-практ. коментарі*. 2004. № 8. С. 51–60.

² Словник української мови. В 11 т. К.: Наукова думка, 1974. Т. 5. С. 502.

таким, що суперечить встановленому регулятивними законами¹. Отже, дії зі зброєю, здійснювані з порушенням законів, правил, інструкцій та інших нормативних актів, утворюють незаконний обіг зброї. Такий обіг з правових позицій є не однорідним, а розділяється на два види, що характеризуються порушенням адміністративних та кримінальних норм.

Обіг зброї, пов'язаний з вчиненням адміністративних правопорушень.

Адміністративна відповідальність настає за вчинення дій, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення:

– порушення правил поведіння із зброєю, а також боєприпасами, вибуховими речовинами (ст. 172-19 КУАП);

– необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів (ст. 172-12 КУАП);

– стрільба з вогнепальної чи холодної металеві зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії або пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду в певних умовах (ст. 174 КУАП);

– придбання, зберігання, передачу іншим особам або продаж вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду без відповідного документа дозвільного характеру (ст. 190 КУАП);

– порушення правил зберігання, носіння або перевезення нагородної, вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів (ст. 191 КУАП);

– порушення встановлених строків реєстрації (перереєстрації) нагородної, вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду або правил взяття їх на облік в уповноваженому органі Міністерства внутрішніх справ України у разі зміни місця проживання (ст. 192 КУАП);

– ухилення від реалізації вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів (ст. 193 КУАП);

– продаж без відповідного дозволу вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів (ст. 194 КУАП);

¹ Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: посібник / за заг. ред. В. М. Комарницького. Северодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 77.

– порушення правил зберігання або перевезення вогнепальної чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів не за призначенням (ст. 195 КУАП).

Обіг зброї, пов'язаний з вчиненням кримінальних правопорушень.

Кримінальний обіг зброї включає дії, що порушують кримінально-правові заборони та тягнуть кримінальну відповідальність. Кримінально-правова кваліфікація незаконного обігу зброї знаходить відображення в Кримінальному кодексі України. При цьому в кримінально-правовому відношенні значущими елементами незаконного обігу є:

– переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї) (ст. 201 КК України);

– викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК України);

– носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (ст. 263 КК України);

– виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв (ст. 263¹ КК України);

– недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (ст. 264 КК України), незаконне виготовлення будь-якого ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265¹ КК України);

– порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення вибухових речовин або інших правил поводження з ними, а також незаконне пересилання цих речовин чи матеріалів поштою або вантажем (ст. 267 КК України);

– перевезення на повітряному судні вибухових речовин (ст. 269 КК України);

– вивезення за межі України сировини, матеріалів, обладнання, технологій, які можуть бути використані для створення ракетної, ядерної, хімічної, інших видів зброї (ст. 333 КК України);

– викрадення, привласнення, вимагання зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин (ст. 410 КК України);

– умисне або необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів (ст. ст. 411, 412 КК України);

– втрата або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів (ст. 413 КК України);

– порушення правил поводження зі зброєю, а також із боєприпасами, вибуховими речовинами (ст. 414 КК України);

– розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України).

Таким чином, незаконний обіг зброї можна розділити на два види: перший пов'язаний з вчиненням адміністративних правопорушень, або іншими порушеннями адміністративних заборон, другий вид обігу включає дії, що порушують кримінально-правові заборони і тягнуть кримінальну відповідальність. Адміністративні та кримінально карані діяння є елементами незаконного обігу, які в сукупності і утворюють незаконний обіг зброї. Спираючись на проведений аналіз, можна надати загальне визначення незаконному обігу зброї. *Незаконний обіг зброї – це будь-які дії зі зброєю, крім її використання за цільовим призначенням, що вчиняються без передбаченого законом дозволу і тягнуть адміністративну або кримінальну відповідальність.*

В теперішній час в Україні спостерігається неконтрольований ріст незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин, що інтенсивно поширюються серед населення та у кримінальному середовищі¹. Значна частина такої зброї незаконно потрапляє в усі без виключення регіони України із зони проведення Операції об'єднаних сил. Це є ключовим фактором, який ускладнює криміногенну обстановку в цілому на загальнодержавному рівні і, зокрема, призводить до різкого підвищення кількості злочинів загальнокримінальної спрямованості. Суспільна небезпека незаконного обігу зброї полягає у створенні «сприятливих умов» для скоєння більш тяжких злочинів. Статистичні дані свідчать, що останні роки характеризуються високим рівнем злочинів, що скоєні із застосуванням зброї. Збільшення арсеналу зброї в країні призводить до її використання як знаряддя під час скоєння вбивств, розбоїв, грабежів, хуліганства, нанесення тілесних ушкоджень, масових заворушень, терористичних актів та інших тяжких і особливо тяжких злочинів. Почастішали випадки застосування зброї з хуліганських спонукань, під час побутових сварок, у стані алкогольного сп'яніння тощо громадянами, які не планували її застосувати для вчинення злочинів.

Відмінною рисою незаконного обігу зброї є і те, що окрім збільшення обсягів, змінюються і його якісні характеристики: він набуває організованого і транснаціонального характеру, змінюється предмет злочинів. Так, за даними МВС в Україні у 2016 році вилучено 2781 одиницю зброї та вибухівки, серед якої 4 гранатомети, 2 кулемети, 40 автоматів, 176 карабінів та гвинтівок, 250 пістолетів, 608 обрізів, 1,5 тис. одиниць саморобної зброї, 426 гранат, 116,7 тис. набоїв, 738 кг вибухових речовин та 678 кг пороху². За таких умов у надзвичайно складній ситуації опинились співробітники слідчих та оперативно-розшукових підрозділів територіальних органів поліції, які змушені протидіяти незаконному обігу

¹ Martyniuk A. Measuring illicit arms flows: Ukraine. Small Arms Survey / Briefing Paper, April 2017.

² Українці офіційно мають близько 1 млн одиниць зброї. РБК-Україна.

зброї в містах та районах, які знаходяться далеко від зони проведення Операції об'єднаних сил

Протидія незаконному обігу зброї займає особливе місце в діяльності правоохоронних органів і, перш за все, Національної поліції щодо запобігання злочинам, оскільки вона характеризується подвійною превенцією: окрім припинення незаконних дій зі зброєю, попереджаються також і тяжкі наслідки, які можуть настати в ході противоправного застосування зброї.

Аналіз слідчої, оперативно-розшукової, судової практики, чинного законодавства дає підстави для визначення напрямів протидії незаконному обігу зброї.

1. Імплементация норм міжнародного права щодо зброї у вітчизняне законодавство. З метою запобігання наслідків злочинних діянь, викликаних незаконним обігом вогнепальної зброї, міжнародною спільнотою прийняті відповідні основоположні акти: Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності¹, до якого у 2013 році приєдналася Україна², та Європейська конвенція про контроль за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами³. Протокол та Європейська конвенція є єдиними універсальними юридично обов'язковими документами з питань обігу вогнепальної зброї, які забезпечують державам глобальні рамки для контролю та регулювання ринку легальної зброї. Вказані міжнародні акти вимагають від всіх країн-учасниць розробки відповідних національних законів щодо обігу вогнепальної зброї. І це тим більш необхідно у зв'язку з курсом України в Євросоюз. На жаль Україна на сьогодні є єдиною в Європі державою, яка не має спеціального закону про зброю. За його відсутності сфера обігу зброї регулюється відомчою Інструкцією МВС України⁴. Тому головним

¹ Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Затверджено Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї ООН від 31 травня 2001 р.

² Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Закон України від 2 квітня 2013 р. № 159-VII / *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 10. Ст. 108.

³ Європейська конвенція о контроле за приобретением и хранением огнестрельного оружия частными лицами від 28 червня 1978 р.

⁴ Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами

пріоритетом для України має стати розробка та прийняття якісного закону «Про зброю».

2. *Удосконалення кримінального кодексу України.* Реформування кримінального законодавства в сфері незаконного обігу зброї пов'язано із продовження бойових дій на сході країни, зростанням кількості злочинів з використанням зброї та іншими негативними факторами. Сучасний стан криміногенної обстановки вимагає підвищення кримінально-правової заборони щодо незаконного обігу зброї, удосконалення змісту, сутності, структури положень відповідних кримінально-правових норм¹.

Так, основною статтею, яка покликана забезпечувати правоохоронні органи та суд можливістю ефективно протидіяти незаконному обігу зброї є ст. 263 КК України. Задля вдосконалення цієї статті бажано доповнити її частинами, які передбачатимуть кваліфіковані та особливо кваліфіковані ознаки вчинення цього злочину (вчинення повторно або різними формами злочинних об'єднань), у тому числі з віднесенням їх за ступенем тяжкості до розряду тяжких злочинів. Вказане створить законодавчі умови для проведення, при наявності відповідних підстав, оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях. Слід передбачити кримінальну відповідальність за незаконний обіг гладкоствольної мисливської зброї, основних складових частин і компонентів зброї та вибухових пристроїв, у тому числі їх переміщення через державний кордон України.

3. *Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного обігу зброї.* Розслідуванню злочинів щодо незаконного обігу зброї сприятиме розробка криміналістичних рекомендацій (організаційного, тактичного, методичного характеру), удосконалення технічного та інформаційного забезпечення процесу виявлення, розслідування та попередження злочинів. В зв'язку з тим, що термін «незаконний обіг зброї» об'єднує декілька складів злочинів, існує необхідність у розробці комплексної криміналістичної методики розслідування групи однорідних злочинів.

4. *Підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів.* Попередження, виявлення злочинів, вчинених із використанням зброї, та у сфері незаконного обігу зброї покладено на Департаменту карного розшуку Національної поліції України. Розв'язанню наведених завдань багато в чому сприяє активізація оперативного пошуку з метою виявлення осіб, які незаконно володіють зброєю, джерел та способів її придбання, причетності до інших злочинів, вчинених із використанням зброї.

5. *Здійснення організаційно-технічних заходів.* Відповідно до Указу Президента України МВС Україні необхідно розробити механізм

несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21 серпня 1998 № 622.

¹ Катеринчук І. П., Меркулова В. О. Незаконний обіг зброї, бойових припасів або вибухових речовин: напрями реформування кримінального законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2017, № 3. С. 29–35

запровадження обов'язкового експериментального відстрілу вогнепальної зброї, якою оснащуються правоохоронні органи, Збройні Сили України, інші воєнізовані формування, створені відповідно до законів України, та передачі експериментально відстріляних куль і гільз Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центру МВС України¹. Контролю за обігом номерної зброї та розслідуванню злочинів щодо її незаконного обігу сприяло б створення єдиного державного реєстру, крім існуючого державного банку даних «Арсенал» відомчої стрілецької зброї.

1.2. Основи формування методики розслідування незаконного обігу зброї

Криміналістична методика розглядається як науковий розділ (частина науки криміналістики) та як сукупність практичних рекомендацій щодо діяльності з розслідування злочинів². Теоретичні засади побудови та застосування криміналістичних методик розслідування злочинів в своїх роботах розглядали В. П. Бахін, Р. С. Белкін, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, Ю. П. Гармаєв, Л. Я. Драпкін, В. А. Журавель, І. І. Когутич, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, С. Ю. Косарев, В. Є. Корноухов, О. Ф. Лубін, Б. Є. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов, В. О. Одерій, М. В. Салтєвський, М. О. Селіванов, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, С. Н. Чурілов, В. Ю. Шепітько, А. В. Шмонін, Б. В. Щур, М. П. Яблоков та інші вчені. Проте сьогодні актуальним є необхідність в розробці концептуальних підходів до формування методики розслідування незаконного обігу зброї.

До сучасних завдань наукових досліджень у галузі методики розслідування окремих видів злочинів В. А. Журавель відносить розв'язання проблем початку досудового розслідування, пов'язаного із скасуванням стадії порушення кримінальної справи; невизначенням строків від внесення відомостей до ЄРДР і повідомленням особі про підозру; значною інтенсифікацією праці слідчого у перші 24 години з моменту надходження заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного його виявлення; відсутністю чітко встановлених строків проведення допиту підозрюваного після повідомлення йому про підозру; ускладненістю процесуальної регламентації провадження обшуку; суперечливістю регламентації пред'явлення для впізнання³. Основне завдання методики розслідування, підкреслює А. Ф. Волобуєв,

¹ Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні: Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015.

² *Белкин Р. С.* Курс криминалистики: пособие. М.: Юнити-Дана; Закон и право, 2001. С. 728–729.

³ *Журавель В. А.* Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Суми. 2015. Вип. № 1 (69). С. 252–257.

полягає в забезпеченні слідчого знаннями про типові ситуації, які можуть складатися під час розслідування злочинів певного виду, та способи дії задля досягнення успіху¹. Тому, сферою реалізації криміналістичної методики розслідування злочинів є забезпечення практики рекомендаціями щодо найефективніших заходів до розслідування відповідних посягань.

В зв'язку з викладеним слід відмітити недоліки, що мають місце у процесі розслідування незаконного обігу зброї. Результати опитування слідчих показали, що розслідуванню вказаних злочинів заважають недосконалість кримінально-правового та кримінального процесуального законодавства (78 %), низький рівень матеріально-технічного забезпечення (32 %), відсутність методичних рекомендацій (27 %) та інформаційно-довідкового забезпечення (13 %).

Злочини щодо незаконного обігу зброї, як наведено вище, є криміналістично неоднорідною групою, яка включає 14 статей з VII, XI, XIX та XX Розділів КК України, тому найбільш суттєве значення для розробки методики має питання щодо класифікації методик розслідування певних видів і груп злочинів, якій було присвячено чимало досліджень,

Аналіз літературних джерел свідчить, що науковцями запропоновані численні класифікації криміналістичних методик, здійснені за різними підставами. Ю. П. Гармаєв і О. Ф. Лубін запропонували «вертикальну», «предметну» та за обсягом складну класифікацію криміналістичних методик². А. В. Журавель створив універсальну класифікацію криміналістичних методик розслідування злочинів, в яку включає базову методику; прості або одиничні (видові, підвидові) методики та ускладнені або групові (родові, міжродові, комплексні) методики³. В. Є. Корноухов розробив класифікацію методик розслідування, поділів їх на класи, ряди та види, а також виділив міжродові, міжвидові та внутрішньовидові методики⁴. А. В. Іщенко серед методик розслідування окремих видів злочинів виділяє типові, окремі, спеціальні⁵. І. М. Лузгін розділяє всі методики розслідування злочинів за чотирма підставами: ознакам криміналістичних ситуацій; ознакам кримінально-правової характеристики діянь; ознакам певних умов вчинення (у великих містах, сільській

¹ Криміналістика: підручник: у 2 т.; Т. 2 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків: ХНУВС, 2018. С. 5.

² Гармаєв Ю. П., Лубин А. Ф. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: теория и практика. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. С. 148–189.

³ Журавель В. А. Технології побудови окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 314–315.

⁴ Корноухов В. Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. М.: Норма, 2008. С. 140–151.

⁵ Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: монографія. К.: Нац. академія внутр. справ України, 2003. С. 272.

місцевості, на транспорті і т.д.); ознакам певної категорії осіб¹. Б. В. Щур проаналізувавши наукові підходи до класифікації криміналістичних методик створив класифікацію з п'яти груп². Таку ж за кількістю підстав пропонує класифікацію методик розслідування економічних злочинів Г. А. Матусовський³. І. О. Возгрін розрізняє сім класифікаційних груп криміналістичних методик розслідування за різними підставами⁴, Ю. П. Гармаєвим⁵, А. Ф. Волобуєвим⁶, А. В. Шмонінін⁷ розроблена концепція нового різновиду методик – так званих комплексних, таких що сформовані одночасно за кримінально-правовими та криміналістичними критеріями. Таким чином, у залежності від закономірностей пошуково-пізнавальних процесів науковці поділяють криміналістичні методики на певні класи, роди, види, групи, міжродові, міжвидові, підвидові, позавидові, внутрішньовидові, комплексні, укрупнені, базові, особливі, загальні і т. ін.

Дискусії криміналістів щодо класифікації методик розслідування дозволяють дійти висновку, що всі підходи поділяються на три види:

1) розроблення методик на підставі кримінально-правової класифікації діянь (видові методики);

2) розроблення методик за певними криміналістичними ознаками: суб'єктами, способами злочину, характером предмета посягання, місцем злочину, суб'єктивною стороною діяння й т. ін.;

3) розроблення методик за змішаними кримінально-правовими та криміналістичними ознаками.

За кримінально-правовим критерієм можна виділяти тільки методики розслідування роду (за розділом Кримінального кодексу) та виду (за статтями Кримінального кодексу) злочинів. Так, розроблені видові методики розслідування незаконного переміщення⁸, поводження¹ із

¹ Лузгин И. М. Развитие методики расследования отдельных видов преступлений. *Правоведение*. М., 1977. № 2. С. 65.

² Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Харків: Харків юридичний, 2010. С. 122–123.

³ Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Х.: Консум, 1999. С. 131.

⁴ Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. С. 287–293.

⁵ Гармаев Ю. П. Теоретические основы формирования криминалистических методик расследования преступлений: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. М., 2003. С. 169–180.

⁶ Волобуев А. Ф. Проблемы методики расследования розкраданий майна в сфере підприємництва. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. С. 51–80.

⁷ Шмонин А. В. Методология криминалистической методики: монографія. М.: Юрлитинформ, 2010. С. 378–379.

⁸ Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. ДДУВС. 2016. 207 с

вогнепальною зброєю, незаконного обігу вибухових речовин і вибухових пристроїв², розкрадання вогнепальної зброї, вибухових речовин і вибухових пристроїв³. Проте використання тільки кримінально-правового критерію у багатьох випадках призведе до неможливості конкретизації рекомендацій, наприклад до розслідування незаконного обігу будь-якого виду зброї, вчиненим різними особами. Позавидові методики, виділені тільки за криміналістичною ознакою (наприклад, методика розслідування злочинів, вчинених військовослужбовцями) також не повною мірою задовольняють запити практики з розслідування групи злочинів, що аналізується. Найбільш універсальним є змішаний критерій, який одночасно об'єднує кримінально-правові і криміналістичні ознаки злочинів й служить підставою для розробки міжвидових або комплексних методик.

Наведені наукові пропозиції і практика розслідування злочинів дозволяє зробити висновок, що класифікація криміналістичних методик розслідування має базуватися на криміналістичній класифікації злочинів з урахуванням певних кримінально-правових ознак злочинів. Вважаємо прийнятним виокремлювати певні методики розслідування, перш за все, залежно від зв'язку із статтями кримінального закону. Саме кримінально-правові ознаки злочину визначають на встановлення чого має бути спрямоване розслідування. Кримінально-правова класифікація злочинів окреслена в КК України. У ньому залежно від родового об'єкта відокремлені групи злочинів, об'єднані у відповідні розділи (глави) Особливої частини, всередині яких за безпосереднім об'єктом розрізняються окремі види злочинів, склади котрих передбачені однією статтею чи частиною статті. Отже, слушно вести мову про однотипні групи і види злочинів, а відтак і про окремі криміналістичні методики розслідування певних груп і видів злочинів (або групові та видові методики)⁴.

¹ *Тарасенко О. С.* Розслідування незаконного поведіння з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2017. 22 с.

² *Гудзь В. Е.* Расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом взрывчатых веществ и взрывных устройств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 2010. 29 с. *Тесленко Е. С.* Криміналістичне забезпечення попереднього розслідування незаконного обороту боєприпасів і вибухових речовин періоду Великої Вітчизняної війни: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2011. 21 с.

³ *Талалаев В. А.* Криміналістичне забезпечення розслідування хищень вогнепальної зброї, боєприпасів або вибухових речовин, вчинених військовослужбовцями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Минск, 2012. 26 с. *Капустина И. В.* Первоначальный этап расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дис. ... канд. юрид. наук: СПб, 1999. 227 с.

⁴ *Жирний Г.* Окремі проблеми криміналістичної методики. *Правничий часопис Донецького університету*. Донецьк, 2001. № 1(6). С. 37.

Тому в криміналістиці разом із кримінально-правовими використовуються криміналістичні критерії класифікації злочинів, за якими можна виділяти методику розслідування відповідних множин (класів, родів, груп, видів) злочинів у певних сферах (військова служба, громадська безпека, господарська діяльність), за суб'єктами (військовослужбовці, посадові особи, члени організованих груп або злочинних організацій), способами (крадіжка, привласнення, збут, шахрайство та ін.), місцем злочину (бойова обстановка) тощо. Найбільш вдалим, на наш погляд, є класифікація методик, побудована Р. Л. Степанюком за кількома головними підставами¹:

1. За кримінально-правовою класифікацією розрізняються методики розслідування:

а) роду злочинів – відповідно до розділів КК України;

б) виду злочинів – відповідно до різних статей в межах одного розділу КК України.

2. За криміналістичними критеріями виділяються позавидові методики розслідування, які об'єднані суттєвою криміналістично значущою ознакою, без «прив'язки» до видів злочинів.

3. За змішаним критерієм – групові методики розслідування:

а) міжродові – стосовно груп злочинів, що відносяться до різних розділів КК, однак об'єднаних суттєвою ознакою;

б) міжвидові – стосовно груп злочинів, що передбачені різними статтями одного розділу КК, однак об'єднаних суттєвою ознакою;

в) комплексні – стосовно технологій злочинної діяльності);

г) підвидові – стосовно конкретизованих груп злочинів, передбачених однією статтею КК.

4. За ступенем загальності (обсягом) методики можуть бути поділені на:

а) загальні – методики розслідування, що мають вищий ступінь загальності, об'єднують досить велику групу злочинних діянь і можуть бути підставами для розроблення більш конкретизованих, вужчих методик;

б) спеціальні – більш конкретні методики розслідування вузької групи злочинів. За цією підставою у межах криміналістичного методичного забезпечення розслідування певного типу (великої групи) злочинів можуть створюватись вертикальні системи методик, починаючи від найбільш загальної, що є теоретичним і практичним підґрунтям для формування і використання методик нижчого рівня, до методик найбільшого ступеня конкретики – так званих «мікрометодик».

Виходячи із запропонованої класифікації, вважаємо, що необхідно обґрунтовувати доцільність об'єднання досліджуваних чотирнадцяти складів злочину та обрання певного рівня криміналістичної методики

¹ Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія. Харків: НікаНова, 2012. С. 100 – 101.

незаконного обігу зброї, її структури, змісту та форми. В цьому сенсі слушною є думка В. В. Тіщенка про те, що в дисертаційних і монографічних дослідженнях повинні знайти відображення науково аргументовані принципи формування запропонованих криміналістичних методик з використанням напрацьованих теоретичних знань, що стосуються об'єкту і предмету дослідження¹.

Для розробки методики розслідування незаконного обігу зброї та встановлення її рівня в першу чергу необхідно вирішити питання про криміналістичну класифікацію вказаних злочинів. Б. В. Щур слушно зауважує, що криміналістична класифікація злочинів органічно входить у структуру криміналістичної методики, адже без логічно обґрунтованої класифікації злочинів вибудувати систему окремих криміналістичних методик неможливо². Криміналістична класифікація злочинів дозволяє провести багатосторонній аналіз виділених категорій злочинів, систематизувати їх криміналістично значимі властивості, дати відповідні криміналістичні характеристики, а також надає можливість розробити різного рівня методики розслідування: міжродові, міжвидові, видові, групові та поза видові, що дозволить успішно їх застосовувати у відповідних слідчих ситуаціях³.

В.С. Бондарем запропонована система злочинів, що пов'язана з незаконним обігом зброї, але автор розглядає виключно правопорушення, вказані у статтях 263, 263¹, 264 КК України⁴. Досліджувані нами чотирнадцять складів злочинів об'єднують протиправні діяння за такими кримінально-правовими ознаками як підвищена суспільна небезпека, предмет злочинного посягання, тобто зброя, незалежно від її виду. Аналіз злочинів щодо незаконного обігу зброї дозволяє створити їх класифікацію за двома значущими підставами: кримінально-правовою, що визначає форму вини, та криміналістично значущою – за способом вчинення кримінального правопорушення.

Злочини з умисною формою вини.

Злочинець, вчиняючи дії з незаконного обігу зброї усвідомлює, що крім підвищеної небезпеки та спеціального призначення, предмети посягання мають ще й особливий правовий режим, тобто розуміє, що вони вилучені з цивільного обороту. Усвідомлювання особою ознак загально

¹ Тіщенко В. В. Сучасний стан і деякі проблеми розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 178.

² Щур Б.В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення із суміжними поняттями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. №2. 2010. С. 337.

³ Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2003. С. 58.

⁴ Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: посібник / за заг. ред. В. М. Комарницького. Северодонецьк: Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 67–73.

небезпечних предметів свідчить про те, що вона розуміє, що робить замах на відносини громадської безпеки. Нами відокремлені такі способи вчинення умисних злочинів щодо незаконного обігу зброї:

- а) способи незаконного заволодіння (збуту) зброї:
 - привласнення, викрадення – ч. 1 ст. 262, ч. 1 ст. 410 КК України;
 - розбій – ч. 3 ст. 262, ч. 4 ст. 410 КК України;
 - вимагання – ч. 1, ч. 3 ст. 262, ч. 1 ст. 410, ч. 4 ст. 410 КК України;
 - зловживання службовим становищем ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 410 КК України;
 - шахрайство ч. 1 ст. 262, ч. 1 ст. 410 КК України;
 - придбання, передача, збут – ч. 1, ч. 2 ст. 263, ст. 440 КК України;
- б) способи незаконного виготовлення, зміни зброї:
 - виготовлення, переробка, ремонт, розроблення, виробництво – ч. 2 ст. 263, ч. 1 ст. 263¹, ст. 265¹, ст. 440 КК України.
 - фальсифікація, видалення чи зміна маркування – ч. 1 ст. 263¹ КК України;
 - умисно знищення або пошкодження ч. 1 ст. 411 КК України.
- в) способи незаконного зберігання зброї – ч. 1 ст. 263, ст. 440 КК України;
- г) способи незаконного переміщення зброї:
 - носіння, транспортування, перевезення, пересилання – ч. 1, ч. 2 ст. 201, ч. 1 ст. 263, ст. 267, ст. 269, ст. 440 КК України.

Злочини з необережної формою вини.

Під час вчинення даних злочинів особа передбачає можливість настання негативних наслідків зі зброєю але легковажно розраховує на відвернення тяжких наслідків або не передбачає цих наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (ст. 25 КК України). Можна вказати такі способи злочинного поведіння:

- недбале зберігання, порушення правил поведіння, зберігання, використання, обліку, перевезення, необережне знищення або пошкодження, втрата, зіпсування – ст. 264, ч. 1 ст. 267, ч. 1 ст. 412, ч. 1 ст. 413, ч. 1 ст. 414 КК України.

З криміналістичної точки зору розслідування зазначених злочинів, предметом яких є зброя, має багато спільного, що дозволяє дати їхню узагальнену характеристику й розробляти криміналістичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності їх розслідування. *Методика розслідування незаконного обігу зброї є загальною, міжродовою*, оскільки об'єднує рекомендації з розслідування декількох видів злочинів, що охоплюються статтями чотирьох розділів КК України. Дані делікти мають спільний предмет посягання, тобто поєднані за кримінально-правовою значущою ознакою, але відносяться до різних видів злочинів.

Міжродова методика є рекомендацією з розслідування різних видів злочинів, об'єднаних одним або кількома значущими ознаками, в тому числі і видом кримінально-караної діяльності, для якої характерні певні групи різнорідних за юридичною кваліфікацією злочинних посягань. У цій

методиці відображається інформація достатньо високого рівня абстракції, яка стосується здебільшого злочинної діяльності окремих категорій суб'єктів. Ця інформація дає лише загальні орієнтири щодо її застосування. Самі ж методики мають переважно евристичне значення, їх рекомендації використовуються при вирішенні конкретних завдань розслідування, наприклад, версія щодо можливості вчинення привласнення зброї військовослужбовцем перевірятиметься на підставі рекомендацій, викладених у відповідній міжвидовій методиці.

Суперечливими є підходи науковців до структури окремої криміналістичної методики. До сьогодні у підручниках та посібниках із криміналістики, монографіях та дисертаціях методики викладаються за різною структурою, оскільки у правників немає єдиного підходу до розглядуваного питання. В роботах викладається різна кількість складових елементів структури криміналістичних методик розслідування злочинів. Ці елементи відрізняються як назвами, так й змістом. Іноді в структуру криміналістичних методик включають положення з кримінального права, кримінального процесу, кримінології, теорії оперативно-розшукової діяльності¹. Як правильно зауважує С. О. Книженко включення таких елементів до криміналістичної методики буде дублювати кримінальне та процесуальне законодавство, положення інших наукових галузей². Вказане з'єднання положень різних кримінально-правових наук доцільно у довідниках для слідчих щодо їх практичної діяльності, але не є власно криміналістичним науковим продуктом³. Проте відзначимо, що незважаючи на наявність різних точок зору щодо поняття та структури криміналістичної методики розслідування злочинів більшість криміналістів вважає, що з інформаційної точки зору методика є певною сукупністю накопичених знань, а з позицій використання являє собою певний алгоритм слідчих (розшукових), організаційних дій й тактичних заходів (приймів).

На основі викладених у науковій та навчальній літературі з криміналістики думок можна стверджувати про єдність позицій учених щодо обов'язкової наявності в будь-якій методиці двох складових частин – інформаційно-довідкової, до якої відносять криміналістичну характеристику відповідних злочинів та окремих предмет доказування, і конкретної, рекомендаційної, яка вміщує положення щодо безпосередньо

¹ Кустов А. М. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений и механизме преступления. *Научная состоятельность криминалистической характеристики преступления* (по материалам криминалистических чтений): информационный бюллетень. М., 2002. № 17. С. 27. Малярова В. О. Криміналістична методика: питання співвідношення криміналістичної характеристики з іншими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 35. Частина I. Том 3. 2015. С. 113.

² Книженко С. О. Структурні елементи методики розслідування окремих видів злочинів. *Форум права*. 2008. № 2. С. 228.

³ Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М.: ЛэксЭст, 2002. С. 7.

процесу розслідування. Структурні елементи методики відображають процес розслідування, тому вони повинні відповідати поєднанню основних елементів розслідування. Варіативною може бути структура методики розслідування великої групи злочинів (міжродової), тоді як мікрометодики (видові) слід будувати за однією схемою¹.

Таким чином, у методику розслідування незаконного обігу зброї доцільно включити наступні стандартні структурні елементи:

- криміналістична характеристика злочинів;
- обставини, що підлягають з'ясуванню;
- типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування й відповідні їм комплекси слідчих (розшукових) дій;
- планування й організація початкового етапу розслідування;
- особливості тактики окремих слідчих (розшукових) дій.

Коротко охарактеризуємо кожен з наведених складових.

Криміналістична характеристика злочинів.

Криміналістична характеристика є обов'язковим елементом структури методики розслідування злочинів. Головними напрямками криміналістичного забезпечення розслідування незаконного обігу зброї є розробка криміналістичної характеристики таких злочинів і відображення на її основі організаційно-тактичних особливостей кримінальних проваджень таких злочинів. Криміналістична характеристика злочину розглядається як інформаційна модель, в якій відбиваються якісно-кількісні показники ретроспективної спрямованості про типові (притаманні конкретному виду злочинів) та специфічні (котрі дозволяють відокремити злочин від інших) ознаки². Вона відіграє роль своєрідної «матриці», яка «накладається» на конкретний злочин та дозволяє будувати ймовірну його модель. У цьому й полягає її практичне значення³,].

Усталеним поглядом на криміналістичну характеристику є розгляд її як теоретичної основи криміналістичної методики, яку у практичному аспекті слідчий може використовувати під час розслідування конкретного злочину. Як слушно вказує О. В. Одерій криміналістична характеристика є суто науковим поняттям, однак ґрунтується на дослідженні конкретних злочинів і слугує та застосовується для успішного їх розслідування⁴. Положення криміналістичної характеристики реалізуються у практичній діяльності через правильне визначення тактичних завдань, висунення

¹ Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. № 1 (12). С. 241.

² Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. С. 138–156.

³ Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криміналістика: учебник / под ред. проф. Р. С. Белкина. М.: НОРМА-ИНФРА • М. 2001. 990 с.

⁴ Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія. Харків: Ліса-плюс, 2015. С. 95.

обґрунтованих версій про особливості розслідуваного злочину, коло можливих злочинців, спосіб вчинення тощо. У зв'язку з цим криміналістична характеристика стала невід'ємним і традиційно початковим елементом у структурі криміналістичних методик розслідування злочинів.

Звернемо увагу на думку П. Ю. Фесік, що криміналістична характеристика має тривірневий характер: а) криміналістична характеристика злочину як явища; б) криміналістична характеристика виду, групи злочинів; в) криміналістична характеристика окремого злочину¹. Наведені міркування визивають зауваження. Злочин як явище не має суто криміналістичних ознак й досліджується представниками кримінального права про що раніш вже вказувалось у літературі². Цілком очевидно, що розробити універсальну криміналістичну характеристику для всіх видів злочинів неможливо, як так само створити єдину методку їх розслідування. Криміналістична характеристика злочинів взагалі є теоретичною категорією, що розглядається в загальних положеннях криміналістичної методики як один з компонентів її структури³. Тому вказаний вище третій рівень – криміналістична характеристика окремого злочину – не може існувати як наукове поняття.

Наявність криміналістичної характеристики виду (групи) злочинів не викликає сумнівів у більшості криміналістів⁴. Криміналістична характеристика незаконного обігу зброї будується щодо їх видів, а також груп. Причому, об'єднання злочинів у групи, як нами доведено вище, зумовлене збігом кримінально-правових та криміналістичних ознак, що веде до однаковості методик їх розслідування. Як кримінально-правовою ознакою є предмет посягання, до криміналістичних ознак варто виокремити спосіб учинення злочину – викрадення, привласнення, вимагання зброї (ст. ст. 262, 410 КК України), незаконне виробництво зброї (ст. ст. 263¹, 240 КК України); специфіку діяльності у сфері встановленого порядку несення військової служби (охорона складів,

¹ Фесік П. Ю. Использование криминалистической характеристики в раскрытии убийств: монография. Арзамас: Арзамасский гос. пед. ин-т, 2012. С. 28 с.

² Белкин Р. С., Быковский И. Е., Дулов А. В. Модное увлечение или новое слово в науке? (Еще раз о криминалистической характеристике преступлений). *Социалистическая законность*. 1987. № 9. С. 57.

³ Тищенко В. В. Криминалистическая характеристика преступлений в структуре методики расследования. *Юридична освіта і права держава*. Одеса, 1997. С. 253.

⁴ Волобуев А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с. Гармаев Ю. П. Теоретические основы формирования криминалистических методик расследования преступлений: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. М., 2003. 313 с. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія. Харків: НікаНова, 2012. 382 с. Шур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Харків: Харків юридичний, 2010. 319 с.

законний обіг зброї); окремі характеристики особи злочинця (посадові, матеріально-відповідальні особи). З наукової точки зору криміналістична характеристика виду, групи злочинів є найбільш важливою та інформативною для здійснення кримінальних проваджень.

Підсумовуючи наведене можна дійти висновку, що криміналістична характеристика групи різнорідних, але об'єднаних за предметом посягання та способів вчинення злочинів є теоретичною основою формування міжнародної методики розслідування незаконного обігу зброї. Цільове призначення криміналістичної характеристики незаконного обігу зброї реалізується в систематизації завдань розслідування, встановлення особливостей планування на основі типізації слідчих ситуацій і їх аналізі, розробці рекомендацій щодо організації й тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій, рішенні інших задач розслідування даних злочинів.

Обставини, що підлягають з'ясуванню.

У криміналістичній методиці рекомендується виокремлювати та включати до складу елементів її структури максимально вичерпний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню, при розслідуванні певної категорії злочинів¹. Щодо даної категорії існує дві проблеми.

Перша стосується співвідношення поняття «обставини, що підлягають з'ясуванню» із «предметом доказування» й «обставинами, що підлягають доказуванню», які часто підміняють один одного або використовують як синоніми. Так, В. Ю. Шепітько використовує термін «предмет доведення», та визначає його як сукупність обставин, які підлягають доведенню за кримінальною справою (у кримінальному провадженні)². Очевидно, що предмет доказування, як абстрактна інформаційна модель, що відображена в нормах чинного КПК України, є універсальною, базовою для всіх злочинних діянь³. Однак, поняття «доказування» більш вузьке ніж «з'ясування» (встановлення), оскільки відомості, що необхідно з'ясувати, охоплюють не лише обставини, що підлягають доказуванню, а й інші, які не визначені в кримінальному процесуальному законі, однак мають бути виявлені під час розслідування конкретних видів злочинів залежно від слідчих ситуацій, які виникають. Наведені поняття не тотожні і співвідносяться як загальне і окреме, де обставини, що підлягають з'ясуванню є більш ширшою категорією. Отже обставинами, що підлягають з'ясуванню у кримінальному провадженні, слід вважати систематизовані на основі норм кримінального та

¹ Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Право, 2010. Вип. 10. С. 14.

² Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за заг. ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. С. 174.

³ Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. С. 176.

кримінально-процесуального права фактичні дані, які ширше предмета доказування, не встановлення яких виключає повне та всебічне розслідування злочину.

Вочевидь, правильне визначення кола обставин, що підлягають з'ясуванню у кожному конкретному кримінальному провадженні забезпечує повноту, цілеспрямованість та об'єктивність розслідування події злочину. Таким чином, під час розслідування необхідно встановлювати не лише ті обставини, які вказані у кримінальному процесуальному законі, але й фактичні дані, що мають вагомe тактичне значення для успішного розслідування злочину.

Друга проблема стосується співвідношення обставин, що підлягають з'ясуванню у кримінальному провадженні, з криміналістичною характеристикою злочинів. І. О. Возгрін¹, А. Ф. Волобуєв² не виділяють із криміналістичної характеристики обставини, що підлягають з'ясуванню, вважаючи, що вони є різновидом довідкової криміналістично значущої інформації, детальною характеристикою предмета доказування. Більшість правників вважають необхідним відмежувати наведені поняття. Так, В. І. Галаган³, О. В. Одерій⁴, Р. Л. Степанюк⁵, А. В. Старушкевич⁶, В. В. Тищенко⁷, Б. В. Щур⁸ та інші вчені, досліджуючи проблеми формування криміналістичних методик до їх структури розглядають криміналістичну характеристику злочинів та обставини, що підлягають з'ясуванню, як два взаємопов'язані але окремі елементи. О. О. Хмиров правильно зазначає, що обставини, які підлягають з'ясуванню, обумовлюють кінцеву мету розслідування, а криміналістична характеристика злочинів спрямована на пошук конкретних шляхів і способів її досягнення⁹.

Вважаємо доцільним сформулювати модельний перелік типових обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування незаконного

¹ *Возгрин И. А.* Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. С. 302.

² *Волобуев А. Ф.* Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. С. 15.

³ *Галаган В. І.* Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України): автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. К., 2003. С. 26.

⁴ *Одерий О. В.* Теорія і практика розслідування злочинів проти довілля. Харків: Діса плюс, 2015. С. 92–200, 253–277.

⁵ *Степанюк Р. Л.* Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія. Харків: НікаНова, 2012. С. 116.

⁶ *Старушкевич А. В.* Криміналістична характеристика злочинів: посібник. К.: НВК «Правник»; НАВСУ, 1997. С. 13–15.

⁷ *Тищенко В. В.* Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2003. С. 126.

⁸ *Щур Б. В.* Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Харків: Харків юридичний, 2010. С. 139–140 с.

⁹ *Хмиров А. А.* Криминалистическая характеристика преступления и пути доказывания по уголовному делу. *Правоведение.* 1978. № 3. С. 60.

обігу зброї, та деталізувати їх за елементами складу злочину, об'єднавши у чотири групи:

1) предмет злочинного посягання: тип, вид, модель та інші характеристики конкретного зразка зброї;

2) об'єктивна сторона злочину:

– час, місце та обстановка вчинення злочину, способи незаконного обігу зброї та їх сліди на кожному етапі вчинення злочину;

– вид і розмір шкоди, завданої злочинцем, розмір процесуальних витрат;

– обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

– обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

– обставини, які сприяли вчиненню злочину;

3) суб'єкт злочину – особа злочинця: анкетні дані, наявність службового чи іншого спеціального статусу; співучасники, їх роль у вчиненні злочину, наявність ознак організованості в їх діях;

4) суб'єктивна сторона злочину: вина та її форма, мотив і мета вчинення незаконного обігу зброї.

Типові слідчі ситуації.

Наступним елементом, що впливає на зміст криміналістичних методик розслідування, є типові слідчі ситуації. Процес розслідування, доводить Т. С. Волчецька, носить ситуаційний характер¹. Слідчою або криміналістичною ситуацією, пише Д. В. Кім, є складна система взаємодій і взаємообумовленостей, що утворює конкретний стан, положення, певний розклад сил, в яких доводиться діяти відповідному суб'єкту кримінально-процесуальної діяльності². Кожен етап розслідування має свої особливості в залежності від слідчих ситуацій, які мають певні загальні риси та повторюються. Вказане створює передумови для типізації слідчих ситуацій. В. В. Тищенко зазначає, що метою розроблення криміналістичної методики повинна бути типізація слідчих ситуацій із досліджуваних категорій злочинів шляхом виділення характерних ознак у їхній інформаційній структурі. Адже саме виділення типових ситуацій, науково-криміналістичний їх аналіз дозволяють сформулювати відповідні тактичні завдання і рекомендувати адекватну програму розслідування злочинів визначеної категорії³.

¹ Волчецькая Т. С. Криминалистическая ситуалогия: монография / под ред. проф. Н. П. Яблокова. Москва, Калининград: Калинингр. ун-т, 1997. С. 48 с.

² Ким Д. В. Теоретические и прикладные аспекты криминалистических ситуаций: монография / под ред. проф. В. К. Гавло. Барнаул: Алтайский гос. ун-т, 2008. С. 48.

³ Тищенко В. В. Слідчі ситуації в методиці розслідування злочинів: поняття,

У криміналістичні методики слід включати особливості ситуацій, що складаються на певному етапі розслідування злочинів. Знання слідчим типових ситуацій дає змогу передбачити їх виникнення у певних повторюваних умовах й обирати відповідні прийоми розслідування. Повторюваність слідчих ситуацій і, відповідно, засобів їх вирішення дозволяє розробляти алгоритм розслідування злочинів. Типові ситуації дають змогу вибрати певну послідовність дій слідчого для отримання доказової інформації. Таким чином, розробка методики розслідування незаконного обігу зброї з урахуванням ситуаційного підходу дозволяє оптимізувати процедуру провадження досудового розслідування. Крім того, як правильно вказує В. А. Журавель, використання ситуаційного підходу дає можливість адаптувати теоретичні положення криміналістичної методики до практичних потреб слідчої практики під час розслідування вказаної категорії злочинів¹.

Планування й організація початкового етапу розслідування.

Виходячи з виниклої на початковому етапі слідчої ситуації найбільш важливим щодо ефективного розслідування незаконного обігу зброї є висування версій, планування за результатами отримання їх наслідків та організація проведення першочергових слідчих (розшукових) дій. Слід погодитися з думкою І. М. Лузгіна, що етап розслідування – це такий його елемент, який являє собою певну систему дій, поєднаних спільними завданнями, умовами розслідування, специфікою криміналістичних прийомів². Щодо сутності, часових меж, завдань та інших характеристик етапів розслідування існує певна дискусія, але ми приєднуємося до тих криміналістів, які дотримуються процесуального підходу до періодизації розслідування злочинів та пов'язують його із прийняттям певних процесуальних рішень.

Відправною точкою початкового етапу досудового розслідування слід вважати прийняття рішення про проведення огляду місця події, у всіх інших випадках – момент внесення відомостей до ЄРДР, а завершальним моментом – процедуру пред'явлення підозри особі в порядку ст. 278 КПК України³.

Наслідки, що випливають із версій (висновки, умовиводи) про обставини, які ще не установлені, виступають тактичними завданнями розслідування, які кладуться в основу плану розслідування. Процедура формування і розробки версій на початковому етапі розслідування

класифікація, значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 964.

¹ Журавель В. А. Проблеми адаптації криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Право, 2012. Вип. 12. С. 6.

² Лузгин І. М. *Методологические проблемы расследования*. М.: Юрид. Лит., 1973. С. 86.

³ Одерій О. В. Теоретичне осмислення початкового етапу досудового розслідування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 4. С. 262.

неминуче приводить до планування і організації їх перевірки. Всі поставлені на цьому етапі планування завдання ранжуються з точки зору їх важливості і логічного зв'язку, визначаються основні напрями розслідування. У плануванні й організації процесу розслідування слід за В. К. Весельським доречно виокремити два рівні: кінцеву (стратегічну) мету кримінального провадження – встановлення істини та проміжну (тактичну) мету щодо слідчих та інших дій, тактичних комбінацій¹. Отже, план слугує сполучною ланкою між версійним аналізом і збиранням доказів. В результаті планування визначається черговість проведення слідчих (розшукових) дій, процесуальних та інших заходів. Реалізація плану перевірки версій здійснюється шляхом організації та проведення вказаних заходів. Організація та послідовність діяльності слідчого залежить від системи чинників (причин, умов) слідчої ситуації, яку складають вимоги кримінально-процесуального закону, невідкладність проведення, важливість завдання розслідування, інформаційна цінність результату конкретної роботи, фактор часу, тактичні міркування, наявні сили і засоби². Плануванню та організації підлягає не тільки увесь процес кримінального провадження, але й кожна конкретна дія, захід.

Особливості тактики окремих слідчих (розшукових) дій.

Розслідування кримінальних правопорушень супроводжується значним обсягом процесуальних заходів та дій, від здійснення яких залежить проведення всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення. Особливу увагу приділяється слідчим (розшуковим) діям, проведення яких забезпечує здійснення досудового розслідування та спрямоване на виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження доказів. Аналіз кримінальних проваджень щодо незаконного обігу зброї дає змогу дійти висновку, що найчастіше слідчими діями у цій категорії проваджень є: допит, огляд і проведення експертиз – 100 %, рідше: затримання – 83 %, обшук – 35 %, слідчий експеримент – 17 %, пред'явлення для впізнання – 12 %, освідування – 6 %.

Оскільки процес розслідування незаконного обігу зброї повторює в різній послідовності і взаємозв'язку одні і ті ж слідчі (розшукові) дії, то, природно, в криміналістичній методиці повинний міститися опис їх проведення. Рекомендації з підготовки, проведення та фіксації слідчих (розшукових) дій, типових при розслідуванні незаконного обігу зброї відрізняються від загальних тактичних положень проведення цих дій, що вивчаються і розробляються в межах окремого розділу криміналістики. У загальній міжвидовій методики тактичні рекомендації набувають більш конкретний зміст, який відображає особливості типових слідчих ситуацій, що виникають під час кримінальних проваджень при розслідуванні даного

¹ Весельський В. К. Стіввідношення організації та планування досудового слідства. *Митна справа*. 2012. № 2 (80). Ч. 2. Кн. 1. С. 247.

² Кузьмін С. В. Содержание планирования расследования преступлений. *Правоведение*. 2000. № 5. С. 172–174.

виду злочинів¹. Оскільки рішення слідчим будь-якого тактичного завдання при проведенні слідчих (розшукових) дій передбачає необхідність діяти найбільш раціональним способом, то в цій частині методики повинні описуватися найбільш ефективні тактичні прийоми здійснення цих дій.

1.3. Криміналістична характеристика незаконного обігу зброї

Проблематика криміналістичної характеристики злочинів на протязі багатьох років розглядалась криміналістами та знайшла своє відображення в працях таких вчених, як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, Л. Г. Відонов, С. І. Винокуров, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, К. В. Гавло, І. Ф. Герасимов, В. Г. Гончаренко, М. В. Даньшин, Л. Я. Драпкін, О. О. Ейсман, В. Ф. Єрмолович, В. А. Журавель, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков, С. П. Мітрічев, В. О. Образцов, О. В. Одерій, М. В. Салтєвський, А. В. Старушкевич, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур, М. П. Яблоков та інших. Науковцями глибоко й усебічно досліджено поняття й сутність криміналістичної характеристики, а її складові стали традиційними й застосовуються дослідниками під час розробки криміналістичних методик розслідування різних видів злочинів. Загально визнаним є поняття криміналістичної характеристики як системи відомостей про елементи механізму вчинення злочинів, цільове призначення якої полягає у побудові і перевірці версій, постановки основних тактичних завдань початкового етапу розслідування, а також визначенні засобів їх вирішення у кримінальному провадженні в кожному конкретному випадку. Вважаємо справедливим твердження М. В. Салтєвського, що «криміналістична характеристика – основа побудови методики розслідування»². Однак, у зв'язку з формуванням ускладнених комплексних методик розслідування груп злочинів, розширенням інформаційних джерел їх формування, розробкою криміналістичної класифікації злочинів продовжуються дискусії щодо структури криміналістичної характеристики злочинів.

Криміналістами неодноразово здійснювалися спроби узагальнити наявні у літературі пропозиції стосовно цієї категорії. Р. С. Белкін, на підставі аналізу висловлених точок зору правників запропонував уніфікований перелік складових криміналістичної характеристики злочину: характеристика вихідної інформації; система даних про спосіб вчинення та приховування злочину; типові сліди злочину; особистість імовірного злочинця і ймовірних мотивів і цілей злочину; деякі обставини вчинення

¹ *Возгрин И. А.* Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. С. 321.

² Специализированный курс криминалистики / отв. ред. проф. М. В. Салтєвский. Киев: НИИРИО КВШ МВД СССР, 1987. С. 315–316.

злочину (місце, час, обстановка)¹. О. Ю. Головін справедливо стверджує, що не всі складові можуть розглядатися як елементи криміналістичної характеристики. Її структура повинна співвідноситися із структурою механізму досліджуваної злочинної діяльності (виду або групи злочинів), включати інформацію щодо різних елементів механізму вчинення злочину, їх взаємозв'язки й залежності між ними². До такого ж висновку дійшов С. Ю. Косарев, який вважає, що для різних видів злочинних діянь не може бути вичерпною (обов'язковою) сукупність елементів криміналістичної характеристики злочину, оскільки для одних видів (різновидів, груп) злочинів одні її елементи будуть ефективними, а для інших злочинів – малоефективними. Таким чином, склад і кількість елементів криміналістичної характеристики злочину залежать від виду (різновиду, групи) досліджуваних посягань³. Отже, криміналістична характеристика злочину є системою структурованих, типових ознак (елементів) механізмів злочину того чи іншого виду, роду, іншими словами – це інформаційно-імовірнісна модель злочинної події⁴. Вказане узагальнення дає уявлення про злочин, його суб'єкта та інші обставин злочинної діяльності⁵. Тому прав В. Ф. Єрмолович, який слушно зауважує, що в криміналістичну характеристику не можуть бути включені елементи, які безпосередньо відносяться до процесу розслідування злочину⁶.

О. В. Одерій пропонує комплексний підхід до визначення структури криміналістичної характеристики злочину, враховуючи міждисциплінарне значення цієї категорії. На думку вченого для формування криміналістичної характеристики та її практичного використання необхідно враховувати не тільки криміналістичні, а й кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінологічні дані⁷. В цьому сенсі О. Н. Колесніченко та В. О. Коновалова підкреслюють, що у структурі криміналістичної характеристики задля повноти відображення інформації про злочин необхідним базисом слід визначити кримінально-правові характеристики

¹ *Белкин Р. С.* Курс криминалистики: пособие. М. ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право. 2001. С. 738.

² *Головин А. Ю.* Криминалистическая систематика. М.: ЛексЭст, 2002. С. 121.

³ *Косарев С. Ю.* Криминалистические методики расследования преступлений. Генезис, современное состояние, перспективы развития: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. СПб, 2005. С. 23

⁴ *Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е.* Криминалистическая характеристика преступлений. Харьков: Харьковский юрид. ин-т. 1985. С. 16. *Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.* Криминалистика: учебник / под ред. проф. Р. С. Белкина. М.: НОРМА-ИНФРА • М. 2001. С. 687–688.

⁵ *Яблоков Н. П.* Криминалистика. М.: НОРМА–ИНФА, 2000. С. 274.

⁶ *Ермолович В. Ф.* Криминалистическая характеристика преступлений. Минск: Алмафея, 2001. С. 34.

⁷ *Одерій О. В.* Теорія і практика розслідування злочинів проти довілля. Харків: Діса плюс, 2015. С. 101.

злочинів, що визначені диспозиціями відповідних статей КК України¹. Ще одною рисою, яка впливає на формування криміналістичної характеристики є рівень криміналістичної методики. С. Н. Чурилов вважає, що криміналістична характеристика видової (міжвидової) методики повинна включати узагальненні дані про злочини у такому вигляді, щоб останні мали значення для встановлення не окремих обставин, що підлягають доказуванню й мають кримінально-правове значення, а всіх без винятку злочинів. Отже, зміст криміналістичної характеристики повинен охоплювати всі елементи предмета доказування, включаючи особливості, властиві саме для розслідування конкретних видів злочинів².

Таким чином, криміналістична характеристика незаконного обігу зброї, являє собою систему опису криміналістично значущих типових ознак виду, групи злочинів, предметом яких є зброя, що виявляються в особливостях способу, механізму і обстановки їх вчинення. Все вищенаведене виступає теоретичним підґрунтям побудови загальної міжвидової криміналістичної характеристики незаконного обігу зброї, яка в криміналістичній літературі не створена в остаточній редакції. Отже, криміналістична характеристика незаконного обігу зброї нами формується з наступних позицій:

– криміналістична характеристика повинна відображати об'єктивне уявлення про злочини, визначаючи їх специфічні риси, які важливі для методики розслідування. При цьому, по-перше, перелік елементів криміналістичної характеристики не може бути постійним, жорстким (наприклад, не у всіх злочинах цього виду є потерпілий); по-друге, конкретний злочин має певні особливості (елементи), які можуть не мати криміналістичне значення, а тому при складанні криміналістичної характеристики необхідно брати до уваги ті ознаки, зв'язки, що притаманні всім злочинам цієї групи; по-третє, у криміналістичній характеристиці не можуть бути включені будь-які елементи, що стосуються не самого злочину, а його розслідування;

– до змісту криміналістичної характеристики слід включати відомості щодо предмета злочинного посягання; способів вчинення злочину (використаних знарядь і засобів); обстановки (умов місця, часу та ін.) та слідів вчинення злочину; особи злочинця (злочинців); особи потерпілого, свідків, мотивів і цілей злочину. При цьому основним компонентом криміналістичної характеристики визначається спосіб вчинення злочину, якій відіграє найважливішу роль у механізмі злочину, що являє собою складну компонентну та динамічну систему³. Механізм

¹ Колесниченко А. Н. Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика: пособие. Харьков: Юрид. ин-т. 1985. С. 18.

² Чурилов С. Н. Методика расследования преступлений. Общие положения: монография. М.: Юстицинформ, 2009. С. 67.

³ Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маларової. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. С. 246.

злочину (у вузькому розумінні) характеризує послідовну, технологічну сторону злочину, описує часовий, послідовний, динамічний порядок зв'язку окремих етапів, обставин і факторів учинення злочину¹.

Розглянемо складові криміналістичної характеристики детальніше.

Предмет посягання.

Предметом злочинного посягання є вогнепальна, холодна та інші види зброї, розглянуті у першому підрозділі роботи. Вони можуть бути як виготовленими промисловим способом, переробленими, відремонтованими або саморобними. За результатами аналізу проведеного нами дослідження можна констатувати, що типовими предметами злочинів цієї категорії є:

– вогнепальна зброя (автомати: Калашникова – усіх моделей, карабін «Сайга», пістолет-кулемет системи Шпагина (ПКШ) «Скорпіон», пістолет-кулемет «Узі» та ін.; гранатомети: СПГ-9, РПГ-7, РПГ - 18, РПГ - 22, РПГ – 26; пістолети: «Glock», «Beretta», «Colt», «Browning», «CZ», «Astra», «Bersa», «Grand Power», «Макарова», «Токарева» та ін.; револьвери: «Наган», «Smith & Wesson»; рушниці: мисливські, «Мосіна», СВТ, СВД, DSR та ін.) – 62 % вивчених кримінальних проваджень;

– боєприпаси (патрони, артилерійські снаряди) – 43 %;

– вибухові пристрої (гранати: Ф-1, РГД-5, РГН, ВОГ-25, постріли для підствольних гранатометів СПГ-9, РПГ-7; міни: МОН-40, МОН- 50, МОН-90; запали; детонатори, капсулі-детонатори) – 34 %.

– вибухові речовини (тротил, тротилові шашки, пластид, порох, гексаметилентріпероксиддіамін) – 23 %;

– холодна зброя (ножі, кастети, кортики, стилети, кинджали) – 18 %;

– сигнальні (стартові) пістолети, перероблені у вогнепальну зброю («Zoraki», «Atmaka», «Kral», «Blow» – 13 %;

– зброя нелетальної дії (газова, з гумовими кулями) – 6 %;

– вогнемети (РПО А («Джміль»), РПО 16) – 2 %.;

– пляшки з «коктейлем Молотова» – 1 %.

Разом з тим (хоча й серед проаналізованих кримінальних проваджень нам не зустрічались) на основі роз'яснень Пленуму ВСУ щодо вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин, можна вважати, що складові частини або вузли, комплект яких дозволяє виготовити придатну для використання зброї, також є предметами посягання злочинів щодо незаконного обігу зброї².

Обстановка вчинення злочину.

¹ Кустов А. М. Криминалистическое учение о механизме преступления: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1997. С. 32.

² Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002. № 3. п. 22.

Обстановка вчинення злочину є важливим структурним елементом криміналістичної характеристики, яка детермінує поведінку злочинця, обрання ним об'єкта посягання, способу підготовки, вчинення та приховання злочину¹.

Обстановка вчинення злочину – це кримінально-правове, кримінологічне, кримінальне процесуальне та криміналістичне поняття. У кримінальному праві обстановка вчинення злочину розглядається як сукупність конкретних умов, в яких може бути вчинено певний злочин, що створюють для нього об'єктивну можливість². У КК України обстановка вчинення злочину – це кваліфікуюча ознака певних складів злочинів. Так, кваліфікуючою ознакою військових злочинів, передбачених ст. ст. 410, 411, 413 КК України, є «особливий період, крім воєнного стану», «воєнний стан», що вводяться в Україні або в окремих її місцевостях, та «бойова обстановка», що виникає у зв'язку з реалізацією тактичних дій військ під час оборони або нападу на ведення бою, під час якої вчиняються протиправні діяння зі зброєю³.

Криміногенна обстановка, що склалася в Україні за останні роки та зумовила різке зростання незаконного обігу зброї, пов'язана з наявністю тривалого збройного конфлікту на сході країни в зоні Операції об'єднання сил, кризисними явищами у правоохоронних органах, зниженням дисципліни в збройних силах, недбалою організацією охорони складів озброєнь, падінням економічного рівня життя громадян з одночасним зростанням насильницької злочинності та іншими негативними факторами. У кримінально-процесуальному значенні обставини, що підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України) багато в чому по суті є обстановкою, в якій вчинявся злочин. У зміст обстановки вчинення злочину, як криміналістичної категорії, включаються найрізноманітніші компоненти, наприклад, територіальні, кліматичні, демографічні та інші специфічні для регіону, в якому скоєно злочин, а також обставини, що безпосередньо характеризують місце, час, умови, соціальні, морально-психологічні та інші особливості умови підготовки, вчинення та приховування злочину⁴. Таким чином, обстановка незаконного обігу зброї тісно пов'язана із способом злочину, який часто вибирається злочинцем з урахуванням реально існуючих оточуючих факторів.

Аналіз слідчої та судової практики дозволяє стверджувати, що найбільш важливими типовими структурними елементами обстановки

¹ Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: автореф. ... кад. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. С. 4.

² Туляков В. О., Мирошниченко Н. А., Балабанова Д. О. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник. Одеса: Юридична література, 2014. С. 89 с.

³ Ониськів А. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 193.

⁴ Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: автореф. ... кад. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. с. 7.

вчинення незаконного обігу зброї є місце та елементи матеріальної обстановки кримінального правопорушення.

Джерела початкового походження зброї у кримінальний обіг можна поділити на два види: а) вихідні місця походження зброї; б) кінцеві місця зберігання (приховування) зброї.

Аналіз кримінальних проваджень показав, що до місць-джерел походження зброї відносяться: військові частини у зоні Операції об'єднаних сил (74 % кримінальних проваджень); військові частини, підрозділи правоохоронних органів поза зоною Операції об'єднаних сил (12 %); підприємства, організації, які здійснюють торгівлю, ремонт або використання зброї на законних підставах (4%); оборонні виробництва (4 %); майстерні, приміщення із обладнанням, пристосованим для саморобного виготовлення або переробки зброї (3 %); місця боїв Другої світової війни (2 %); інші (1 %).

Місцями незаконного зберігання зброї злочинцями є домоволодіння: квартира, надвірні споруди, гараж т.д. (47 %); тайники (схованки): в лісі, в приміщеннях і т.п. (29 %); транспорт (12 %); місце проживання родичів та інших осіб (6 %); місце роботи, навчання, служби (4 %); інше (2 %).

Елементи матеріальної обстановки тісно пов'язані з іншими факторами досліджуваних злочинів. Зазначеними елементами є предмети, за допомогою яких злочинці отримують, приховують, транспортують, зберігають, здійснюють інші дії щодо зброї. Такими предметами може бути зброя, піддроблені документи, одяг, речові сумки, пристосування для прихованого носіння зброї, транспортні засоби для її перевезення, пристосування, тайники, схованки для зберігання зброї і т.д.

Особа злочинця.

Криміналістичне розуміння суб'єкта злочину засноване на вивченні впливу зовнішніх обставин на формування умислу суб'єкта на вчинення злочину. При цьому враховуються інтереси цієї особи, її погляди, особливості життя, індивідуальні риси. Обробка статистичних даних, отриманих після аналізу кримінальних поведень показала наступне.

Серед злочинців чоловіки займають 97 %, жінки – 3 %, з обвинувачених 73 % одружені. Вчинення розглянутих злочинів чоловіками обумовлено тим, що озброєння головним чином знаходиться в державних воєнізованих організаціях, в яких основним контингентом службовців є чоловіки, які мають доступ до зброї і використовують таку можливість для вчинення протиправних дій. Незаконне виготовлення зброї – злочин, який вчинюється виключно чоловіками, це пов'язано з історичними традиціями виготовлення зброї.

Злочини, як впливає з матеріалів кримінальних проваджень, вчиняються особами наступних вікових категорій: 50 років і старше – 9 %, 40–49 років – 27 %, 30–39 років – 34 %, 18–24 роки – 22 %, 16–17 років – 8 %.

Переважає більшість злочинців (82 %) проживало в містах. Серед підозрюваних 94 % осіб ніколи раніше до кримінальної відповідальності не

притягувалися, 3 % мали одну судимість, 1 % – дві й більше судимостей. Злочини вчинялись одноосібно (55 %), в співучасті з іншими особами (25 %), в складі групи осіб за попередньою змовою (12 %), організованою групою або злочинною організацією (8 %). За кількісним складом 72 % груп складалося з 2 чоловік, 20 % – з 3, 5 % – з 4; 3 % груп – з 5 і більше учасників. Найбільш стабільними і довготривалими слід вважати злочинні групи, які вчиняють розкрадання на об'єктах концентрації озброєння (військові частини, склади), де працюють злочинці, які є військовослужбовцями посадовими особами цих підприємств, організацій, військових частин. Розкрадання супроводжуються і такими злочинами, як зловживання службовим становищем, халатність, службове підроблення.

Серед злочинців можна виділити таких осіб: звільнені з військової служби (31 %); добровольці та волонтери (29 %); військовослужбовці (18 %), з яких кадрової (19 %), контрактної (43 %), строкової (28 %) служби; особи, які не мають постійної роботи, не навчаються, безробітні (11 %); учні (6 %), які навчаються у закладах вищої (72 %), середньої (28 %) освіти; інші особи (5 %).

Наведені дані свідчать про стійку залежність антигромадської поведінки від рівня освіти і інтелектуального розвитку, що впливає на коло інтересів і потреб, проведення часу і поведінку. Серед обвинувачених за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу зброї 85 % мали середню або середньо-спеціальну освіту.

Особами, які використовують службове становище для розкрадання зброї, є:

1) особи, яким зброю видано для виконання службових обов'язків (військовослужбовці, співробітники правоохоронних органів). Так, гр. В., військовослужбовець-контрактник, старший механік-водій танкової роти танкового батальйону, перебуваючи у складі патруля по охороні та обороні базового табору загальновійськового резерву в зоні проведення АТО, для виконання службових обов'язків отримав автомат АКС-74У з магазином із набоями калібру 5,45-мм в кількості 30 штук, які зловживаючи службовим становищем привласнив¹;

3) матеріально-відповідальні, які зобов'язані забезпечити збереження зброї (начальники складів озброєння, командири підрозділів та ін.);

4) особи, які безпосередньо виконують обов'язки з охорони озброєння (охоронці, часові). Прикладом заздалегідь спланованої крадіжки слугує кримінальне провадження щодо гр. А, який будучи військовослужбовцем, періодично заступає черговим оперативно-бойової прикордонної комендатури. Маючи умисел на викрадання зброї 11

¹ Вирок Лисичанського міського суду Луганської області у справі 415/6290/17 від 1 листопада 2017 р. по обвинуваченню гр. В. у вчиненні злочинів, передбачених ст. 408 ч. 3, ст. 410 ч. 3 КК України.

листопада 2014 року в ночі під час чергування викрав з кімнати, де зберігалась зброя, 8 комплектів пістолетів системи Макарова¹.

5) особи, які обслуговують, ремонтують зброю, а також виконують інші роботи в сховищах озброєння (наприклад, вантажно-розвантажувальні роботи);

б) особи, в чій обов'язки входить знищення, утилізація зброї. Так гр. М, являючись майором запасу, будучи головним інженером військової частини А2007, зловживаючи своїм службовим становищем у порушення вимог ст.ст. 11, 16, 59, 105, 106 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України та своїх функціональних обов'язків, шляхом віддання незаконних розпоряджень начальнику сховища відділу зберігання стрілецького озброєння привласнив та передав гр. У. військового майно – 5 шт. запалів ручної гранати УЗРГМ, що підлягали утилізації².

Більшість злочинців мають досвід військової служби, в тому числі досвід бойових дій, навички поводження з вогнепальною зброєю та вибуховими пристроями. Високий відсоток злочинців, які служать, завершили військову службу, або перебували в зоні бойових дій як добровольці або волонтери, обумовлений декількома причинами: незадовільним матеріальним становищем військовослужбовців; низькими моральними якостями осіб, які призиваються на службу; можливістю свobodного доступу до зброї в зоні бойових дій, в тому числі кинutoї противником.

Звертає увагу та обставина, що наявність зброї в руках осіб, які брали участь в бойових діях на сході країни, є вкрай небезпечною. За інформацією начальника Науково-дослідного центру з гуманітарних проблем Збройних сил України Назіма Агасва 26 % учасників бойових дій мають окремі ознаки посттравматичного синдрому³. Хронічний посттравматичний стресовий розлад у таких осіб, який психіатри вже назвали «синдромом АТО» проявляється у підвищеній збудливості та дратівливості, нестримним реагуванням на миттєвий стимул, фіксацією на психотравмуючих обставинах, схильності до некерованих спалахів реакцій на незначні стимули⁴. Цілком очевидно, що наявність зброї у таких осіб являє небезпеку для оточуючих.

¹ Вирок Котовського міськрайсуду Одеської області від 11 березня 2015 р. у кримінальному провадженні № 505/121/2015 по обвинуваченню гр. А. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 263, ч. 2 ст. 407, ч. 2 ст. 410, ч. 1 ст. 421 КК України.

² Вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 688/4443/14-к від 25 вересня 2014 р. по обвинуваченню гр. М. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 410 КК України.

³ Кожен четвертий АТОвець має «афганський синдром» // *dero.ua*

⁴ Буряк О. О., Гіневський М. І., Катеруша Г. Л. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні. *Зб. наук. праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. Вип. 2 (43). С. 176–177.

Мотивами заволодіння зброї, виступають: користь (46 %); спонукання мати зброю в особистому користуванні для самозахисту, охоти або рибальства, «на всякий випадок» (21 %); наміри з вчинення інших злочинів із застосуванням зброї (15 %); виконання охоронних функцій (10 %); бажання помсти на ґрунті негативних міжособистісних відносин (5 %); інтерес або колекціонування (3 %). Найбільш поширена корислива мотивація передбачає кінцеву мету заволодіння зброєю та її подальшу реалізацію за гроші. Злочинними цілями незаконного заволодіння зброї є вчинення грабежів, розбоїв, вимагання, організація озброєної банди, рейдерства, озброєння під виглядом виконання охоронних функцій або забезпечення економічної безпеки комерційних структур та ін.

Способи вчинення злочину.

Спосіб є найбільш інформативним джерелом важливих для розслідування відомостей. Дослідження способу незаконного обігу зброї дає змогу виокремити із загальної групи злочинів конкретне кримінальне правопорушення, враховуючи особливості диспозицій статей КК України. У криміналістичній літературі існують різноманітні точки зору щодо визначення способу вчинення злочину. Так, Г. Г. Зуйков вважає, що під способом вчинення злочину в криміналістичному аспекті слід розуміти систему взаємообумовлених детермінованих дій, спрямованих на підготовку, вчинення та приховування злочину, пов'язаних з використанням певних знарядь і засобів, а також часу, місця та інших обставин об'єктивної дійсності, які сприяють вчиненню злочину¹. На думку М. В. Салтевського спосіб вчинення злочину – це комплекс динамічних актів, рухів, що залишають у навколишній середовищі зміни (сліди злочину) та включають фактори об'єктивного й суб'єктивного характеру². С. М. Зав'ялов зазначає, що способом вчинення злочину виступає вид діяльності людини, якій притаманні соціально-психологічні якості, орієнтувальні, сенсомоторні особливості суб'єкта³. І. В. Гора розуміє під способом вчинення злочину спосіб дій із готування, вчинення та приховування слідів злочину, що обумовлює криміналістично значимі дані про виконавця й застосовані ним засоби та можливості їх використання в розкритті й розслідуванні злочинів⁴. В. Ю. Шепітько вважає, що спосіб злочину виражається у відповідній системі операцій і прийомів злочинця, як збірне поняття, структура якого охоплює способи: готування до злочинного діяння, його вчинення і приховування (маскування). Спосіб

¹ Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: дис. ... докт. юрид. наук: 717. Москва, 1970. С. 12.

² Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2006. С. 424–427.

³ Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2005. С. 26.

⁴ Гора І. В. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. Кишинев, 2012. № 9. С. 38.

злочину не завжди має повну структуру. Існують злочини, які можуть учинитися без попередньої підготовки або не мають на меті наступне приховування події чи слідів¹.

Аналіз слідчо-судової практики розслідування незаконного обігу зброї показав:

- способи вчинення кримінально-караних дій обумовлені видом зброї;
- структура способів вчинення незаконного обігу зброї не завжди є повно структурною. 32 % злочинів носили спонтанний характер й вчинялись без попередньої підготовки, але 100 % правопорушень включали етапи вчинення та приховування слідів злочину. Так, для привласнення зброї характерні складні способи вчинення злочинів, які включають дії з підготовки, вчинення та приховування. Після заволодіння зброєю дії злочинців із носіння, перевезення, створенні схованок для зберігання і т. д. спрямовані на максимальне приховування предметів посягання. При крадіжках шляхом вільного доступу до місць зберігання зброї в більшості випадків умисел особи вчинити викрадення формується раптово під впливом зовнішніх обставин, коли з'явилася можливість заволодіти предметом посягання;

- існує тісний взаємозв'язок між певними видами зброї і способами її незаконного обігу: найбільш часто військовослужбовцями здійснюється збут вогнепальної зброї, боеприпасів та гранат; значно рідше – вибухових речовин і вибухових пристроїв. Саморобним способом виготовлюється холодна та вогнепальна зброя, вибухові пристрої. При цьому використовуються спеціальні знання та уміння злочинця у галузі вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, обробки металів та ін.

Способи незаконного обігу зброї мають певну специфіку, що обумовлена спеціальним призначенням зброї, обмеженням кола осіб, які мають до неї доступ, особливим порядком зберігання, виготовлення, збуту і використання. В. М. Шевчук, розглядаючи криміналістичну характеристику незаконного обігу вогнепальної зброї, вказує такі типові способи вчинення злочинів: 1) розкрадання вогнепальної зброї зі Збройних Сил, МВС, Служби безпеки, Служби воєнізованої охорони; 2) розкрадання вогнепальної зброї та окремих складових частин і механізмів на збройових заводах; 3) кустарне виготовлення вогнепальної зброї; 4) законне придбання нарізної і гладкоствольної спортивної чи мисливської зброї з наступною передачею її в руки злочинців, незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення вогнепальної зброї; 6) недбале зберігання вогнепальної зброї, 7) контрабандне ввезення зброї та

¹ *Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.* Криміналістика: учебник / под ред. проф. Р. С. Белкина. М.: НОРМА-ИНФРА • М. 2001. С. 685.

боєприпасів через кордон та ін.¹ Я. Ю. Бандуріна виокремлює такі способи учинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів: 1) переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів поза митним контролем; 2) приховування вогнепальної зброї та боєприпасів від митного контролю шляхом: утаювання або маскування, використання тайників і схованок, використання документів підроблених або незаконно одержаних². С. П. Мельниченко наводить способи переміщення тільки вогнепальної зброї³, Ю. М. Береза – способи незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами⁴. Наведені думки вчених потребують уточнення щодо будь-яких видів зброї та суб'єктів вчинення злочинів. Розглянемо дії з підготовки, безпосереднього учинення та приховування злочинів щодо незаконного обігу зброї залежно від їх способів, наведених у класифікації злочинів.

Як правило злочини з умисною формою вини ретельно плануються й нерідка до їх вчинення залучається значна кількість осіб; робітники, посадовці, охоронці, водії транспортних засобів, які беруть участь у перевезенні вантажів та ін.). Підготовка до вчинення крадіжки, грабежів, розбоїв, вимагання полягає у підборі співучасників і розподілу ролей між ними; вивченні об'єкту майбутнього злочину, режиму роботи підприємства, установи; виборі маршруту руху до об'єкта та місця вчинення злочину, підшукування засобів для подолання перешкод та транспорту для вивезення зброї; відключення або порушення охоронної сигналізації; маршрутів, часу, засобів і способів пересування особи, яка має зброю або доступ до сховищ озброєння; наявність технічних засобів захисту й охоронної сигналізації, наявність сейфів і спеціальних захисних сховищ; виборі засобів знищення слідів злочину; підшуванні зручних місць зберігання зброї (наприклад, схованки); забезпеченні алібі учасників.

Розкрадання зброї у військових частинах характеризується складним способом вчинення злочину, обумовленому обігом та використанням зброї, який включає послідовні етапи. Спочатку після отримання від постачальника зброя зберігається на складах озброєння. Видача зброї зі складу проводиться за накладними, які підписуються відповідними посадовими особами військової частини. Після видачі основними місцями

¹ Шевчук В. М. Незаконний обіг вогнепальної зброї: особливості криміналістичної характеристики. *Проблеми законності*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. Вип. 57. С. 193–194.

² Бандуріна Я. Ю. Способи вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 121. С. 283.

³ Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. 2016. С. 59–64.

⁴ Береза Ю. М. Розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. 2018. С. 8.

зберігання зброї є спеціально обладнані приміщення (кімнати) підрозділів, чергових частин, варт, бойові машини. Зброя використовується для виконання бойових, службових, навчальних та інших завдань. В подальшому, при необхідності проводиться ремонт (поточний, середній, капітальний) зброї, а при неможливості або недоцільності відновлення здійснюється списання зброї і її знищення (утилізація). На кожному з наведених етапів посадовими або матеріально-відповідальними особами може здійснюватися привласнення, а володіючи певними повноваженнями, вони мають можливість приховувати розкрадання. На кожному з етапів використання, зберігання, відновлення зброї військовослужбовцями та іншими особами може здійснюватися викрадення.

Підготовка до незаконного виготовлення зброї виражається в пошуку та постачанні складових частин до зброї; приготуванні необхідних матеріалів; вибору приміщень; придбанні інструментів, металообробних станків, верстатів та іншого обладнання і т.д. Для ремонту, крім зазначених дій, злочинці підшукують відсутні деталі з несправних примірників зброї.

Під час підготовки до переміщення зброї здійснюється вибір виду транспортування (особисто, у ручній поклажі, в сумці, валізі, під одягом, на автомобільному, залізничному, морському, повітряному транспорті), конкретного засобу та місця розміщення в ньому зброї; засобів маскування, носіння, приховування (шухляди, контейнери) предметів злочинного посягання; пошук осіб, які згодні за винагороду перемістити зброю (провідники, водії-дальнобійники); встановлення контактів з працівниками поштових перевізників, транспортних організацій та ін.

Без попередньої підготовки імпульсивно в певних випадках вчиняється крадіжка зброї в обстановці доступності предмету посягання. Вказані ситуації виникають:

- при виконанні робіт по обслуговуванню озброєння в збройовій кімнаті або на складі. Злочинці скоюють викрадення, користуючись неналежним наглядом за їх діями з боку командирів і матеріально відповідальних осіб, недбалим ставленням зазначених осіб до схоронності ввіреного озброєння;
- при перевірці стану збереження озброєння одним з членів комісії;
- при проведенні вантажно-розвантажувальних і ремонтних робіт у сховищах озброєння;
- при несенні вартової служби;
- при можливості доступу осіб в збройові кімнати відповідних підрозділів та ін.¹

¹ Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: посібник / за заг. ред. В. М. Комарницького. Северодонецьк: Луганський держ. ун-т внут. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 403.

Так, гр. О, знаходячись у помешкані розпивала спиртні напої з військовослужбовцями. Впевнившись, що за її діями ніхто не спостерігає, викрала з кобури, яка знаходилася на стільці, магазин пістолета Макарова з шістьма патронами в ньому, помістила його собі до правого чобота та перенесла до місця проживання¹.

Певні способи безпосереднього вчинення злочинів, що передбачені ст.ст. 262, 263, 263¹, 264, 410 КК України, розтлумачені Пленумом ВСУ і можуть бути пролонговані й на інші види злочинів².

Заволодіння зброєю, згідно слідчої практики, здійснюється переважно такими незаконними способами:

- привласнення, крадіжка, грабіж, розбій з місць зберігання, використання, виготовлення, ремонтування, транспортування зброї (71 %);

- покупка у осіб або організацій, які: а) не мають право вчиняти дії, пов'язані з обігом зброї (12 %); б) мають право на законних підставах здійснювати торгівлю зброєю (з відсутністю у особи права на її придбання) (1 %);

- дарування, передача у тимчасове володіння фізичними особами, співробітниками організацій, військових частин, які: а) не мають право вчиняти дії, пов'язані з обігом зброї (4 %); б) є законними власниками зброї (2 %);

- виготовлення нової зброї; переробка зброї з одного виду в інший; ремонт зброї, яка втратила свої характерні властивості (4 %);

- заволодіння шляхом обману, зловживання довірою (шахрайство), зловживання службовим становищем (4 %);

- вимагання зброї у фізичних, матеріально відповідальних, службових осіб, в розпорядженні яких є зброя (1 %);

- привласнення знайденої зброї (1 %)

Найбільш розповсюдженим є незаконне виготовлення вогнепальної зброї, наприклад, шляхом обрізу стволів та прикладів у рушниць; виготовлення пістолетів із газових, сигнальних та пневматичних пістолетів шляхом розточки (заміни) стволу та ін. Виготовлення, переробка, ремонт, реставрація здійснюються:

- за допомогою слюсарного інструменту підручних засобів в домашніх умовах (81 %). Гр. П у 2014 р. в магазині «Сапсан» на підставі дозволу придбав газовий пістолет марки «ПГШ-790», у якому видалив втулку з розсікачем, замінивши її чоковою, що призвело до додаткової

¹ Вирок Біловодського районного суду Луганської області у справі /408/42/2016 від 17 лютого 2016 р. по обвинуваченню гр. О. у вчиненні злочинів, передбачених ч.1 ст. 262, ч.1 ст. 263 КК України.

² Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 №3.

можливості проведення пострілів 9 мм патронами, чим піддав пістолет змінам конструкції. Згідно висновку експерта пістолет визнаний короткоствольною вогнепальною зброєю¹;

– з використанням складного обладнання (спеціальні верстати і пристосування) в промислових умовах (майстерні, цехи заводів і т.д.) (19 %). Гр. М., працюючи токарем у ремонтній майстерні, протягом 2015 р. виготовлював на робочому місці, як для особистого застосування, так й для інших осіб ножі й кастети, що проведеною експертизою були віднесені до холодної зброї².

До способів ремонту відноситься відновлення характерних властивостей зброї шляхом заміни або реставрації зношених чи непридатних частин, механізмів, усунення дефектів, поломок чи пошкоджень, налагодження нормального функціонування різних частин і механізмів, внаслідок якого ці предмети стають придатними до використання за цільовим призначенням

Способи переміщення (носіння, транспортування) зброї включають розміщення зброї: в сумках, портфелях, рюкзаках, валізах та інших предметах, що носить злочинець (33 %); кишнях одягу (21 %); автомобілях і інших транспортних засобах особистого, службового чи громадського користування (19 %); спеціальних пристосуваннях або порожнинах предметів (кобура, футляр, інвалідна коляска і т.д.) (15 %); пересилання поштовими відправленнями (8 %); в руках (4 %). В легковому автомобілі зброя розміщується в порожнині двері, під обшивкою, в багажнику з подвійним дном; у вантажному автомобілі – ніші під кузовом для зберігання різного інструментарію або запчастин, подвійному дні підлоги кузова; в залізничному рухомому складі – різні порожнини. Для переміщення зброї через контрольні-пропускні пункти використовуються спеціально обладнані тунелі; навчання собаки; здійснюється сплавлення річковими водами; використовуються потоки вітру для повітряних куль; дистанційно керовані пристрої (квадрокоптери, безпілотники)³.

Збут будь-якої зброї полягає в умисній передачі її іншій особі поза встановленим законним порядком такими способами: продаж, надання в тимчасове користування або зберігання, дарування, обмін, відшкодування боргу.

¹ Вирок Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області у справі № № 346/5066/14-к від 30 вересня 2014 р. по обвинуваченню гр. Н. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 263 та ч. 1 ст. 263¹ КК України

² Вирок Галицького районного суду м. Львова у справі № 461/6352/16 по обвинуваченню гр. М у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263¹ КК України.

³ Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. 2016. С. 59, 62.

Результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень свідчать про те, що основними обставинами, які сприяють здійсненню злочинів з необережною формою вини є грубі порушення громадянами, посадовими особами, військовослужбовцями встановленого порядку безпечного поводження зі зброєю: недбале зберігання; порушення правил поводження, зберігання, використання, обліку, перевезення; необережне знищення або пошкодження; втрата; зіпсування. Цей порядок визначається нормативними актами, військовими статутами та іншими документами (постановами, керівництвами, курсами стрільб для різних видів зброї), в яких міститься перелік правил, що забезпечують безпечні умови, застережні заходи поводження зі зброєю. До вказаних нормативно-правових актів відносяться: Інструкції МВС України «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими та аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів»¹, «Інструкція про організацію службової діяльності органів поліції охорони під час виконання заходів з фізичної охорони об'єктів»², «Інструкція з організації перевезень вантажів повітряним транспортом» Міністерства транспорту України³, Постанова Кабінету міністрів України «Правила надання послуг поштового зв'язку»⁴, «Правил безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» Міністерства енергетики та вугільної промисловості України⁵ та ін.

До актів, що регламентують та визначають порядок використання зброї у військовій службі, відносяться: Закон України «Про оборону України»⁶, «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»¹,

¹ Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21 серпня 1998 року № 622.

² Інструкція про організацію службової діяльності органів поліції охорони під час виконання заходів з фізичної охорони об'єктів: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 р. № 577. *Офіційний вісник України*. 2017. № 69, Ст. 2088.

³ Інструкція з організації перевезень вантажів повітряним транспортом: наказ Міністерства транспорту України від 15 липня 2004 р. № 630. *Офіційний вісник України*. 2004 р., № 32. Ст. 2192.

⁴ Правила надання послуг поштового зв'язку: постанова Кабінет міністрів України від 5 березня 2009 р. № 270. *Урядовий кур'єр*. 08.04.2009. № 63.

⁵ Правила безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення: наказ Міністерство енергетики та вугільної промисловості України від 12.06.2013 № 355. *Офіційний вісник України*. 2013. № 59. Ст. 2119.

⁶ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 9, ст.10.

«Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»², «Про військовий обов'язок і військову службу»³, «Про правовий режим майна у Збройних Силах України»⁴, Інструкція Державної прикордонної служби України «Про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України»⁵, «Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України»⁶ та ін.

Аналіз кримінальних проваджень виявив такі способи порушення правил зберігання зброї:

– зберігання зброї в неналежних місцях: поза сейфів спеціальних смонстрованих, збройових кімнат, складських та інших спеціальних приміщень та ін. (43 %). Так, гр. О. та гр. Б. за попередньою змовою 6 грудня 2013 року близько 8.00 годин проникли на територію приватного домоволодіння де умисно викрали нарізний мисливський карабін СВД калібру 7.62 мм., який замість спеціально обладнаного сейфу зберігався у відкритому доступі⁷.

– неналежна організація охорони чи поводження зі зброєю посадовими особами: відсутність контролю за підлеглими, сигналізації, освітлення, належного обладнання, пристроїв й т.д. (35 %). Гр. С. військовослужбовець строкової військової служби, з корисливих мотивів 11 серпня 2016 р. в період часу з 9⁰⁰ до 12⁰⁰, перебуваючи у сховищі військової частини у м. Львові, будучи залученим до проведення робіт по переміщенню ящиків зі зброєю, викрав з неопломбованого дерев'яного

¹ Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV, *Відомості Верховної Ради України*, 1999, № 22-23, ст.194.

² Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*, 1999, № 22-23, ст.197.

³ Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 27, ст. 385.

⁴ Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21 вересня 1999 р. / № 1075-XIV. *Відомості Верховної Ради України*, 1999, № 48, ст.407.

⁵ Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 № 200. *Офіційний вісник України*. 2003. № 43. Ст 2287.

⁶ Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України: Наказ Міністра оборони України від 29 червня 2005 р. № 359. *Офіційний вісник України*. 2005 р.. № 35, Ст. 2155.

⁷ Вирок Знам'янського міськрайонного суду Кіровоградської області у справі № 397/674/14 від 22 лютого 2017 р по обвинуваченню гр. О. та гр. Б. у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст.185, ч. 2 ст.262, ч. 1 ст. 263 КК України

ящика пістолет ПМ 9 мм, два споряджені магазини з набоями калібру 9 мм, та ніж розвідника, які зберігав у лісопосадці¹.

– неналежне виконання обов'язків щодо охорони чи поводження зі зброєю: залишення зброї без нагляду, порушення маршруту або режиму охорони, сон під час чергування, вживання спиртних напоїв, недотримання певних та обов'язків інструкцій й ін.) (22 %). Гр. К. 16 вересня 2015 р. в ночі проник до приміщення, де розташовувались військовослужбовці військової частини В6250 ЗСУ у с. Трьохізбенка Новоайдарського району Луганської області, та скориставшись відсутністю контролю за зброєю з боку військовослужбовців, таємно викрав автомат АКС-74².

Дії з приховування злочину пов'язані єдиним злочинним умислом з приготуванням та вчинення протиправної дії і можуть здійснюватися на всіх його етапах: як при підготовці, вчиненні, так і після закінчення злочину. Способи приховування злочину різноманітні та залежать від способів вчинення, виду, кількості зброї. Після вчинення злочину сліди знищуються; проводяться дії, спрямовані на інсценування злочину – залишаються «чужі» сліди,

Аналіз емпіричного матеріалу та спеціальної літератури³ дозволяє виокремити наступні способи приховування аналізованих злочинів:

– приховування зброї, її комплектуючих в речах, одязі, інших предметах, що є загальною рисою всіх злочинів. Як правило, заздалегідь вибирається місце для зберігання зброї та способи її маскуванню;

– знищення слідів злочину: знищення слідів рук; слідів проникнення у приміщення, що охороняється; підпал місця зберігання зброї, психологічний, фізичний вплив або підкуп свідків події, що властиве для більшості злочинів;

– приховування або знищення речових доказів, які властиві для таких злочинів: а) заволодіння зброєю шляхом викрадання, розбою – знаряддя, що застосовувалися для зламу перешкод, гільзи від зброї, що використовувалася для розбійного нападу; б) виготовлення, переробки, ремонту, розроблення, виробництва зброї – інструмент, пристосування, обладнання; в) фальсифікація, видалення чи зміна маркування на зразках зброї – інструменти; г) носіння, транспортування, перевезення, пересилання зброї – позбавлення від упаковки, пристосувань для маскуванню, приховування зброї;

¹ Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 686/1641/17 від 28 лютого 2017 року по обвинуваченні гр. С у вчиненні кримінальних правопорушень - злочинів, передбачених за ч. 1 ст. 263, ч. 2 ст. 263, ч. 1 ст. 410 КК України.

² Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області у справі № 419/178/16 від 16 лютого 2016 року по обвинуваченню гр. К у вчиненні кримінальних правопорушень - злочинів, передбачених ч. 1 ст. 262, ч.1 ст. 263 КК України.

³ *Даньшин М. В.* Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: посібник. Харків: Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 46–67.

– надання звідомо неправдивих показань, або, що є характерним для всіх видів злочинів;

– створення неправдивого алібі – використовується у тих випадках, коли злочинець не був застигнутий на місці події;

– підrobка або знищення документів найчастіше має місце під час вчинення привласнення, недбалого зберігання, порушення правил поводження, зберігання, використання, обліку, перевезення, необережного знищення або пошкодження, втрати, зіпсування зброї, шахрайського заволодіння зброєю. Частково підrobлюються справжні документи або виготовлюються повністю підrobлені документи;

– маскування – зброї шляхом розбирання на складові; представлення її як несправжньої під час переміщення; зовнішності, голосу злочинця при вчиненні вимагання, шахрайства, розбою та ін.;

– інсценування злочину, тобто створення події крадіжки або розбою замість привласнення, недбалого зберігання зброї та ін.

Сліди злочину.

Суттєвим елементом криміналістичної характеристики є «слідова картина» події, яку становлять типові сліди злочину¹. У криміналістичному значенні дії осіб, спрямовані на підготовку до реалізації злочинного задуму, досягнення злочинного результату та його приховування залишають сліди, виявлення, дослідження та фіксація яких у подальшому можуть сприяти розкриттю та розслідуванню незаконного обігу зброї. На думку В. О. Коновалової, слідова картина злочину є комплексом слідів, що відображає картину події злочину². А. Ф. Волобуєв слідами злочину в широкому розумінні вважає будь-які зміни, що вносяться злочинцем в навколишню обстановку під час вчинення протиправних дій, включаючи матеріальні й ідеальні сліди-відображення³.

Ідеальні сліди – це відображення події або його елементів у свідомості підозрюваного, свідка, потерпілого, уявний образ сприйнятого. Ідеальні сліди утворюються у свідомості свідків та підозрюваних на всіх етапах вчинення злочину, у потерпілого – безпосередньо під час вчинення протиправних дій. достовірність ідеальних слідів залежить від суб'єктивних та об'єктивних факторів, які необхідно враховувати при підготовці до допиту.

Матеріальні сліди утворюються в результаті відображення ходу злочинних дій і їх результатів на об'єктах матеріального світу. У

¹ Настільна книга слідчого / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2003. С. 198.

² Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования: монографія. Харьков: Изд-во СПД ФЛ Вапнярук Н.Н., 2006. С. 25.

³ Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярвої. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. С. 20.

криміналістиці запропоновані різні класифікації слідів злочину за різними підставами.

В методиці розслідування незаконного обігу зброї використовується традиційний розподіл матеріальних слідів злочину на сліди-відображення, сліди-предмети, сліди-речовини¹. До слідів-відображень відносяться сліди пальців рук, ніг, взуття, транспортних засобів, знарядь злому та проникнення на об'єкт, що охороняється. Слідами-предметів є зброя, сліди її застосування (стріляні кулі, гільзи, частини вибухових пристроїв, сліди впливу на предмети навколишнього матеріального середовища), а також традиційні сліди у вигляді недопалків, залишків їжі на місці очікування моменту часу безпосереднього вчинення злочину. Під слідами-речовинами розглядаються кров, слина, інші виділення людського організму, а також ґрунт, що дозволяє в деяких випадках визначити місце останнього перебування злочинця. Зазначений поділ слідів виник із намагання охопити всі можливі матеріальні об'єкти, які попадають у сферу розслідування. Проте наведена класифікація далеко не досконала, оскільки їй не вистачає логічної послідовності, поділ об'єктів зроблено на різних підставах, тому деякі елементи не виключають один одного. Наприклад, зброя є слідом-предметом, одночасно носієм слідів-відбитків (маркуванні позначення, сліди механізмів) та слідів-речовин (піт, кров, мастило).

На наш погляд сліди в криміналістичній методиці доцільно розглядати у взаємозв'язку із способами вчинення злочину. Як вірно підкреслює А. М. Кустов «сліди, як джерела криміналістично значущої інформації, дозволяють встановлювати механізм злочину, розшифровувати процеси взаємодії, вирішуючи при цьому багато ідентифікаційних та діагностичних завдань розслідування»². В більшості випадків слідами незаконного обігу зброї є безпосередньо виявлена зброя, її складові, а при розслідуванні пов'язаних злочинів – сліди її використання: пошкодження на перешкодах, тілесні ушкодження на потерпілих, сліди вибуху, горіння тощо. Залежно від наведених вище способів вчинення злочинів, ґрунтуючись на аналізі емпіричного матеріалу, сліди злочинів щодо незаконного обігу зброї можна класифікувати на такі групи:

– викрадення: сліди злому на перешкодах, сліди рук, взуття, біологічні відділення людини, аудіо- відеозапис рухів, дій, зовнішності

¹ *Бойко Г. А.* Проблемы методики расследования незаконного оборота оружия и боеприпасов (по материалам Северо-Кавказского региона): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар. 2003. С. 42.; *Мельниченко С. П.* Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. ДДУВС. 2016. С. 66–69; *Тарасенко О. С.* Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2017. С. 9.

² *Кустов А. М.* Криминалистическое учение о механизме преступления: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1997. С. 133.

злочинців на камерах спостереження;

- розбій, грабiж: стрiляні кулі, гiльзи, вогнепальні ушкодження на перешкодах, тiлесні ушкодження на потерпiлих, слiди рук, взуття, одягу, біологічні відділення людини, слiди транспортних засобів, аудіо-відеозапис з камер спостереження;

- дарування, передача у тимчасове володіння: розписки, документи на право володіння зброєю;

- вимагання: документи, SMS-повідомлення з погрозами застосування насильства та вимагання зброї, аудіо- відеозапис розмов вимагача із потерпiлим, а також передачі грошей під час затримання злочинця, спеціальна речовина на зброї та руках затриманого;

- привласнення, зловживання службовим становищем: частково або повністю підроблені документи щодо обліку, зберігання, транспортування, ремонту, знищення зброї;

- шахрайство: частково або повністю підроблені документи що посвідчують особу, стосуються обігу зброї;

- придбання, передача, збут: гроші, спеціальна речовина на грошах та руках злочинця, аудіо- відеозапис затримання збувальника на гарячому, документи на право торгівлі, володіння зброєю;

- виготовлення, переробка, ремонт, розроблення, виробництво, фальсифікація, видалення чи зміна маркування, знищення або пошкодження: інструменти чи обладнання з переробки, обробки, виготовлення металевих виробів, документи з кресленнями конструкції зброї, частини зброї та комплектуючих виробів, речовини та компоненти для виготовлення зброї;

- незаконне зберігання, переміщення (носіння, транспортування, перевезення, пересилання): підроблені документи на право володіння, переміщення зброї, футляри, ящики, пакети, одяг та інші речі, тайники, схованки зі слідами металізації, мастила та інших речовин, що виникли від контакту зі зброєю;

- недбале зберігання, порушення правил поведіння, зберігання, використання, обліку, перевезення, необережне знищення або пошкодження, втрата, зіпсування: акти, довідки, журнали, доповідні записки та інші службові документи з перевірки порядку обігу зброї, аудіо- відеозапис камер спостереження.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що знання наведених елементів криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу зброї має істотне значення на початковому етапі розслідування даного виду злочинів. Криміналістична характеристика незаконного обігу зброї, як показано вище, є загальною міжродовою, являє собою інформаційну систему криміналістично значущих елементів, встановлених в процесі узагальнення слідчої і судової практики, які включають предмет посягання, обстановку, спосіб і слiди вчиненого злочину, особу злочинця, цілі та мотиви злочинної поведінки. Криміналістична характеристика призначена для розробки рекомендацій аналітико-ситуаційного, організаційно-

тактичного, управлінського і правового характеру з розслідування вказаного виду злочинів.

РОЗДІЛ 2. ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ

2.1. Типові слідчі ситуації розслідування незаконного обігу зброї

В криміналістичній літературі загально визнаною є концепція розробки криміналістичних методик розслідування тільки із урахуванням ситуаційного підходу. Ситуаційний підхід до розслідування будь-якого виду злочинів, у тому числі незаконного обігу зброї має широкий вплив на формування та реалізацію сучасних криміналістичних рекомендацій. Виокремлення типових слідчих ситуацій уможливають об'єктивне обґрунтування вибору напрямів розслідування, які передусім відповідали б обставинам і завданням розслідування на певному етапі. Як вірно зазначено в літературі метою розроблення теоретичних положень методики повинна бути типізація слідчих ситуацій із досліджуваних категорій злочинів шляхом виділення характерних та істотних рис у їхній інформаційній структурі¹. Тобто типові слідчі ситуації є необхідною передумовою для програмування розслідування.

Використання ситуаційного підходу дозволяє адаптувати теоретичні положення окремої криміналістичної методики до практичних потреб осіб, уповноважених здійснювати кримінальне провадження, під час розслідування незаконного обігу зброї.

Проблеми слідчих ситуацій досліджували багато науковців, серед яких В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, В. К. Гавло, І. Ф. Герасимов, С. В. Великанов, Т. С. Волчецька, Л. Я. Драпкін, В. А. Журавель, Д. В. Кім, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. Е. Корноухов, В. О. Образцов, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, О. Г. Філіпов, В. М. Шевчук, В. І. Шиканов та інші. Вчені розглядали загальні питання щодо поняття, формування типових слідчих ситуацій, їх класифікації тощо. Вочевидь, розроблення методики розслідування злочинів щодо незаконного обігу зброї неможливе без виділення типових слідчих ситуацій, за яких слідчому доведеться здійснювати кримінальне провадження, обирати оптимальний алгоритм розслідування злочину.

Ситуаційність розслідування характеризується зміною різних ситуацій, обумовлених багатьма факторами, і передусім характером самого злочину, його наслідками, наявністю доказів, обстановкою, у якій ведеться розслідування². Така обумовленість процесу розслідування й породжує необхідність його організації з погляду ситуаційного підходу. Адже розробка науково-обґрунтованих рекомендацій щодо вирішення завдань,

¹ Тіщенко В. В. Слідчі ситуації в методиці розслідування злочинів: поняття, класифікація, значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 964.

² Волчецькая Т. С. Криминалистическая ситуалогия: монография / под ред. проф. Н.П. Яблокова. Калининград: Калининградский университет, 1997. С. 61.

що постають перед розслідуванням, без урахування слідчих ситуацій вбачається неможливою.

У криміналістичній науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття слідчої ситуації та її класифікацій. Більшість вчених трактують слідчу ситуацію як сукупність умов, в яких у певний момент здійснюється розслідування. В структуру слідчої ситуації входить багато компонентів, які повинні враховуватися слідчим. На думку Р. С. Белкіна, вона складається з кількох груп компонентів (умов): психологічного, інформаційного, процесуального, матеріального, організаційно-технічного й тактичного характеру¹. На сьогоднішній день в залежності від вибраних підстав запропоновано численна кількість класифікацій криміналістичних ситуацій. У теоретичному аспекті ситуації диференціюються на сприятливі і несприятливі, прості і складні, що швидко змінюються і відносно стабільні, нормальні і екстремальні, довготривалі та швидкоплинні, репродуктивні (алгоритмічні) і продуктивні, проблемні, конфліктні, тактичного ризику, організаційно невпорядковані, змішані, слідчі, експертні, оперативно-розшукові та ін.². Очевидно, що перелічити всі слідчі ситуації із урахуванням вказаних компонентів неможливо.

В межах методик розслідування злочинів окремих видів для конкретизації наукових досліджень пропонується звуження слідчих ситуацій до сукупності інформації в певний момент розслідування. Таким чином, на думку А. Ф. Волобуєва, виникає підстава для конструювання типових слідчих ситуацій, що в поєднанні із слідчими (розшуковими) діями робить більш чіткою структуру відповідної методики розслідування. Під типовою слідчою ситуацією розуміється сукупність інформації (доказів та інших відомостей), яка є найбільш характерною для певного етапу розслідування у кримінальних справах окремих категорій³. Типізація ситуацій, як підкреслював Р. С. Белкін, необхідна для побудови окремих криміналістичних методик⁴.

В. К. Лисиченко та О. В. Битюк визначають типову слідчу ситуацію як наукове поняття (криміналістичну категорію), яку доцільно розглядати як узагальнену сукупність відомостей про комплексах певних загальних

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики: пособие. М.: Юнити-дана; Закон и право, 2001. С. 631.

² Дранкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск, Уральский гос. университет, 1987. С. 11; Ким Д. В. Теоретические и прикладные аспекты криминалистических ситуаций: монография / под ред. проф. В.К. Гавло. Барнаул: Алтайский гос. университет, 2008. С. 74–77; Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия: монография / под ред. проф. Н.П. Яблокова. Калининград: Калининградский университет, 1997. С. 107.

³ Волобуев А. Ф. Проблемы методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: монографія. Харків: Університет внутрішніх справ, 2000. С. 168–170.

⁴ Белкин Р. С. Курс криминалистики: пособие. М.: Юнити-дана; Закон и право, 2001. С. 632.

умов, що зустрічаються при розслідуванні окремих видів або однотипних груп злочинів. У цьому сенсі дана ситуація, будучи результатом узагальнення практики, набуває важливого науково-методичне значення, використовується для розробки криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів. По відношенню до діяльності слідчого з розслідування конкретного злочину вона також має важливе значення, тому що як криміналістична категорія виконує тактичну і організаційно-методичну функції¹.

В. К. Гавло, аналізуючи ознаки типової криміналістичної ситуації, виділив наступні її основні положення: по-перше, типова слідча ситуація – це наукове поняття щодо прояву спільних рис ходу і стану розслідування до певного його моменту; по-друге, вона є включає найбільш ймовірну, зразкову для заданих умов обстановку розслідування; по-третє, в основі типової слідчої ситуації знаходяться інформаційні дані, зорієнтовані на загальні риси криміналістичної характеристики окремих видів (груп) злочинів і умови їх розслідування; по-четверте, типова ситуація має «свій» закономірний набір ознак (щодо ходу і стану розслідування), система яких індивідуалізує її, робить стійкою, фіксованою на даний момент розслідування, що дозволяє групувати ситуації з різних раніше названих підстав².

Підсумовуючи думки вчених можна дійти висновку, що функціональним призначенням виділення типових слідчих ситуацій є створення інформаційної основи для прийняття процесуальних та організаційних рішень слідчим. На підставі рішень формується програма розслідування, яка включає певний алгоритм слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів у кримінальному провадженні, спрямованих на встановлення обставин злочину.

Аналіз криміналістичної літератури показує, що серед правників існує розмаїття точок зору щодо підстав класифікації слідчих ситуацій й в окремих методиках розслідування незаконного обігу різних видів зброї. Наведемо деякі типові ситуації, що запропоновані науковцями, які досліджували проблеми розслідування злочинів в сфері незаконного обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв.

Г. О. Бойко виділяє дві типові слідчі ситуації: 1) надійшла заява (повідомлення) про скоєний злочин, відомі заявникові час і місце злочину; 2) надійшла заява (повідомлення) про скоєний злочин у

¹ Лисиченко В. К, Битюк О. В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев: Вища школа, 1998. Выш. 36. С. 5.

² Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск: Томский гос. университет, 1985. С. 243–244 .

відомому заявнику місці, але без зазначення часу цієї події¹. О. М. Вдовин також виокремлює дві типові ситуації: 1) виявлені предмети злочину, інформація про особу, що вчинила злочин, і інших причетних до нього осіб, відсутня; 2) виявлені предмети злочину, а також є інформація про особу, що вчинила злочин та інших причетних до нього осіб². В. М. Шевчук вказує на такі три ситуації, коли факт незаконного обігу вогнепальної зброї виявлено: 1) особа, яка вчинила злочин, затримана на місці події або незадовго після вчинення злочину; 2) є відомості про особу злочинця, проте він зник із місця події; 3) відомості про особу, яка вчинила злочин, відсутні³. В. В. Войнов аналізує чотири типові ситуації, до яких відносить: 1) виявлення місця виготовлення зброї на базі виробничої дільниці, цеху; 2) затримання кур'єра зі зброєю на шляху прямування; 3) затримання продавця (покупця) «на гарячому» під час збуту зброї; 4) виявлення в транспортному засобі безхазайної зброї⁴. М. В. Кривонос, розглядаючи різні злочини щодо незаконного обігу вогнепальної зброї виокремлює такі три типові слідчі ситуації: 1) встановлено ознаки злочину, особу (злочинця) затримано на місці злочину, він визнає провину; 2) встановлено ознаки вчинення злочину, особу (злочинця) затримано на місці злочину, він не визнає провину; 3) встановлено ознаки вчинення злочину; особу (злочинця) не затримано, однак про неї є певна інформація⁵.

Ю.М. Береза виділяє три типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: 1) військовослужбовця затримано безпосередньо на місці злочину зі зброєю; 2) військовослужбовця затримано після учинення злочину; 3) злочинця не встановлено, а свідки й очевидці події відсутні⁶.

¹ *Бойко Г. А.* Проблемы методики расследования незаконного оборота оружия и боеприпасов (по материалам Северо-Кавказского региона): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар. 2003. С. 112.

² *Вдовин А. Н.* Особенности методики расследования и поддержания государственного обвинения по уголовным делам о преступлениях, связанных с незаконным оборотом оружия и боеприпасов (по материалам приграничных регионов Сибирского федерального округа): . дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Новосибирск. 2015. С. 93.

³ Настільна книга слідчого / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова; керівник М.І. Панов. К.: Ін Юре, 2007. С. 469–471.

⁴ *Войнов В. В.* Особенности первоначального этапа расследования преступлений в сфере незаконного оборота ручного огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Калининград. 2001. С. 84.

⁵ Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боеприпасів: посібник / за заг. ред. В. М. Комарницького. Севеодонецьк: Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 499–519.

⁶ *Береза Ю. М.* Розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. 2018. С. 12.

Є. С. Тесленко виокремлює п'ять ситуацій щодо виявлення боєприпасів Другої світової війни, коли вони: 1) виявлені випадково; 2) придбані або отримані в подарунок, як сувенір; 3) виявлені під час цілеспрямованого пошуку на місці битви при проведенні пошукових і археологічних робіт; 4) використовувалися «в господарстві» в якості побутового предмета, з причини відсутності знань про його бойові властивості; 5) отримані для знешкодження і здачі корпусу на пункт прийому металобрухту¹. С. П. Мельниченко також пише про п'ять слідчих ситуацій: 1) затримано особу, яка незаконно переміщувала вогнепальну зброю, є достатні фактичні дані, що свідчать про конкретні обставини злочину; 2) особу злочинця встановлено, але доказів недостатньо для повідомлення про підозру; 3) виявлено незаконне переміщення вогнепальної зброї з використанням транспортного засобу або поштових відправлень, але злочинець невідомий; 4) виявлено об'єкти (підземні тунелі, цинкові контейнери, упаковки), які свідчать про здійснення переміщення вогнепальної зброї; 5) злочинець відомий, але він переховується від слідства та суду². С. Г. Павліков виділяє інші п'ять типових слідчих ситуацій: 1) затримання особи, що має при собі зброю; 2) виявлення зброї, боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв у будь-якому місці, що не вказує на їхнього власника; 3) вихідною інформацією, яка слугувала підставою для початку досудового розслідування, є оперативні дані або заяви громадян; 4) є відомості про осіб, які недбале зберігали вогнепальну зброю, боєприпаси; 5) дані про розкрадання або вимагання зброї та боєприпасів отримані за матеріалами ревізії чи інших перевірок, та надійшли від керівників підприємств, які мають відношення до обігу зброї, командирів військових частин³.

В. Є. Гудзь пише про шість типових слідчих ситуацій: 1) незаконне виготовлення вибухових речовин і вибухових пристроїв; 2) незаконне придбання, передача, збут, зберігання, перевезення або носіння вибухових речовин і вибухових пристроїв; 3) розкрадання вибухових речовин і боєприпасів в ході бойових зіткнень; 4) незаконний пошук вибухових речовин і боєприпасів на місцях боїв Другої світової війни; 5) порушення порядку зберігання, обліку та використання вибухових речовин і вибухових пристроїв на цивільних об'єктах; 6) порушення порядку зберігання, обліку

¹ Тесленко Е. С. Криминалистическое обеспечение предварительного расследования незаконного оборота боеприпасов и взрывчатых веществ периода Великой Отечественной войны : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2011. С. 10.

² Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. 2016. С. 103–110.

³ Павликов С. Г. Криминалистическая характеристика и первоначальный этап расследования незаконного оборота оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук; 12.00.09. Москва. 2000. С. 89–91.

та використання вибухових речовин і вибухових пристроїв в силових відомствах¹.

С.О. Тарасенко встановлює шість типових ситуацій незаконного поводження зі зброєю за такими підставами: 1) особу (осіб) затримано за незаконне поводження з вогнепальною зброєю, наявною є доказова інформація про факти вчинення протиправних діянь; 2) встановлено учасників злочинного об'єднання, але доказів про протиправну діяльність недостатньо для повідомлення про підозру у вчиненні злочину; 3) встановлено Інтернет-ресурси, за допомогою яких здійснюється незаконна діяльність, що пов'язана із продажем вогнепальної зброї; 4) виявлено вогнепальну зброю, але злочинець невідомий; 5) виявлено об'єкти, пристосовані для доставки, зберігання, виготовлення, переробки вогнепальної зброї, але особу злочинця (-ців) не встановлено; 6) встановлено факт недостачі (викрадення, привласнення, втрати) вогнепальної зброї².

Автори підручника з методик розслідування окремих видів злочинів за редакцією вказують на сім ситуацій: 1) у правоохоронні органи надійшла інформація про виявлені нестачі зброї; особа підозрюваного відома чи невідома; 2) встановлені порушення правил поводження зі зброєю, особа відома і затримана; особа відома, але зникла; особа невідома і зникла; 3) надійшло повідомлення з лікарні про те, що туди з вогнепальним (ножовим) пораненням потрапив пацієнт; особа підозрюваного відома чи не відома; 4) виявлені зброї, вибухові речовини чи вибухові пристрої; 5) є повідомлення від громадян про те, що якась конкретна особа порушує правила поводження зі зброєю (наприклад, носить зброю чи показує її та висловлює погрози її застосувати); 6) з оперативних джерел стало відомо, що якась конкретна особа порушує правила поводження зі зброєю; 7) факт незаконного поводження зі зброєю був виявлений в ході розслідування іншого злочину³.

І. Ю. Рагулін наводить розгалужену класифікацію із чотирнадцяти слідчих ситуацій: 1) незаконне носіння, перевезення зброї і боєприпасів виявлено при проведенні рейдів або загороджувальних заходів, під час охорони громадського порядку, при огляді транспортних засобів та перевірці підозрюваних осіб; 2) під час досудового розслідування інших злочинів у процесі допиту потерпілих, підозрюваного (обвинуваченого),

¹ Гудзь В. Е. Расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом взрывчатых веществ и взрывных устройств: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 Саратов. 2010. С. 20–21.

² Тарасенко О. С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2017. С. 11–12.

³ Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: посібник / О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: Львівський держ ун-т внутр. справ, 2011. С. 258–259.

свідків отримано інформацію про носіння, перевезення або зберігання зброї і боєприпасів громадянином; 3) у ході проведення слідчих дій в інших кримінальних провадженнях виявлено та вилучено зброю і боєприпаси; 4) у ході здійснення слідчих дій (допиту, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, слідчого експерименту, обшуку та ін.) у кримінальному провадженні про незаконний обіг зброї або в іншому кримінальному провадженні встановлено, що у особи виявлено спеціальну літературу з виготовлення вогнепальної зброї, з обробки і гартування металу, спеціальні інструменти з обробки металу (алмазні надфілі, шліфувальний матеріал, алмазні свердла тощо) і гравіювання поверхні металу, креслення окремих вузлів і частин зброї; 5) особа вчинила незаконне зберігання, носіння, перевезення, пересилання, передачу та збут зброї і боєприпасів, але не забезпечила при цьому приховування слідів злочину і сама не сховалася; 6) особа порушила встановлені правила виробництва, зберігання, обліку, відпуску, перевезення зброї і боєприпасів, але не забезпечила при цьому приховування слідів злочину або не забезпечила знищення слідів злочину або при цьому втекла або не зникла; 7) особа вчинила незаконне виготовлення, зберігання, перевезення або збут зброї і боєприпасів, при цьому вона зникла, не залишивши слідів злочину; 8) особа вчинила незаконне виготовлення, зберігання, перевезення, збут зброї, але на момент транспортування була затримана; 9) встановлено факт незаконного заволодіння вогнепальною зброєю в результаті недбалого зберігання вогнепальної зброї, яке створило умови для її використання іншою особою, якщо це спричинило тяжкі наслідки; 10) виявлено факт відсутності вогнепальної зброї за відсутності явно виражених слідів злочину або інших слідів проникнення в приміщення; 11) при вчиненні вимагання зброї та боєприпасів потерпілий звернувся із заявою відразу після вчинення вимагання, при цьому не виконуючи вимоги злочинців; 12) злочинцеві повністю або частково передано зброю, проводяться дії, аналогічні одинадцятій слідчій ситуації; 13) потерпілий звернувся із заявою після повного або часткового задоволення вимог злочинців та не бажає заявляти про вимагання; 14) досудове розслідування розпочато за ініціативою правоохоронних органів¹.

У методиці розслідування розкрадань вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв науковці виокремлюють такі типові слідчі ситуації. О. Ю. Голуб розглядає дві типові ситуації: 1) ознаки розкрадання бойових припасів встановлені як самостійний факт; 2) ознаки розкрадання бойових припасів встановлені в ході попередньої перевірки матеріалів про інші злочини або в ході

¹ Рагулин И. Ю. Организационные аспекты методики расследования незаконного оборота оружия и боеприпасов: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Краснодар. 2016. С. 149–156.

попереднього розслідування вже порушених кримінальних справ¹. В. В. Єфіменко характеризує дві основні типові ситуації: 1) втрата, розкрадання зброї і боєприпасів зі сховищ; 2) втрата, розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв за участю військовослужбовців або інших осіб, їх незаконне володіння і розпорядження².

І. В. Капустіна пропонує три типові ситуації: 1) подія, що описується в заяві (повідомленні) має ознаки злочину; особа, яка вчинила злочин, невідома і будь-яка інформація про неї відсутня; 2) подія, що описується в заяві (повідомленні) має ознаки злочину; відомі ознаки злочинця; 3) подія, що описується в заяві (повідомленні) має ознаки злочину; коло можливих підозрюваних обмежено або особа злочинця відома точно³. В. О. Талалаєв вказує три групи типових слідчих ситуацій щодо розкрадань, вчинених військовослужбовцями: 1) особистість злочинця встановлена, є відомості про час, місце і спосіб вчинення розкрадання, кількості і характеристиках викрадених предметів; 2) коло підозрюваних осіб визначено, є відомості про час, місце і спосіб вчинення розкрадання, кількості і характеристиках викрадених предметів; 3) відомості про особу злочинця відсутні або незначні, є інформація про кількість і характеристиках викрадених предметів озброєння, є орієнтовні дані про час, місце та спосіб розкрадання⁴.

Під час розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин і вибухових пристроїв І. О. Варченко вказує на три типові слідчі ситуації: 1) вибух вже відбувся; 2) виявлення вибухового пристрою або предмета, який зовні його нагадує; 3) повідомлення в органи внутрішніх справ про замінювання будь-якого об'єкта⁵.

У методіці розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів Я. Ю. Бандуріна описує три типові слідчі ситуації: 1) виявлена зброя під час незаконного переміщення через митний кордон та відома особа злочинця; 2) контрабанда виявлення після перетину митного кордону,

¹ Голуб Е. Ю. Методика расследования хищений боевых припасов: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва. 2002. С. 63–66.

² Ефименко В. В. Расследование хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств (по материалам следственно-прокурорской практики военной прокуратуры Дальневосточного военного округа): дисс. ... канд. юрид. наук: 12..00.09. Владивосток. 2002. С. 71–72.

³ Капустина И. В. Первоначальный этап расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург. 1999. С. 99–100.

⁴ Талалаев В. А. Криминалистическое обеспечение расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов или взрывчатых веществ, совершенных военнослужащими: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Минск. 2012. С. 5.

⁵ Варченко И. А. Криминалистическая характеристика и особенности первоначального этапа расследования преступлений, связанных с применением взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар. 2002. С. 73.

відома особа злочинця; 3) виявлення контрабандних предметів, проте особа злочинця зникла з місця події або знаходиться на території іншої держави¹.

Результати аналізу думок науковців стосовно типових слідчих ситуацій свідчать, що вони переважно не збігаються за формулюванням, змістом, кількістю, конкретизацією. Частина вчених пропонує ситуації, в яких надається характеристика цілого комплексу даних, а не ступеня інформованості щодо якогось певного компонента. Слідчі ситуації виділяються залежно від різних окремих підстав, але найчастіше у їх сукупності. Як підстави вибрані:

- предмет злочину (Я. Ю. Бандуріна, І. О. Варченко, О. М. Вдовін, С. Г. Павліков, Є. В. Пряхін, І. Ю. Рагулін, В. М. Шевчук);
- місце виявлення предмета злочину (В. В. Войнов, С. П. Мельниченко, В. В. Єфіменко);
- спосіб виявлення предмета злочину (І. Ю. Рагулін Є. С. Тесленко);
- сліди злочину (І. Ю. Рагулін);
- джерела повідомлення про злочин (Г. О. Бойко, І. О. Варченко, С. Г. Павліков, І. Ю. Рагулін, С. О. Тарасенко);
- інформація про особу злочинця (Я. Ю. Бандуріна, Ю. М. Береза, О. М. Вдовін, В. В. Єфіменко, І. В. Капустіна, С. П. Мельниченко, С. Г. Павліков, Є. В. Пряхін, І. Ю. Рагулін, В. О. Талаласв, В. М. Шевчук);
- інформація про обставини вчинення злочину, наявність доказів (Г. О. Бойко, С. П. Мельниченко, І. Ю. Рагулін, В. О. Талалаєв, С. О. Тарасенко);
- затримання особи злочинця (В. В. Войнов, М. В. Кривonos, С. П. Мельниченко, С. Г. Павліков, Є. В. Пряхін, С. О. Тарасенко, І. Ю. Рагулін);
- кримінально-правові способи вчинення злочину (В. Є. Гудзь);
- виявлення ознак злочину (І. О. Варченко, О. Ю. Голуб, І. В. Капустіна, М. В. Кривonos, Є. В. Пряхін);
- орган, за ініціативою якого розпочато досудове розслідування (І. Ю. Рагулін);
- вчинення злочину із використанням зброї (І. О. Варченко, Є. В. Пряхін) та ін.

Якщо розглядати запропоновані науковцями в структурі методик розслідування незаконного обігу різних видів зброї типові слідчі ситуації, як створення класифікації, тобто як операції уявного об'єднання і поділу об'єктів, що класифікуються, то легко помітити логічні помилки, допущені дослідниками. По-перше, вченими для типізації слідчих ситуацій вибираються підстави (суттєва ознака, за якою здійснюється розподіл ситуацій), виходячи з індивідуальних, суб'єктивних переваг. По-друге, один той же автор використовує різні підстави або підстави включають не одну

¹ Бандуріна Я. Ю. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 1 (II). С. 244–246.

ознаку, а їх сукупність. Така побудова класифікацій суперечить відомому з логіки правилу «поділу понять», і веде до того, що члени класифікації (слідчі ситуації) не виключають один одного¹.

Так, у І. Ю. Рагулін підставами шостої ситуації є чотири обставини: наявність ознак злочину, не забезпечення злочинцем приховування або знищення слідів злочину, наявність або втеча злочинця; одинадцята, дванадцята та тринадцята ситуації мають одну підставу – вимагання зброї; чотирнадцята ситуація поглинає всі попередні, тому що в будь-якому випадку досудове розслідування проводиться слідчими правоохоронних органів. З п'яти ситуацій, зазначених С. П. Мельниченко, в частині інформації щодо особи злочинця в трьох ситуаціях особа відома, а в двох – невідома, тобто стосовно особи злочинця існує дві ситуації. В. Є. Гудзь вказує на розкрадання вибухових речовин і боєприпасів в ході бойових зіткнень, однак розкрадання може здійснюватися і в звичайній мирній обстановці.

Типова слідча ситуація, як вказано вище, характеризується комплексом істотних узагальнених ознак. Зокрема, серед найпоширеніших критеріїв такого поділу є етап діяльності з розслідування кримінального правопорушення, характер діяльності з вирішення окремих системних завдань, ступінь інформаційної визначеності тощо.

Побудова класифікацій слідчих ситуацій на підставах, які включають ні одну, а сукупність компонентів (умов), знаходить обґрунтування в криміналістичній літературі. Рекомендується для збільшення кількості варіантів типових ситуацій і можливостей підібрати один з них під конкретну ситуацію у кримінальному провадженні складати ситуаційну модель, що створюється шляхом об'єднання ситуацій, вибраних по одній з кожної групи, сформованих за різними підставами в межах класифікації². Такий підхід веде до створення множини неупорядкованих ситуацій, яку не можна визнати упорядкованою класифікацією. Ми підтримуємо думку Р. С. Белкіна, що типізація слідчих ситуацій за всіма компонентами неможлива, оскільки вона включатиме колосальну кількість варіантів. Може йтися лише про типізацію за якимось одним, рідше двома компонентами, найчастіше – за інформаційним компонентом³. Вважається, що типізувати слідчі ситуації можна за одним з основних компонентів, зокрема за наявністю інформації щодо події злочину та його учасників⁴. Отже, коло компонентів, з яких формується

¹ Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. М.: Наука, 1975. С. 248, 464–465.

² Лускатов О. В., Лускатова Т. О. Формування систем типових слідчих ситуацій в окремих криміналістичних методиках. *Криміналістичний вісник*. К. ПК «Типографія від «А» до «Я». 2016. № 2 (26). С. 44.

³ Белкин Р. С. Курс криминалистики: пособие. М.: Юнити-дана; Закон и право, 2001. С. 631, 636.

⁴ Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*.

типова ситуація, потрібно обирати використовуючи лише ті з них, які є найбільш значущими, що характеризують інформацію про вагомі обставини події. Найчастіше при розробці окремих криміналістичних методик розслідування типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування типізуються щодо інформаційного компоненту, тобто за обсягом і змістом вихідної інформації про елементи події злочину.

На наш погляд, формування класифікації типових слідчих ситуацій має здійснюватися не шляхом механічного об'єднання ситуацій, виділених за різними компонентами (підстав), а поступово, починаючи від однієї загальної ситуації, виділеної по одному компоненту, потім – по іншому і так далі. Таким чином можна створити структуровану розгалужену логічно побудовану класифікацію типових слідчих ситуацій, яка має послідовні рівні в залежності від виділених підстав-компонентів.

З урахуванням аналізу криміналістичних джерел, слідчої практики пропонуємо виділяти п'ять рівнів класифікації типових криміналістичних ситуацій розслідування незаконного обігу зброї залежно від таких компонентів: 1) етап розслідування злочину; 2) наявність інформації про предмет злочину; 3) наявність інформації щодо особи злочинця; 4) позиція підозрюваного; 5) повнота відомостей про обставини вчинення злочину.

Розглянемо відокремлені ситуації.

Слідчі ситуації в залежності від етапу розслідування.

Аби не заглиблюватися в дискусію щодо періодизації кримінального провадження на етапи, ми прислунаємося до думки А. Ф. Волобуєва¹, О. В. Одерія² та інших вчених, які пов'язують періодизацію розслідування злочинів із прийняттям певних процесуальних рішень. В цьому аспекті початковий етап розглядається як проміжок часу між початком досудового розслідування (проведення огляду місця події, внесення відомостей про злочин до ЄРДР згідно ст. 214 КПК України) і встановленням особи, яка вчинила злочин, та повідомленням їй про підозру (ст. 278 КПК України). В. В. Тищенко відзначає, що початковий етап розслідування злочинів є винятково важливим і поряд з цим найбільш складним, оскільки носить проблемно-ситуаційний, евристичний характер³. На цьому етапі проводиться комплекс різноманітних процесуальних дій з метою встановлення у кримінальному провадженні підозрюваного. Далі починається наступний етап розслідування, основним завданням якого є формування системи доказів. Він закінчується виконанням слідчим вимог ст.

2014. № 1. С. 143.

¹ *Волобуєв А. Ф.* Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: монографія. Харків: Університет внутрішніх справ, 2000. С. 174–177.

² *Одерій О. В.* Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля. Харків: Діса плюс, 2015. С. 221–222.

³ *Тищенко В. В.* Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса 2003. С. 339.

290 КПК України і складання обвинувального акту згідно із ст. 291 КПК України.

Таким чином в залежності від етапів розслідування виділяються слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування. У структурі криміналістичної методики як у наукових розробках, так і при вирішенні практичних завдань, особлива увага приділяється слідчим ситуаціям початкового етапу, коли визначаються напрями, засоби і методи розслідування злочинів¹.

Слідчі ситуації початкового етапу розслідування в залежності від інформації щодо предмету злочину.

Враховуючи наявні здобутки вчених у визначенні та дослідженні слідчих ситуацій та беручи до уваги особливості узагальненого терміну «незаконний обіг зброї», можна виділити загальні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів у цієї сфери на підставі одного суттєвого компоненту. За визначенням Д. В. Кіма таким компонентом є «центральне джерело криміналістичної інформації», який повинен містити такі ознаки: виникає в процесі вчинення злочину; обов'язковість дослідження; містить доказові факти; має закономірні зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики злочину².

Цілком очевидно, що під час розслідування злочинів щодо незаконного обігу зброї центральним джерелом криміналістичної інформації виступає предмет злочину, тобто різні види зброї. На думку О. О. Хмирова розробка слідчих ситуацій в найбільш узагальненому вигляді може проводитися безвідносно до виду злочину. Кількість типових слідчих ситуацій в такому випадку має бути обмеженою, так як типологія здійснюється на найбільш високому рівні спільності ознак³. Повнота інформації про предмет злочину є підставою для типізації загальних слідчих ситуацій початкового етапу розслідування незаконного обігу зброї, які можна поділити на три види.

Перша типова ситуація. Кримінальне провадження розпочато після виявленням зброї, що знаходиться без передбаченого законом дозволу в певному місці (приміщення, транспортний засіб, місцевість, схованка, посылка та ін.) або у особи. Така ситуація може використовуватись в методиках розслідування злочинів пов'язаних із контрабандою зброї (ст. 201 КК України), незаконним поводженням із вогнепальною або холодною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами (ст. ст. 262, 263, 263¹, 267, 269, 410 КК України), зброєю масового знищення (ст. 440 КК

¹ Тищенко В. В. Слідчі ситуації в методиці розслідування злочинів: поняття, класифікація, значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 964.

² Ким Д. В. Теоретические и прикладные аспекты криминалистических ситуаций: монография / под ред. проф. В.К. Гавло. Барнаул: Алтайский гос. ун-т, 2008. С. 111.

³ Хмыров А. А. Косвенные доказательства в уголовных делах: монография. СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. 247 с.

України), незаконним виготовленням ядерного вибухового пристрою (ст. 265¹ КК України),

Друга типова ситуація. Кримінальне провадження розпочато у зв'язку із відсутністю зброї, що знаходилась на законних підставах в певному місці (склад, кімната для зброї, сейф, транспортний засіб та ін.) або у особи (військовослужбовець, службова особа, охоронець та ін.). Наведена ситуація характерна для методик розслідування порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення вибухових речовин або інших правил поведінки з ними (ст. 267 КК України), втрати ввірених для службового користування зброї, бойових припасів (ст. 413 КК України).

Третя типова ситуація. Кримінальне провадження розпочато у зв'язку із виявленням зброї, що знаходиться на законних підставах, але з недотриманням певних правил, в місці (склад, кімната для зброї, транспортний засіб та ін.) або у особи (військовослужбовця, службової особи та ін.). Ситуація притаманна для методик розслідування недбалого зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (ст. 264 КК України), знищення або пошкодження зброї, бойових припасів (ст.ст. 411, 412 КК України), зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, (ст. 413 КК України), порушення правил поведінки зі зброєю, а також із боєприпасами, вибуховими речовинами (ст. 414 КК України).

Слідчі ситуації початкового етапу розслідування в залежності від інформації щодо особи злочинця.

Кожна із вказаних типових слідчих ситуацій може бути далі диференційована залежно від інформації про особу, яка вчинила злочин:

- злочинець затриманий на гарячому;
- особа злочинця невідома;
- є дані щодо особи злочинця, але його місцезнаходження невідоме;
- особа злочинця невідома, але він знаходиться серед обмеженого кола осіб.

Слідчі ситуації початкового етапу розслідування в залежності від позиції підозрюваного.

Виділяються такі слідчі ситуації:

- підозрюваний визнає свою вину у вчиненні злочину;
- підозрюваний частково визнає вину;
- підозрюваний заявляє про свою непричетність до злочину.

Слідчі ситуації початкового етапу розслідування в залежності повноти відомостей про обставини вчинення злочину.

Повнота відомостей про обставини вчинення злочину включає багато обставин, які притаманні конкретному виду злочину: час вчинення злочину; особливості місця знаходження, втрати або розкрадання зброї; спосіб вчинення злочину; зв'язок з іншими злочинами; кількість та вид зброї; особистість підозрюваного; джерело повідомлення про злочин та інші відомості. Залежно від повноти показань підозрюваного можна виділити ситуації:

- особа надає правдиву інформацію;

- особа надає неправдиву інформацію;
- особа відмовляється від дачі показань.

Запропонована типологія слідчих ситуацій, на наш погляд, відповідає будь-кому виду злочинів, що відносяться до сфери незаконного обігу зброї.

Формування переліку типових слідчих ситуацій початкового розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, робить більш чіткою структуру відповідної методики розслідування, а також акцентує увагу на її особливості і проблемні питання. Дослідження типових слідчих ситуацій створює передумови для їх розв'язання, надає досудовому розслідуванню цілеспрямованого характеру. Слідчий має змогу аналізувати подібні слідчі ситуації, алгоритми їх вирішення, й творчо пристосовувати такі відомості до досягнення поставлених завдань конкретного кримінального провадження. Поєднання типового та індивідуального забезпечує ефективність розслідування. Слідчий з урахуванням сформованої слідчої ситуації, оцінивши і спрогнозувавши цю ситуацію, повинен висунути версію для визначення напрямку розслідування, планування черговості проведення слідчих (розшукових) дій або прийняття процесуальних рішень (призначення документальної перевірки, ревізії, судових експертиз, надання доручень оперативному підрозділу і т.д.).

Висування версій та їх перевірка під час розслідування незаконного обігу зброї здійснюється в такій послідовності: збирання вихідної криміналістично значимої інформації, її аналіз та систематизація; узагальнення результатів аналізу зібраної криміналістично значимої інформації і її зіставлення з типовими моделями механізмів незаконного обігу зброї; синтезування результатів аналізу зібраної криміналістично значущої інформації з конкретної типовою моделлю механізму його вчинення; формування версій; виведення з версій наслідків; визначення тактичних завдань, слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій з перевірки наслідків; планування та організація проведення процесуальних дій. Розглянемо деякі типові слідчі ситуації.

1. Виявлено зброю в місці (у особи), де її не повинно бути, відсутні особи, причетні до обігу зброї.

Слідчими версіями в даній ситуації є: стосовно мети злочину – зброя введена в обіг для отримання матеріального прибутку; зброя введена в обіг для вчинення насильницьких та інших злочинів; зброя введена в обіг для особистої безпеки; стосовно особи – зброя навмисне введена в обіг особами, відповідальними за зберігання, облік, застосування, транспортування, виготовлення і інші дії зі зброєю; зброя втрачена особами, яким була довірена; зброя викрадена сторонніми особами.

Тактичними завданнями розслідування початкового етапу є: встановлення осіб, причетних до вчинення незаконного обігу зброї; відшукування матеріальних слідів, які доводять причетність конкретних осіб до вчинення злочину; розшук осіб, які стали свідками дій зловмисників; визначення збитків.

В основу формування алгоритму розслідування щодо даної ситуації необхідно включати дії і заходи, що сприяють ідентифікації осіб, причетних до вчинення злочину, що розслідується. Серед первинних і невідкладних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів в якості найбільш ефективних слід виділити: огляд зброї; огляд місця події; огляд предметів і документів; призначення і провадження судових експертиз; перевірка за обліками осіб, раніше засуджених за вчинення аналогічних злочинів; перевірка за обліками виявленої зброї; допити свідків (громадян, посадових осіб); пошук і ототожнення особи за прикметами або залишеними слідами; впізнання осіб, предметів; контроль за вчиненням злочину; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем; встановлення конфіденційного співробітництва та ін.

У разі виявлення осіб, причетних до вчинення злочину: здійснення затримання; проведення особистого обшуку, освідування; допит підозрюваного; пред'явлення для впізнання; проведення обшуку за місцем проживання, роботи та ін.

2. Виявлено зброю. Є особи імовірно причетні до її обігу; особи, у яких виявлено зброю або відповідальні за зберігання зброї, які заявляють про свою непричетність до злочину.

У разі заяви затриманої особи про непричетність до злочину, розслідування протікає в умовах конфліктності і протидії. В якості загальних способів протидії можна виділити: приховування інформації щодо події злочину; приховування інформації про вину конкретної особи у вчиненні злочину і його співучасників; приховування інформації щодо носіїв доказової інформації; створення несприятливих умов для діяльності правоохоронних органів в отриманні доказів; дискредитація здобутих доказів; вчинення психологічного, фізичного впливу на свідків, потерпілого, слідчого.

У більшості випадків становить серйозну трудність питання співвідношення (зв'язку) підозрюваного із зброєю в силу кількісного і якісного розмаїття останньої. Так, наприклад, якщо зброя, вилучена у особи-учасника антитерористичної операції або військовослужбовця, то не виникає особливих труднощів для встановлення співвідношення, проте в іншому випадку зброя може знаходитися поза рамками соціальної або професійної належності індивіда, що негативно позначається на процесі доказування.

Найбільш ймовірні слідчі версії стосовно ситуації, що розглядається: підозрювана особа в скоєнні незаконного обігу зброї навмисно намагається ввести в оману органи розслідування, щоб уникнути покарання; підозрювана особа дійсно не має ніякого відношення до вчинення злочину, що розслідується.

Першочерговим завданням розслідування у вказаній ситуації є встановлення таких обставин: пошук доказів, які викривають або, навпаки, виправдовують підозрювану особу; перевірка алібі особи, що підозрюється

в скоєнні незаконного обігу зброї; визначення можливості здійснення процесуальних порушень під час затримання особи або роботі зі свідками і понятими; перевірка достовірності показань підозрюваного.

Найбільш ефективним тактичним рішенням у зазначеній ситуації є застосування слідчим психологічних прийомів впливу на підозрюваного при проведенні комплексу первісних слідчих (розшукових) дій із його участю. З'ясування реальних обставин події, що відбулася, є для слідчого важливою чинником, що сприяє прийняттю обґрунтованих процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Грамотне використання психологічних прийомів може змінити напрямок розслідування в цілому, не застосовуючи обвинувальний ухил процесуальних процедур до необґрунтовано підозрюваним особам.

В даному випадку комплекс первинних слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів повинен виглядати наступним чином: огляд місця події та зброї; затримання особи; особистий обшук, освідування; допит як підозрюваного; призначення та провадження судових експертиз; пред'явлення для впізнання; допит свідків; одночасний допит підозрюваного і свідків; обшуки за місцем проживання і роботи; перевірка осіб та зброї за криміналістичними обліками і системами кримінальної реєстрації.

3. Виявлено зброю. Є особи імовірно причетні до її обороту; особи, у яких виявлено зброю або відповідальні за зберігання зброї, які визнають свою провину в скоєнні злочину.

На відміну від вищевказаних ця ситуація носить, як правило, безконфліктний характер. Проте нерідкі випадки, коли в рамках судового слідства обвинувачений відмовляється від своїх первинних свідчень, даних ним в ході досудового розслідування, звинувачуючи слідчі органи в упередженому відношенні і застосуванні недозволених заходів впливу. Найбільш характерні слідчі версії у вказаній ситуації: в результаті вчинення злочинних дій, пов'язаних з незаконним обігом зброї, підозрюваний усвідомлює свою вину і бажає сприяти в розслідуванні даного злочину; признаючи вину в повному обсязі, підозрюваний покриває своїх співучасників, переслідуючи наступні цілі – отримання матеріальної допомоги та протекції від невстановлених слідством осіб (членів злочинної організованої групи або злочинної організації), отримання мінімального покарання в результаті помилкової кваліфікації злочинного діяння; підозрюваний умисно здійснює обмову себе в результаті залякування з боку представників кримінальних структур або в зв'язку з можливістю отримання певної матеріальної вигоди; звільнення від покарання родича.

Основними тактичними завданнями розслідування з урахуванням вищевказаних обставин є: пошук доказів, які викривають або, навпаки, виправдовують підозрювану особу; встановлення причетності інших осіб до вчинення незаконного обігу зброї.

Стосовно даної слідчої ситуації алгоритм слідчих дій виглядає наступним чином: огляд місця події, зброї, документів; допит

підозрюваного; допит свідків і потерпілих; пред'явлення для впізнання живих осіб; слідчий експеримент; призначення і провадження судових експертиз; перевірка за криміналістичними обліками і системами кримінальної реєстрації; проведення обшуків (особистого, в приміщенні).

Діяльність слідчого на наступному етапі розслідування пов'язана не тільки з подальшим з'ясуванням фактичних обставин події, що сталася, але також зі збором необхідних доказів щодо причетності підозрюваного до вчинення правопорушення. Формування сприятливих слідчих ситуацій на даному етапі розслідування багато в чому залежить від зайнятої підозрюваним позиції, а саме підозрюваний продовжує наполягати на своїй непричетності і відмовляється сприяти органам досудового розслідування; підозрюваний змінив свою позицію стосовно вчиненого злочину, визнає вину і сприяє розслідуванню. Виділімо дві типові ситуації такого етапу розслідування.

Слідчі ситуації наступного етапу розслідування щодо особи злочинця.

Можуть бути виділені дві ситуації.

1. Отримані докази, що свідчать про непричетність особи до вчинення злочину.

Вказана ситуація має місце, коли в діях слідчих наявні певні помилки, упущення, що спричинили необхідність направлення розслідування в іншому напрямку. Причинами слідчих помилок є перевантаженість слідчих роботою, недоліки матеріально-технічного забезпечення, недоліки освіти, недостатнє науково-методичне забезпечення розслідування, недостатній практичний досвід, низький професіоналізм слідчих, недоліки в організації діяльності з підвищення кваліфікації та ін.¹.

Основні версії у вказаній ситуації: суб'єкт став підозрюваним в силу не передбачуваних обставин; мала місце самообмова, яка переслідує суб'єктивні цілі. У зв'язку з цим завданнями розслідування є: реабілітація особи, спочатку підозрюваної у вчиненні незаконного обігу зброї; переорієнтація кримінального провадження з урахуванням отриманих доказів на встановлення і розшук осіб, реально причетних до вчинення злочину.

Важливим тактичним рішенням у зазначеній ситуації є діяльність слідчого, спрямована на відпрацювання всіх зв'язків спочатку підозрюваної особи, в першу чергу тих осіб, які проходять у кримінальному провадженні як свідки. Дана міра дозволить визначити ступінь зацікавленості окремих учасників кримінального процесу в результаті розслідуваної події. Алгоритм подальших слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій стосовно даної слідчої ситуації виглядає наступним чином: повторний допит спочатку підозрюваної особи в якості свідка; проведення слідчих

¹ Марченко А. Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ. 2006. С. 125–138.

(розшукових) дій у зв'язку з встановленням нових обставин в залежності від матеріалів конкретної кримінальної справи; обрання запобіжного заходу для осіб, які проходить у справі.

2. Отримана інформація про співучасників незаконного обігу зброї;

Зазначена слідча ситуація на наступному етапі розслідування незаконного обігу зброї є найбільш характерною через поширення фактів вчинення даного виду злочинів у співучасті. Слідчою практикою відзначено безліч категорій осіб, які беруть участь в незаконному обігу зброї, серед яких: організатори, виробники, посередники, особи, які беруть участь у транспортуванні і збуті, користувачі і т. п. Стосовно зазначеної слідчої ситуації основними версіями є ті, згідно з якими: підозрюваний здійснював злочинну діяльність при безпосередній участі третіх осіб; підозрюваний отримував необхідну інформацію, матеріальне і організаційне сприяння свідомо вводячи в оману третіх осіб. У зазначених умовах завданнями розслідування є: встановлення всіх осіб, причетних до вчинення дій, спрямованих на незаконний обіг зброї; визначення ступеня вини кожного учасника злочинної діяльності; виявлення пом'якшують і обтяжують вину обставин.

Важливим тактичним прийомом є спостереження і вичікувальна поведінка слідчого з метою встановлення максимально повного кола осіб, задіяних у незаконному обігу зброї. Одним з найпоширеніших методів, застосовуваних в криміналістиці і доказуванні, як слушно відмічає О. В. Соколова, є спостереження - навмисне, планомірне, цілеспрямоване сприйняття з метою вивчення даного предмета, явища¹. Проведення затримання окремих рядових виконавців, крім підозрюваного, може спричинити згубні для розслідування наслідки аж до втрати відомостей щодо організаторів і керівників злочинних організованих груп або злочинних організацій.

2.2 Планування та організація розслідування незаконного обігу зброї

Планування та організація відіграють важливу роль під час розслідування незаконного обігу зброї, є засобом оптимізації слідчої діяльності, оскільки визначають основні напрями діяльності слідчого по вирішенню тактичних завдань та обумовлюють найбільш ефективне застосування системи слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, процесуальних, організаційних та інших заходів.

¹ Соколова О. В. Наблюдение как метод исследования в криминалистике и доказывании: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва. 1994. С. 11.

Проблемам планування та організації розслідування злочинів приділялась значна увага в роботах Т. М. Арзуманяна, О. Я. Басва, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, А. І. Вінберга, С. О. Голунського, В. І. Громова, Г. А. Густов, М. В. Драпкіна, Л. П. Дубровицької, А. В. Дулова, М. Є. Євгенєва, В. А. Журавля, О. М. Колесніченка, В. О. Коновалової, О. В. Олішевського, В. М. Сущенка, О. М. Ларіна, І. М. Лузгіна, Г. М. Мудьюгіна, М. І. Порубова, П. І. Тарасова-Радіонова, Л. В. Черечукіної, Б. М. Шавера, Н. О. Якубович та ін. На даний час теорія та практика планування та організації досудового слідства доволі детально розроблені.

Однак, серед вчених немає єдності щодо тлумачення понять «планування розслідування», «організації розслідування» та їх взаємозв'язку. Слід розглянути співвідношення цих категорій криміналістики оскільки кожне з них відбиває певне явище і тому поняття організації і планування розслідування злочинів повинні бути чітко визначені. У криміналістичній літературі існують різноманітні підходи щодо співвідношення планування та організації розслідування.

До першої групи відносяться вчені, які поняття планування та організації не відокремлюють один від іншого і використовують як синоніми. Так, І. Ф. Пантелєєв визначає планування розслідування як організаційну і творчу сторону складної розумової роботи слідчого, що розпочинається з першого моменту розслідування та продовжується до його кінця¹. Організація розслідування – це процес планування, пишуть О. В. Синеокий², Г. А. Хань³.

Другу групу складають науковці, які вважають, що організація – більш загальна категорія, в якій планування є складовою частиною організації процесу розслідування. Планування, за висловом В. Д. Зеленського, – це елемент, складова частина організації розслідування, що органічно пов'язаний з іншими елементами організації розслідування: процесом дослідження доказової інформації; предметом доказування і предметом розслідування з метою визначення шляхів, засобів і методів розслідування, послідовності, строків і суб'єктів виконання окремих слідчих (розшукових) дій; процесом складання, корегування й подальшого розвитку плану розслідування⁴. А. В. Дулов визнає планування обов'язковою складовою загального процесу організації

¹ Криміналістика: учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М.: Юридическая литература, 1993. С. 84.

² Синеокий О. В. Планування та організації розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, скоєні в умовах неочевидності: монографія. Запоріжжя: Вид-во «Дике поле», 1999. С. 9.

³ Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування злочинів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. С. 11.

⁴ Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений. Криміналістические аспекты / отв. ред. Ю. Н. Лукин. Ростов н/Д: Из-во Ростовского ун-та, 1989. С. 111.

розслідування¹. І. В. Кубарев відносить до організаційних функцій слідчого планування розслідування разом із аналізом слідчої ситуації та прогнозуванням її розвитку; визначенням завдань розслідування та ін.². Д. П. Письменний та В. М. Федченко³, В. К. Весельський⁴ відносять планування до одного з методів організації розслідування злочинів. На думку В. Ю. Шепітька організація розслідування включає своєчасне розроблення узгодженого плану заходів місцевих (територіальних) органів правопорядку; забезпечення своєчасної розробки і виконання планів розслідування щодо кожного кримінального провадження⁵.

Третю групу утворюють правники, які планування розглядають більш загальною категорією, методом або тактичним прийомом процесу розслідування, що включає організацію. Планування розглядається як організуючий початок розслідування, що засновується на підставі використання наукової організації праці та проявляється в організації кримінального провадження в цілому і в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій⁶. Планування, на думку С. І. Грицаєва, є організаційним методом розслідування і виконує функції з визначення найбільш оптимальних способів досягнення поставлених цілей, шляхом оптимального і ефективного розподілу і використання засобів, часу та сил, залучення у випадку необхідності додаткових ресурсів⁷.

Нарешті, у четверту групу входять криміналісти, на думку яких планування й організація різні але взаємозв'язані категорії. О. М. Ларін розрізняв зазначені поняття та поряд із плануванням як розумовою діяльністю, виділяв організацію розслідування, що визначав як «раціональний вибір, розстановку та прикладання сил, знарядь і засобів, якими володіє слідчий, створення та використання оптимальних умов для

¹ Криміналістика: посібник / А. В. Дулов, Г. І. Грамович, А. В. Лапин и др. ; под ред. А. В. Дулова. Минск: Екоперспектива, 1998. С. 285.

² Кубарев І. В. Щодо змісту організації розслідування злочинів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: мат. Всеукраїнської наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя докт. юрид. наук, професора Н. І. Клименко (Київ, 27 лютого 2018 року). Київ-Маріуполь: 2018. С. 177.

³ Письменний Д. П., Федченко В. М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові й організаційні засади: монографія. Днепропетровськ: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2006. С. 60–61.

⁴ Весельський В. К. Співвідношення організації та планування досудового слідства. *Митна справа*. 2012. № 2 (80). Ч. 2. Кн. 1. С. 248.

⁵ Криміналістика: підручник: у 2 т.: Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. С. 261.

⁶ Криміналістика: учебник / под ред. А. Н. Васильева. М.: Московский гос. ун-т, 1971. С. 268.; Криміналістика: учебник / под ред. И. Ф. Крылова. Л.: Изд.-во Ленинградского ун-та, 1976. С. 297.

⁷ Грицаев С. И. Криміналістические проблемы организационных функций следователя в расследовании: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2004. С. 8.

досягнення цілей судочинства»¹. В. О. Коновалова вказує, що планування та організація органічно взаємозалежні, тому що перше – це творча діяльність, а організація розслідування – це здійснення програми, передбаченої планом². В. Г. Лукашевич зазначає, що планування є передумовою, основою організації розслідування злочинів, засобом, що забезпечує упорядкованість розслідування, направлено на забезпечення успіху розслідування³. Ми дотримуємося цієї точки зору і так само вважаємо, що планування і організація два різних за своєю природою, але взаємозалежних роду діяльності, які супроводжують кримінальне провадження та спрямовані на підвищення його ефективності.

Одним із перших у криміналістичній літературі С. О. Голунський надав визначення планування як складної розумової роботи слідчого, що розпочинається із самого початку розслідування й продовжується до його закінчення⁴. Саме таке розуміння сутності планування як розумової діяльності слідчого згодом стало найбільш прийнятним серед криміналістів⁵. На думку Р. С. Белкіна планування розслідування представляє собою систему, елементи якої тісно пов'язані й взаємообумовлені: аналіз вихідної інформації, висунення версій та визначення завдань розслідування, визначення шляхів та способів вирішення поставлених завдань, складання письмового плану, контроль виконання та корекція плану розслідування⁶. Планування, наголошує М. І. Порубов, надає можливість провадити розслідування цілеспрямовано, дозволяє закінчити слідство у встановлені строки, дисциплінує слідчого, а також сприяє вирішенню основного завдання наукової організації праці – отриманню максимуму ефекту при найменших витратах часу, сил та засобів⁷. Функціональна спрямованість спрямованість планування розслідування полягає у формулюванні завдань та визначенні найбільш раціональних й ефективних шляхів їх вирішення, способів, засобів, сил і строків успішного досягнення заздалегідь

¹ Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование. Организация. М.: Юридическая литература, 1970. С. 59.

² Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве: монография. Харьков: Консум, 2000. С. 120.

³ Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования: монография. Київ: Укр. ак. внутр. дел, 1993. С. 111.

⁴ Голунский С. А. Планирование расследования. Советская криминалистика на службе следствия. М.: Госюриздат, 1958. Вып. 10. С. 3.

⁵ Литвинов А. Н., Степанюк Р. Л. Прогнозирование и планирование в криминалистике. М.: ЮРКНИГА, 2004. С. 47; Криминалистика: учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М.: Юридическая литература, 1993. С. 84; Настільна книга слідчого / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. С. 615; Криминалистика: учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. М.: Юристъ, 2005. С. 129–130 та ін.

⁶ Белкин Р. С. Курс криминалистики: пособие. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. С. 499.

⁷ Порубов Н. И. Научная организация труда следователя. Минск: Высшая школа, 1970. С. 21.

поставленої мети. Результатом розумової діяльності слідчого виступає план, що за своєю суттю є уявною моделлю майбутніх слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, *планування розслідування незаконного обігу зброї – це розумова діяльність слідчого, яка пов'язана з визначенням виниклої слідчої ситуації, її аналізом, виведенням наслідків, врахуванням обставин кримінального провадження, формулюванням тактичних завдань, встановленням відповідної послідовності проведення слідчих (розшукових) дій та процесуальних заходів, умов їх реалізації, що відбивається у складанні плану розслідування.*

З урахуванням системи завдань розслідування, які поділені Л. Д. Самігіним на стратегічні (встановлення всіх обставин вчиненого протиправного діяння і вини особи) і тактичні (виявлення окремих фактів злочину)¹, можна запропонувати відповідні рівні планування.

Стратегічний рівень планування характеризується тим, що на основі вихідної інформації, яка отримана шляхом аналізу слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, складається загальний план проведення кримінального провадження. Якщо злочин залишається нерозкритим, складається загальний план слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів, спрямованих на встановлення і розшук невідомого злочинця, викраденої (зниклої) або виявленої зброї. Планування в таких випадках здійснюється за версіями. Побудова слідчих версій – це засіб для визначення цілей розслідування. Логічні наслідки, виведені з кожної слідчої версії, є обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Встановлення цих обставин – це є цілі слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Якщо кримінальне провадження відкрито на підставі матеріалів затримання злочинця на гарячому, в плані повинні бути передбачені заходи з вивчення його особистості (демографічні дані, наявність судимості та ін.), наявності співучасників, джерела походження зброї, перевірки причетності його до вчинення інших злочинів, по забезпечення збереження, фіксації та вилучення доказів тощо².

На підставі рекомендацій В. Г. Луашевича³, О. В. Олішевського⁴, В. А. Саса¹, О. О. Ханя², Н. В. Черечукіної³ можна запропонувати наступну наступну технологію діяльності слідчого з розслідування злочинів.

¹ *Самыгин Л. Д.* Расследование преступлений как система деятельности. М.: Изд-во Московского университета, 1989. С. 36.

² *Теория и практика планирования расследования преступлений: пособие / В. В. Бирюков, О. Б. Мельникова, Р. Н. Шехавцов, И. В. Попов.* Луганск, РИО Луганск. акад. внутр. дел, 2002. С. 43.

³ *Лукашевич В. Г.* Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования: монография. Киев: Изд-во Украинской акад. внутр. дел, 1993. С. 113.

⁴ *Олішевський О. В.* Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. С. 73–77.

Стратегічне планування розслідування незаконного обігу зброї.

1. Збирання, оцінка, вивчення первинної інформації, що впливає зі слідчої ситуації:

– збір первинної інформації, її вивчення, аналіз слідчої ситуації, що склалась;

– висування загальних і окремих версій, їх логічне дослідження і виведення з них наслідків. Планування розслідування не можна відривати від загальних версій, які вважаються основою плану кримінального провадження.

2. Визначення конкретних цілей, завдань етапу розслідування:

– уточнення сукупності питань, на які потрібно шукати відповіді в ході розслідування, що дозволить перейти до формування завдань;

– постановка конкретних завдань розслідування.

3. Визначення шляхів розслідування:

– визначення напрямків і способів вирішення сформованих завдань,

– визначення сукупності конкретних процесуальних, організаційних дій, які необхідно виконати для перевірки версій (у всіх можливих варіантах);

– співставлення всіх можливих в даній ситуації варіантів дій слідчого та інших учасників між собою та з цілями етапу розслідування;

– вибір оптимального і тактично доцільного при даній ситуації комплексу (системи) дій.

4. Вибір засобів, що забезпечують виконання наміченого комплексу дій:

– перевірка наявності та стану засобів (матеріальних, людських, інших), що є в розпорядженні слідчого;

– вибір найбільш доцільних засобів забезпечення виконання намічених дій;

– визначення оптимального поєднання та послідовності слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших дій.

5. Аналіз часу, необхідного для здійснення запланованих заходів:

– визначення терміну, який потрібен для виконання кожної запланованої дії окремо та їх комплексу в цілому (з урахуванням отримання, якщо необхідно, дозволу слідчого судді);

– співставлення прогнозованих термінів розслідування та проведення окремих процесуальних дій зі строками, передбаченими 186, 197, 219, 249 та іншими статтями КПК України;

¹ Сас В. А. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2004. С. 102–104.

² Хань О. О. Теоретичні основи планування та програмування слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. С. 89–95.

³ Черечукина Л. В. Организация досудебного расследования: пособие. Луганск: РИО Луган. гос. ун-т внут. дел, 2005. С. 224–225.

– вставлення часового початку кожної запланованої дії.

6. Визначення місця, виконавців та учасників слідчих (розшукових) дій:

– вибір місця проведення кожної наміченої слідчої (розшукової) дії;
– встановлення учасників слідчих (розшукових) дій, в тому числі обов'язкових (виконавців, захисників, понятих, перекладачів та ін.);

7. Складання плану розслідування.

Загальною вимогою до планування розслідування незаконного обігу зброї є складання плану розслідування, який є основою організаційної та процесуальної діяльності слідчого та дозволяє не порушувати строки досудового розслідування.

8. Коригування плану та контроль за здійснюваною діяльністю.

Необхідність цього пункту об'єктивно обумовлена динамічністю процесу розслідування, впливом на нього купи як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, а тому необхідністю змінювати або доповнювати раніше визначені тактичні завдання, висунуті версії, заплановані дії, способи організації взаємодії з іншими суб'єктами.

На підставі розробленого плану розслідування здійснюється кримінальне провадження щодо незаконного обігу зброї, яке є процесом послідовного або паралельного проведення слідчих (розшукових), процесуальних дій і організаційних заходів. Будь-яка слідча (розшукова) дія в кримінальному судочинстві представляє собою динамічну структуру, в якій виділяють три етапи – початковий (підготовчий), проміжний (робочий), завершальний (заключний). Отже, тактичне планування та організація слідчої (розшукової) дії повинно враховувати три етапи її проведення.

Тактичний рівень планування стосується планування окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій, тактичних прийомів, яке здійснюється на основі загального плану і виходячи зі слідчих ситуацій¹. Планування окремих слідчих (розшукових) дій передбачає формулювання цілей проведення слідчої (розшукової) дії, визначення найбільш раціональних, ефективних прийомів і засобів розв'язання цих завдань².

Тактичне планування розслідування незаконного обігу зброї.

1. Підготовчий етап, що передуює проведенню слідчої (розшукової) дії.

Підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії, зазначає М. В. Салтєвський, розпочинається з визначення завдань, які слідчий має намір вирішити³. Вони включають:

¹ Козутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. С. 232.

² Хань О. О. Теоретичні основи планування та програмування слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. С. 17.

³ Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2006. С. 288.

- вивчення матеріалів кримінального провадження, оцінка слідчої ситуації, аналіз відомостей про об'єкт тактичного впливу (особу, яка підлягає допиту, ділянку місцевості, яку необхідно оглянути, квартиру, в якій повинен бути проведений обшук і т.д.);

- формулювання мети слідчої (розшукової) дії;

- встановлення правової можливості проведення слідчої (розшукової) дії та підготовка до прийняття юридичного рішення про її застосування;

- обрання місця проведення;

- визначення дати, часу початку найбільш доцільного з тактичної точки зору, прогнозування тривалості провадження слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії з урахуванням часового періоду, необхідному для прийняття рішення за клопотанням, яке направляється у разі вимогу закону слідчому судді;

- встановлення кола учасників і роль кожного з них;

- уточнення способів виклику та доставляння учасників на місце проведення слідчої (розшукової) дії;

- з'ясування необхідності використання техніко-криміналістичних засобів збирання, фіксації, вилучення слідів злочину;

- вибір форм залучення обізнаних осіб;

- визначення тактичної лінії поведінки слідчого при провадженні дії, системи тактичних прийомів вирішення намічених завдань;

- прогнозування можливої протидії проведенню слідчої (розшукової) дії та вибір прийомів її подолання;

- встановлення способів та форм використання допомоги громадськості;

- складання плану слідчої (розшукової) дії.

2. Етап проведення слідчої (розшукової) дії:

- на вступній стадії: інструктаж учасників дії, роз'яснення їм суті слідчої дії, їх прав і обов'язків; розстановка конкретних виконавців; охоронні та огорожувальні заходи; забезпечення безпеки учасників, які контактують зі зброєю;

- на робочому етапі: створення умов для застосування тактичних прийомів, техніко-криміналістичних засобів; взаємодія зі спеціалістом та іншими учасниками дії; використання тактичних прийомів для досягнення мети слідчої (розшукової) дії; забезпечення безпеки учасників;

- на завершальному етапі: фіксація отриманих результатів (виявлених слідів, зброї, показань тощо) у протоколі та фото-, відео-, аудіо засобами, вилучення та упаковка слідів або їх відбитків; підготовка до транспортування до місця зберігання.

3. Заключний етап слідчої (розшукової) дії.

- ознайомлення учасників з протоколом та додатками до нього;

- розгляд звернень учасників, поданих після (під час) ознайомлення з протоколом і додатками до нього, їх вирішення;

- складання заключної частини протоколу слідчої (розшукової) дії;

– організаційні заходи з завершення слідчої (розшукової) дії: зняття охорони місця події та інше; опечатування та здача на зберігання зброї та інших предметів; повернення підозрюваного до місця тримання під вартою та ін.

Після планування настає черга організації, тобто реалізації, втілення плану розслідування. Організація розслідування на відміну від планування проявляється в практичній діяльності щодо забезпечення виконання запланованих заходів необхідними силами і засобами (людськими і технічними). Під організацією, як визначає О. В. Олішевський, розуміється допоміжна до розслідування діяльність, що здійснюється шляхом упорядкування його елементів (цілей, дій, які необхідно провести для досягнення цілей, суб'єктів цих дій, засобів й ін.) та створення сприятливих для нього умов (необхідним транспортом, криміналістичною технікою, засобами зв'язку тощо)¹. Організаційні заходи спрямовані на успішну реалізацію плану розслідування, з якого вони випливають. У той же час очевидно, що організаційні заходи також мають бути сплановані. Необхідність організації обумовлена пізнавальною й психологічною складністю слідчої діяльності. На думку А. Ф. Волобуєва організація є утворюючою основою і одночасно забезпечувальним фактором цієї діяльності². Правильна організація досудового розслідування дозволяє підвищити ефективність кримінального провадження, сприяє його всебічності, повноті та об'єктивності, а також вирішенню завдань кримінального судочинства в цілому. Відповідно до «Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», діяльність органів досудового розслідування здійснюється на основі планування. Крім того, слідчий планує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасність виконання необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у всіх кримінальних провадженнях, в яких він проводить досудове розслідування. З цією метою він складає загальний календарний план-графік роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також плани розслідування в кожному кримінальному провадженні³.

Логічну основу планування розслідування складають криміналістичні версії. Крім логічної, існують процесуальні й тактичні основи планування розслідування. Процесуальні основи – це вимоги закону про проведення обов'язкових процесуальних дій у визначені терміни, тактичні – тактичний задум, яким керується слідчий, визначаючи час і

¹ Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. С. 21.

² Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція. Харків: Ун-т внутр. справ, 1996. С. 15–16.

³ Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570. Частина II, п.п. 2, 4.

послідовність своїх (розшукових) дій, черговість перевірки версій, форми взаємодії з оперативним працівником тощо.

Підсумовуючи можна визначити, що *організація розслідування незаконного обігу зброї – це ситуаційно обумовлена діяльність слідчого, що полягає у системній реалізації специфічних організаційних функцій і забезпеченні впорядкування процесу розслідування, створення слідчих (розшукових) та інших дій, сприятливих для нього умов, за яких цілі досудового кримінального провадження досягаються найбільш оптимально.*

Для підвищення ефективності розслідування незаконного обігу зброї в управлінському аспекті можна використатися запропонованими в літературі організаційними заходами загального характеру, до яких відносяться:

- утворення при слідчих управліннях головних управлінь Національної поліції в місті Києві та областях, слідчих відділах районних відділень органів поліції слідчо-оперативних груп, які спеціалізувалися б на розслідуванні таких злочинів;
- спеціалізація окремих слідчих на розслідуванні лише незаконного обігу зброї;
- доручення розслідування слідчим з багатим досвідом роботи;
- дотримання доцільної кількості кримінальних проваджень у слідчого¹.

Загальний план розслідування розробляється відповідно до наслідків висунутих версій. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії є засобами перевірки версій і реалізації плану розслідування. Плани розслідування злочину в цілому й усіх слідчих (розшукові) дій повинні бути конкретними, тобто базуватись на обґрунтованих версіях, наявних фактичних даних, можливостях слідчого. Очевидно, що проводити слідчі (розшукові) дії без планування їх процесу неприпустимо. Нажаль, ця вимога або ігнорується слідчими або слідчі ставляться до неї формально. За даними опитування тільки 6 % респондентів завжди складають плани, 67 % іноді планують але 27 % ніколи цього не роблять. Ми вважаємо обов'язковим складання планів кримінальних проваджень щодо незаконного обігу зброї.

Планування та організація розслідування в цілому й проведення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї є суттєві особливості, обумовлені предметом злочину. При плануванні розслідування слід належним чином, у відповідності з положеннями кримінального процесуального кодексу вибирати і проводити процесуальні дії в залежності від конкретної ситуації та мети, яку треба досягти за допомогою проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії.

¹ Плетенець В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: монографія. Дніпропетровськ, Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ, 2012. С. 95.

Один з найвідповідальніших елементів планування є визначення оптимального поєднання слідчих (розшукових) та інших дій, послідовності, місця і часу їх проведення. Створення умов проведення слідчої (розшукової) дії включає складання відповідних процесуальних документів, узгодження підготовки і проведення слідчої дії з підготовкою і проведенням інших слідчих дій, координація дій з процесуальним керівником, іншими правоохоронними органами та службами, виклик учасників, прийняття заходів з належного технічного забезпечення дії (засобами криміналістичної, оперативної та іншої техніки, засобами зв'язку, транспортом і т.д.) та ін.

У виборі варіантів поєднання дій превалює тактичний інтерес, тобто способи проведення дій. Послідовність дій визначається вимогами кримінального процесуального закону, невідкладністю і тактичною доцільністю. Береться до уваги можливість зміни, втрати фактичних даних, трудомісткість майбутніх дій (обсяг, реальні умови і можливості), зв'язок з іншими діями та заходами. Слідчий може скласти кілька варіантів проведення процесуальних дій. Необхідно їх проаналізувати, оцінити й обрати з-поміж них оптимальні, які дозволяють визначити напрямок розслідування з встановлення обставин досліджуваної події.

Для конкретизації та побудови системи слідчих (розшукових), інших дій та послідовності їх проведення слід керуватися положеннями методики розслідування і характером слідчої ситуації. Обрання послідовності проведення дій та заходів пов'язане з принципами перевірки слідчих версій, насамперед з паралельністю перевірки. Паралельність перевірки означає, що слідчий, проводячи будь-яку слідчу дію, спрямовану, в основному, на перевірку найбільш ймовірної версії, має передбачати, наскільки це можливо, й перевірку інших версій. У плані на основі аналізу встановлених обставин виявлення наявності або відсутності зброї обґрунтовуються висунуті версії і заходи з перевірки обставин або осіб, які можуть бути причетні або підозрюються в учиненні злочину, зазначаються виконавці пунктів плану і встановлюються терміни їх виконання. Важливо спланувати досудове розслідування злочину таким чином, щоб зекономити час і не затягувати кримінальне провадження, при цьому провести розслідування повно, всебічно і об'єктивно.

Основною особливістю розслідування незаконного обігу зброї є обов'язкове залучення до кримінального провадження обізнаних в зброезнавстві фахівців, що обумовлено низкою чинників. По-перше, спеціалісти-балісти, вибухотехніки обов'язково залучаються в процесі огляду місця події, де виявлені предмети схожі на зброю, а також безпосередньо під час огляду зброї. Вказана вимога обумовлена в першу чергу необхідністю забезпечення безпеки всіх учасників слідчих (розшукових) дій, правильним, чітким описом зброї та її вилучення для подальшого дослідження. По-друге, у всіх без виключення кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї має призначатися експертиза зброї та слідів і обставин її використання або вибухотехнічна експертиза,

оскільки тільки цими експертизами встановлюється предмет злочину. Портрете, вказані фахівці як спеціалісти залучаються при проведенні обшуку в місцях, де може бути виявлена зброя; слідчого експерименту з підозрюваним для встановлення наявності у нього професійних знань та навичок володіння зброєю; допиту осіб, які повідомляють про особливості виготовлення та використання зброї з метою оцінки, уточнення й перевірки їх свідчень.

Під час аналізу матеріалів кримінальних проваджень про незаконний обіг зброї встановлені негативні випадки, коли одна слідча (розшукова) дія підмінювалася іншою. Так, фактичний обшук оформлювався як «огляд приміщення»¹. Таких ситуацій слід уникати, оскільки це негативно може сказатися на допустимості отриманих доказів. Вказане свідчить про те, що слідчі не в повній мірі розуміють мету проведення певних слідчих (розшукових) дій, що обумовлено нечіткістю формулювань відповідних статей КПК України. На наш погляд, для деяких слідчих (розшукових) дій необхідно більш точно визначити мету їх проведення. На підставі аналізу криміналістичної літератури можна запропонувати такі визначення мети проведення слідчих (розшукових) дій:

- огляду (ст. 237 КПК України) – «виявлення й фіксація слідів кримінального правопорушення та з'ясування обстановки його вчинення»;
- допиту (ст. 224 КПК України) – «отримання правдивих показань від допитуваної особи»;
- пред'явлення для впізнання (ст. ст. 228, 229, 230 КПК України) – «ототожнення особи, речей або трупа»;
- обшуку (ст. 234 КПК України) – «відшукування речей, документів, інших об'єктів та осіб, причетних до кримінального правопорушення, відомості про які вже встановлені у кримінальному провадженні»;
- слідчого експерименту (ст. 240 КПК України) – «проведення дослідних дій для встановлення можливості їх здійснення в конкретних умовах, а також встановлення відповідності показань раніше допитаної особи фактичній обстановці кримінального правопорушення».

Під час планування слідчих (розшукових) дій необхідно своєчасно дбати про місце їх проведення. Так, відповідно до ч. 4 ст. 228 КПК України пред'явлення для впізнання слід проводити в умовах поза візуального спостереження особи, яка впізнає, і особи, яку впізнають. Для цього при організації цієї слідчої (розшукової) необхідно знайти відповідне приміщення та його підготувати, адже далеко не у всіх слідчих підрозділах є спеціально обладнані кімнати. Слід продумати порядок виклику особи, яка впізнає, і виклику або доставки особи, яку впізнають, щоб перша задалегідь не побачили другу. У окремих випадках, коли неможливо

¹ Кримінальне провадження № 12017080140004982, відомості про яке внесено до ЄРДР 21.11.2017 за ознаками кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч. 1. ст. 263 КК України (Мелітопольський ВП ГУНПУ в Запорізькій області).

забезпечити відсутність візуального контакту або належної охорони підозрюваного чи за відсутністю останніх, з метою уникнення можливого психологічного тиску на потерпілих, можливе проведення впізнання за фотознімками (ч. 6 ст. 228 КПК України).

Враховуючи специфіку даного виду злочинів, які вчинюються часто декількома підозрюваними, слід дуже обережно ставитися до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (ч. 9 ст. 224 КПК України). За своєю суттю даний допит є однією з найбільш складних слідчих (розшукових) дій з тактичної та психологічної точок зору, а її мета, на думку В. М. Плетенця, – усунення протиріч у свідченнях раніш допитаних осіб досягається рідко¹.

Проведений аналіз кримінальних проваджень щодо ефективності застосування одночасного допиту двох осіб у розслідуванні незаконного обігу зброї також показав, що не дивлячись на його розповсюдженість, такий допит має низьку результативність. Не зважаючи на частоту використання значна частина слідчих вважають одночасний допит двох чи більше осіб не достатньо ефективним і дуже часто відмовляються від його проведення або використовують не за призначенням, зокрема для підтвердження раніше даних показань учасників, тобто для їх закріплення. Тому приймаючи рішення про проведення одночасного допиту, слідчий повинен зважити на можливість одержання негативного, протилежного очікуваному результату. У той же час, у психологічному плані одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб відрізняється від допиту однієї особи тим, що він є одним з найміцніших засобів психологічного впливу учасників один на одного². Саме зважаючи на психологічні особливості одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб дану слідчу дію при розслідуванні незаконного обігу зброї слід проводити лише у випадках, коли між показаннями підозрюваних існують розбіжності, які усунути іншими засобами дійсно неможливо. Проведення ж одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб між потерпілим або свідком і підозрюваним лише для закріплення вже одержаних показань, тобто дублювання проведених раніше допитів є не лише недоцільним, а й шкідливим. Адже для свідків зайва зустріч з підозрюваним може привести до негативних наслідків для результатів розслідування. Загалом наявні протиріччя у показаннях свідків та підозрюваних необхідно долати шляхом проведення інших слідчих дій – допиту інших свідків, обшуків, застосування негласних слідчих (розшукових) дій для встановлення додаткових джерел доказової інформації. Якщо виникають протиріччя між показаннями свідків до проведення одночасного допиту двох чи більше вже

¹ Плетенець В. М. Організаційно-тактичне забезпечення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2005. № 1. С. 424.

² Лозова С. М. Тактико-психологічне забезпечення очної ставки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Національний ун-т внутр. справ. Харків, 2004. С. 13.

допитаних осіб необхідно також ставитися обережно. У такому випадку під час підготовки до даної слідчої (розшукової) дії доцільно вивчити в яких відносинах перебувають або перебували ці особи і про які саме події йдеться. Необхідно також уважно вивчити особу свідка, його ставлення до злочину, обставини, за яких особа стала свідком злочину тощо.

Слідчі (розшукові) дії з підозрюваними доцільно також проводити із застосуванням відео та аудіо техніки, що дозволяє, окрім закріплення показань, отримати експериментальні зразки голосів для проведення відповідних експертних досліджень (у разі наявності аудіо запису телефонних або інших розмов), оскільки у деяких випадках підозрювані відмовляються надати експериментальні зразки голосів¹.

¹ Соловьев А. Б. Процессуальные, психологические и тактические основы допроса на предварительном следствии. М.: Юрлитинформ, 2002. С. 120.

РОЗДІЛ 3.
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОКРЕМИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ

3.1. Затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину

Важливу роль у розкритті та розслідуванні незаконного обігу зброї відіграє затримання особи, яка запідозрена у вчиненні злочину. Процесуальним й організаційно-тактичним питанням затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, приділяли увагу В. П. Бахін, Ю. В. Баулін, О. І. Білоусов, Ю. М. Грошевий, В. Л. Грохольський, М. А. Погорецький, І. В. Сервецький, С. М. Смоков, І. М. Бацько, О. І. Білоусов, П. М. Білий, Д. Є. Лук'янчиков, Є. І. Макаренко, В. Ю. Мельніков, В. О. Малярова, М. А. Погорецький, С. В. Слінько, В. М. Тертишник, А. К. Чернова, С. А. Шейфер, О. В. Шульга, І. В. Фаринник, Л. В. Франк та інші вчені. В аспекті нашого дослідження проблема затримання особи, яка причетна до незаконного обігу зброї, вимагає подальшого вивчення.

Погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників на сутність процедури затримання особи розходяться. А. К. Гаврилов¹, А. Я. Дубинський², С. А. Шейфер³ розглядають затримання підозрюваного як одну зі слідчих дій і характеризують його не тільки як захід процесуального примусу, а і як самостійний спосіб одержання доказів.

Однак більшість вчених схиляється до того, щоб розглядати затримання виключно як міру процесуального примусу (захід забезпечення кримінального провадження). Л. М. Лобойко визначає затримання, як тимчасову ізоляцію підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення особи шляхом поміщення її до спеціальної установи⁴. Дояр Є.В. вважає затримання особи тільки примусовим заходом, який спрямований на припинення правопорушення в перебігу якого жодних процесуальних дій, що спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні не здійснюється⁵. І. М. Гуткін заперечує, що затримання можна вважати

¹ Гаврилов А. К. Задержание подозреваемого в совершении преступления. *Следственные действия*: пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. С. 93.

² Дубинский А. Я. Некоторые вопросы правовой регламентации задержания подозреваемого в совершении преступления: мат. теор. конф. по итогам науч.-исслед. работы проф.-препод. состава за 1972 год. Київ: КВШ МВД СССР, 1973. С. 87.

³ Шейфер С. Доказательственное значение задержания подозреваемого. *Социалистическая законность*. 1972. №3. С. 55.

⁴ Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. Київ: Істина, 2014. С. 222.

⁵ Дояр Є. В. Затримання особи у кримінальному провадженні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2018. С. 45.

слідчою дією і стверджує, що конкретний виклад в протоколі підстав затримання пов'язаний не з доказовим значенням протоколу, а з необхідністю обґрунтування рішення про взяття під варту особи, підозрюваної у вчиненні злочину¹. І. Л. Петрухін зазначає, що протокол затримання є процесуальним документом, а доказове значення протоколу затримання, як процесуального документа, полягає лише в тому, що він містить час і місце затримання певної особи, а також зроблені ним під час затримання заяви². В. М. Григор'єв вказує, що протокол затримання уподібнюється до постанови, в якому слідчий посилається в обґрунтування прийнятого рішення на фактичні дані, почерпнуті з інших джерел, і він не є джерелом доказів³. О. О. Геращенко також вважає, що затримання особи не можна розглядати слідчою (розшуковою) дією, оскільки ця процесуальна дія безпосередньо не спрямована на отримання (збір) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні^{4, 5}.

Як правильно зазначає В. І. Фаринник – кримінальне процесуальне законодавство не містить чіткого визначення цілей затримання⁶. На нашу думку слід відрізнити різні види затримання: затримання злочинця на гарячому (ст. 208 КПК України), затримання особи як заходу забезпечення кримінального провадження (ст. 131 КПК України), як тимчасового запобіжного заходу, застосовуваного до підозрюваної особи (ст. 176 КПК України), як процедури, що проводиться з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 188 КПК України), як засобу обмеження вільного пересування особи через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 12 КПК України), як результату розшуку підозрюваного, який переховується від органів слідства або суду (ст. 280 КПК України). Усі названі різновиди затримання розрізняються за суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальною формою.

Ми вважаємо, що цілком очевидним, що затримання злочинця на гарячому безпосередньо спрямовано на отримання доказів злочинних дій особи і тому співпадає з цілями слідчих (розшукових) дій. Цей вид затримання відрізняється від інших, які є заходом забезпечення

¹ Гуткин И. М. Актуальные вопросы уголовно-процессуального задержания. М.: Академия МВД СССР, 1980. С. 50.

² Петрухин И. Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе : монография. М.: Наука, 1989. С. 144.

³ Григорьев В. Н. Задержание подозреваемого. М.: «ЮрИнфоР», 1999. С. 67.

⁴ Геращенко А. О. Задержания лица, подозреваемого в совершении уголовного правонарушения. *Lexa si viata*. Кишинев. 2017. № 12/2. С. 43.

⁵ Дояр С. В. Затримання особи у кримінальному провадженні: дис... канд.. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2018. С.

⁶ Фаринник В. І. Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламентації та шляхи їх вирішення. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 86.

кримінального провадження з метою обмеження свободи переміщення особи. В зв'язку з цим А. К. Чернова вважає за необхідне розроблення двох процесуальних інститутів, що відповідають двом формам затримання, які фактично названі в законі: 1) затримання на гарячому чи на місці злочину; 2) затримання підозрюваного як тимчасовий запобіжний захід, який полягає у взятті підозрюваного під варту на строк до сімдесяти двох годин¹.

Ми вважаємо, що мають рацію ті правники, які розглядають затримання на гарячому як засіб припинення злочинної діяльності та як спосіб виявлення й закріплення слідів злочину². Кримінально-процесуальному затриманню на гарячому особи, підозрюваної в учиненні кримінального правопорушення, властиві всі ознаки, що висуваються до слідчої (розшукової) дії: конкретна мета, завдання, підстави й умови, організаційно-тактичні прийоми проведення, процесуальний порядок оформлення ходу та результатів і слугує ефективним процесуальним способом отримання фактичних даних у кримінальному провадженні, які втілюються в процесуально-правову форму – протокол (ч. 5 ст. 208 КПК України). Протокол є надійним носієм доказової інформації.

Важко переоцінити роль затримання на гарячому для доказування в конкретному кримінальному провадженні, особливо коли воно супроводжується раптовим фізичним захопленням підозрюваної особи і подальшим проведенням невідкладних слідчих (розшукових) дій з метою фіксації слідів злочину. До того ж, доцільно відзначити певне доказове значення протоколу затримання, яке визначається тим, що відповідно до ч. 5 ст. 208 КПК України в протоколі затримання вказується: місце, дата і точний час затримання (ст. 209 КПК України); підстави затримання; виявлені під час невідкладного особистого обшуку речі і ін. Затримання на гарячому є дієвим засобом створення сприятливих умов для отримання доказів та викриття особи, яка вчинила злочин³. Тому в тих випадках, коли затримання пов'язане з безпосереднім виявленням ознак злочину, зазначені дані у протоколі затримання набувають важливе доказове значення. Отже, найбільш ефективним для розслідування та таким, що надає беззаперечні

¹ Чернова А. К. Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: Одеська юридична академія, 2009. С. 9–10.

² Кузнецов А. А., Лаврентьева Г. А. Оперативно-тактическая комбинация «Задержание с поличным» при расследовании коммерческого подкупа. *Вестник криминалистики*. М.: Спарк, Вып. 3 (19). 2006. С. 17; Макаренко С. І. Чи є доказом факт затримання підозрюваного в учиненні злочину. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 178; Тертышник В. М. Слинко С. В. Теория доказательств. Харьков: Арсис, 1998. С. 164; Образцов В. А. Выявление и избличение преступника: пособие. М.: Юрист, 1997. С. 34; Шульга О. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.09. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 130 та ін.

³ Шамота М. В. Обґрунтування необхідності побудови початкового етапу розслідування вимагань у формі тактичної операції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту: серія «Юриспруденція»*. 2015. № 18. Т. 2. С. 149.

докази участі особи до незаконного обігу зброї є затримання злочинця на гарячому.

У структурі затримання на гарячому фахівці виділяють наступні етапи:

- а) прийняття рішення про затримання особи та підготовка до затримання;
- б) безпосереднє фізичне захоплення особи;
- в) примусова доставка (транспортування, супровід) до уповноваженої службової особи або органу досудового розслідування;
- г) тримання особи в приміщенні органу досудового розслідування протягом певного часу до його звільнення або обрання щодо неї запобіжного заходу¹.

Реалізація процедури затримання злочинця на гарячому багато в чому залежить від слідчих ситуацій, що виникають на момент безпосереднього захоплення особи. Аналіз слідчої практики показав, що залежно від типових слідчих ситуацій можна виділити наступні види та обумовлені ними особливості затримання злочинців на гарячому.

Затримання на гарячому без попередньої підготовки.

Вказана ситуація виникає, коли:

- затримання на місці злочину здійснюється під час проведення рутинних чергових заходів правоохоронними органами або відразу після вчинення злочину із використанням зброї;
- затримання відбувається під час переслідування по «гарячих слідах», коли злочинець переслідується безпосередньо після злочину, вчиненого із застосуванням зброї.

Затримання особи на гарячому на місці злочину без попередньої підготовки здійснюється, по-перше при безпосередньому виявленні ознак злочину нарядами патрульно-постової служби поліції, прикордонниками та працівниками інших підрозділів, які виконують свої функції з охорони громадського порядку і громадської безпеки. «Виявлення злочину» в даній ситуації означає, що при здійсненні чергових заходів (патрулюванні, перевірки документів, речей тощо) співробітники правоохоронних органів виявляють у особи зброю або предмети, які схожі зі збробою. Відповідно до ст.ст. 23, 37, 42-43 Закону України «Про Національну поліцію» для виконання покладених на поліцейських обов'язків вони можуть застосовувати заходи примусу для забезпечення припинення правопорушення, переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить злісну непокору

¹ Бандурка С. А. Слинко С. А. Расследование преступлений (уголовно-процессуальные проблемы). Харьков: Основа, 2000. С. 125; Геращенко А. О. Задержание лица, подозреваемого в совершении уголовного правонарушения. *Leges viata*. Кишинев. 2017. № 12/2. С. 44.

законній вимоги або намагається втекти, доставляти затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні правопорушення¹.

По-друге, такий вид затримання здійснюється, коли особа, яка вчинила злочин із використанням зброї, знаходиться на місці події. Як правило, початком дій є отримання черговою частиною органу внутрішніх справ повідомлення про скоєний злочин. Негайне реагування на таке повідомлення дозволяє затримати злочинця на місці події. Велику роль в діяльності по здійсненню затримання покликані відігравати чергові і спеціалізовані слідчо-оперативні групи. Участь в розслідуванні таких груп підвищує оперативність збору і виїзду на місце події, знижує ймовірність прояву суб'єктивізму в огляді, оптимізує процес проведення конкретних слідчих дій і всього розслідування в цілому².

Затримання під час переслідування по гарячих слідах виникає в ситуації, коли під час вчиненні злочину застосована зброя, а злочинець зник з місця події. Затриманню передують дослідження обставин події, встановлення ознак злочинця зі слів очевидців або його слідів, подальший пошук і захоплення. Після прибуття на місце події слідчим попередньо уточнюються обставини скоєного злочину (застосування зброї); обстановка того, що сталося; з'ясовується інформація про можливі зміни, що відбулися на місці злочину в силу об'єктивних чи суб'єктивних чинників. Співробітники оперативних підрозділів повинні в першу чергу вжити заходів щодо встановлення очевидців злочину, прикмет злочинця, напрямку його руху з місця події.

Ю. Д. Федоров виокремлює такі ситуації переслідування по гарячих слідах: безпосередні; за прикметами зовнішності в напрямках зазначених очевидцями і іншими свідками; по слідах³. Перша ситуація переслідування виникає при виявленні злочинця на місці події в момент вчинення злочину, або безпосередньо після нього. У даній ситуації переслідування починається при безпосередньому зоровому сприйнятті злочинця співробітниками поліції. У другій ситуації злочинець знаходиться поза полем зору оперативної групи, але в результаті переслідування його можна наздогнати. В даному випадку надзвичайно важливо точно з'ясування прикмет зовнішності злочинця та його одягу. В третій ситуації можливість переслідування злочинця по залишених ним матеріальних слідах безпосередньо оперативними працівниками обмежена. Для цього необхідна наявність чітких, ясно видимих слідів злочинця на протяжні всього шляху його прямування, що в реальній обстановці практично не зустрічається.

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року 580-VIII. / *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

² Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07 липня 2017 року № 575.

³ Федоров Ю. Д. Использование результатов осмотра места происшествия для принятия оперативно-розыскных мер. Ташкент. ТВШ МВД СССР, 1972. С. 23.

Для переслідування злочинця необхідно, перш за все, виявити сліди, що характеризують дії злочинця на місці події до, під час і після вчинення злочину. Тому рекомендується при проведенні огляду місця події зосередити увагу в першу чергу на сліди, предмети і різного роду явища в обстановці місця події, інформація про які може негайно використовуватися для встановлення особи злочинця, її виявлення і затримання¹. Якщо злочин неочевидний, то по залишених на місці події слідах необхідно зробити попередні висновки про прикмети злочинця (зріст, кульгавість, інші анатомічні або функціональні ознаки), а так само припустити, які сліди з предметів навколишнього оточення могли залишитися на злочинці. Необхідно відзначити важливість моделювання ситуації вчинення злочину при огляді місця події, виявлення шляху підходу злочинця до об'єкта, відходу з нього. Модель розглядається як уявна або матеріальна система, що замінює об'єкт дослідження і дозволяє отримати про нього нову інформацію². Тобто, за своєю суттю моделювання являє собою відтворення ймовірнісної картини події злочину і зовнішності злочинця. Моделюючи при огляді місця події обстановку вчинення злочину і зовнішність злочинця, слідчий отримує орієнтуючу інформацію для вибору найбільш оптимальної шляхи переслідування злочинця, тактичних прийомів затримання і т.д. При наявності первинних даних починається переслідування злочинця або прочісування місцевості. Особливістю затримання в рамках цієї тактичної операції є необхідність його якнайшвидшого проведення. У багатьох випадках таке затримання проводиться навіть без попереднього спостереження, в несприятливій обстановці тактичного ризику, не маючи точної інформації про фізичну підготовку злочинців, його психічне становище, готовність до застосування зброї.

Неоціненну допомогу може надати участь кінолога з розшуковим собакою, який по запахових слідах може почати переслідування злочинця³. Коли неможливо точно визначити напрям відходу злочинця з місця події переслідування проводиться в найбільш ймовірних напрямках або по всіх можливих напрямках декількома оперативними групами. У даній ситуації необхідна участь великої кількості переслідувачів. Міські квартали або ділянки місцевості, які підлягають прочісуванню, розбиваються на ділянки з виділенням кожної групі своєї території. У будь-якій ситуації затримання необхідним є проведення загороджувальних заходів – блокування або оточення. Блокування проводиться на найбільш ймовірних шляхах руху

¹ Криміналістика: підручник: у 2 т.: Т.1 / за ред. А. Ф. Волобуєва, Р. С. Степанюка, В. О. Мальярової. Харків: Харківський нац. університет внутрішніх справ, 2018. С. 278–279.

² Лукашевич В. Г., Юнацький О. В. Моделювання у криміналістиці та пізнавальній діяльності слідчого. Київ: КНТ, 2008. С. 76.

³ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07 липня 2017 № 575. Част. II, п. 8.

злочинця. Оточенню піддається весь квартал, будівля, ділянка місцевості. Оточення перешкоджає не тільки виходу злочинця за межі оточеної зони, але і проникненню до неї сторонніх громадян або співників злочинця. До загороджувальних організаційних заходів, спрямованих на затримання злочинця, також відносяться: перекриття шляхів, що ведуть з району вчинення злочину; орієнтування діючих та створення додаткових постів і патрулів; обстеження місць ймовірної появи розшукуваного і можливого зберігання зброї; перекриття шляхів реалізації викраденого з використанням зброї майна та ін.

Затримання на гарячому з попередньою підготовкою.

Вказана типова ситуація характерна для таких випадків:

– затримання особи під час транспортування зброї, коли здійснюється контрольована поставка;

– затримання збувальника зброї під час проведення оперативної закупівлі;

– затримання вимагача зброї під час передачі зброї вимагачу;

– затримання особи біля схованки, де знаходиться зброя.

Затримання підозрюваної особи на гарячому з попередньою підготовкою є результатом заздалегідь проведених слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів. В криміналістиці декілька різноманітних пов'язаних організаційних та слідчих (розшукових) дій, що проводяться в певній послідовності з метою досягнення однієї мети називаються тактичною операцією¹. Тактична операція являє собою складний комплекс, систему взаємопов'язаних слідчих, організаційно-управлінських та обслуговуючих дій, а не просту їх сукупність². І. М. Лузгін пише, що операція є складним комплексом оперативно-тактичних і розшукових заходів, спрямованих на виявлення та затримання злочинця, пошук викраденого майна³. В. М. Шевчук характеризує тактичну операцію у досудовому розслідуванні як криміналістичний комплекс організаційно-тактичної спрямованості, який являє собою систему слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, обумовлених слідчою ситуацією і пов'язаних з вирішенням окремого тактичного завдання. Тактичну операцію «затримання злочинця на гарячому» вчений відносить до

¹ Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. М.: Мегатрон XXI, 2000. С. 219.

² Шиканов В. И. Теория тактических операций следователя (перспективы развития). *Алгоритмы и организация решения следственных задач*: сб. науч. трудов. Иркутск: Иркутский ун-та. 1982. С. 64.

³ Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования. М.: Юридическая литература. 1973. С. 109.

загальних (універсальних) організаційно-тактичних засобів розслідування злочинів¹.

О. Б. Смушкін вважає, що пов'язані із затриманням цілі тактичних операцій можуть бути різними. У тактичній операції «Затримання по гарячих слідах» основним завданням є повне дослідження матеріальної обстановки місця події для виявлення слідів злочину, з'ясування інших обставин, що мають значення для кримінальної справи, встановлення особи, яка залишила сліди, переслідування і затримання її по гарячих слідах. Мета тактичної операції «Затримання на місці злочину» – захоплення злочинця на місці злочину при наявності явних доказів. Тактична операція «Розшук і затримання злочинця» спрямована на виявлення місцезнаходження зниклого злочинця і його захоплення². Позиція автора викликає заперечення. На наш погляд слід виділяти кінцеву і проміжні цілі тактичних операцій. Кінцевою метою будь-якої тактичної операції із затримання злочинця є його фізичне захоплення, яке здійснюється в різних слідчих ситуаціях. Залежно від конкретної слідчої ситуації, що склалася на момент проведення тактичної операції на певному етапі розслідування, ставляться проміжні цілі і слідчим вирішуються різні тактичні завдання: виявлення слідів, розшук злочинця та ін. Всі дії, що входять до тактичної операції, об'єднані єдиною кінцевою метою і проміжними завданнями. Кінцева мета (тактичне завдання) спрямована на захоплення злочинця є головною, але в ході проведення операцій постійним і важливим завданням є отримання і фіксація доказової інформації. Таким чином, всі інші слідчі (розшукові) дії та організаційні заходи спрямовані на збір інформації, необхідної для затримання або забезпечення фіксації доказової або орієнтуючої інформації.

Затримання на гарячому в структурі тактичної операції має двоїсту природу, по-перше, як міра примусу і, по-друге, як слідча (розшукова) дія. Затримання, як процесуальна дія, регламентовано процесуальним законом (ст. 208 КПК України). Разом з тим, воно, як вказано вище, є важливим криміналістичним засобом. У даній тактичній операції безпосереднє захоплення злочинця і його процесуальне оформлення грають основну, провідну роль, залишаючи процесуальним і іншим діям лише допоміжні функції зі збору необхідної для затримання і подальшого розслідування інформації.

Безпосередньо захоплення представляє основу, суть тактичної операції «Затримання злочинця». У той же час вона включає проведення ряду інших гласних та негласних слідчих (розшукових) дій: огляд місця

¹ Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Харків: Апостіль, 2013. С. 123, 171.

² Смушкін А. Б. Задержание в структуре тактической операции при расследовании преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 2005. С. 150.

затримання, особистий обшук, освідування, контроль за вчиненням злочину, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних систем, спостереження за особою, річчю або місцем та ін. За своєю суттю, система дій і заходів, що входять в тактичні операції по затриманню, являє собою своєрідний алгоритм¹.

Затримання на гарячому є складною операцією по захопленню злочинця, яка характеризується значним тактичним ризиком. Важливість тактично і процесуально правильно проведеного затримання на гарячому неодноразово підкреслювалася в науковій літературі. З одного боку, при затриманні на місці злочину виникає реальна можливість виявити у злочинця і вилучити зброю та інші предмети, які в подальшому можуть бути речовими доказами. З іншого боку, сам факт затримання на гарячому може служити важливим доказом безпосередньої участі особи в злочинному обороті зброї. Затримання злочинця на гарячому є однією з найпоширеніших тактичних операцій. Важливість застосування даної тактичної операції відзначили 66 % опитаних слідчих і 98 % оперативних співробітників.

Загальна схема тактичних операцій в ситуації «Затримання на гарячому з попередньою підготовкою» включає три етапи, які характеризуються певними тактичними завданнями.

1 етап. Підготовка тактичної операції.

Метою підготовчого етапу є належна організація та обрання відповідних тактичних прийомів (комбінацій) фізичного захоплення особи.

1.1. Збір та аналіз інформації щодо факту незаконного обігу зброї, осіб, які його вчинили, і умов майбутнього захоплення.

Захоплення злочинця передусе обов'язкова стадія збору вихідної інформації шляхом здійснення слідчих (розшукових) дій та інших підготовчих дій, спрямованих на виконання завдань тактичної операції. Джерела інформації різняться. Наприклад, при вимаганні зброї – це зазвичай заяви потерпілих; при розкраданні – результати ревізії, інвентаризації чи інших видів документальних та матеріальних перевірок; при незаконному зберіганні або транспортуванні зброї – оперативна інформація і т.д. Отримання найбільш повної і достовірної інформації, що стосується обставин майбутньої тактичної операції, є основою для її детального планування, організації та успішного здійснення².

Безпосередньо перед проведенням операції як правило виникає необхідність отримання додаткової інформації з метою уточнення місця, часу, способу вчинення злочину, кількості злочинців, їх особистості, особистих якостей та ін. Наприклад, перед затриманням злочинців, які

¹ Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Харків: Апостіль, 2013. С. 122.

² Курс криміналістики. Особенная часть. Т. 1. Методики расследования насильственных и корыстно-насильственных преступлений / отв. ред. В.Е. Корноухов. М.: Юристъ, 2001. С. 591.

здійснюють незаконне транспортування зброї, необхідно уточнити спосіб приховування предметів та речовин, що можуть знаходитися у контейнерах, спеціальних ємностях, тайниках, у багажу, що перевозиться окремо, в особистих речах, багажу, у вантажних перевезеннях, у поштових відправленнях, використовуючи автомобільний, залізничний, авіаційний, морський (річковий) транспорт, або здійснюючи перетинання державного кордону пішки. Затримання особи, яка ховала зброю, здійснюється при виявленні захованих речей і в ситуації, коли є підстави припускати повернення злочинця до схованки. Особливу увагу на підготовчому етапі затримання озброєних злочинців потрібно приділити отриманню відомостей про озброєного підозрюваного, ступінь його небезпеки, характер наявної зброї (боєприпасів) та ступінь володіння ним, фізичні можливості особи.

Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів великий обсяг інформації, що стосується даної тактичної операції, отримують шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, яким треба віддати перевагу щоб уникнути зриву всієї операції. Значний ефект мають такі негласні слідчі (розшукові) дії: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст. ст. 261, 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України). Наведені дії в найбільшій мірі дозволяють збирати інформацію таємно, конспіративно, непомітно для злочинців. Зазначимо, що оперативне впровадження в злочинну групу безпосередньо перед проведенням затримання на гарячому (ст. 272 КПК України) здійснити важко та небезпечно. Однак, якщо в даній злочинній групі вже є особа, яка співпрацює з правоохоронними органами (ст. 275 КПК України), то є сприятлива можливість отримувати своєчасну і точну інформацію про всі дії і задуми злочинців. Додаткову інформацію, що характеризує злочинців, можна отримати, використовуючи дані криміналістичних обліків. З метою перевірки особи за криміналістичними обліками або його причетності до інших злочинів доцільне проведення негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

1.2. Планування операції.

На даній стадії відбувається підбір учасників тактичної операції, матеріально-технічне забезпечення, вибір місця, часу, способів (тактичних прийомів) проведення.

Якісне проведення затримання залежить від певних принципів, дотримання яких дозволяє забезпечити сприятливий хід операції. По-перше, це раптовість. Затримання повинно бути проведено в той момент, коли

злочинець готовий до опору, але не в змозі його надати. У разі, коли злочинець очікує захоплення, необхідно відвернути його увагу й послабити його пильність¹. По-друге, забезпечення безпеки учасників операції. Мається на увазі підготовлення та екіпування учасників операції відповідним чином. По-третє, прийняття необхідних заходів з виявлення та фіксації слідів злочину, тобто фіксування проведення спеціальної операції на відеокамеру².

Безпосередньо тактичними завданнями, що вирішуються на стадії планування до затримання злочинця чи групи злочинців, є:

- визначення кількості затриманих і відповідно – кількісного і персонального складу групи затримання, групи прикриття, резервної групи. Основними учасниками даної тактичної операції є слідчий, працівники оперативних і спеціальних підрозділів. У більшості слідчих ситуацій необхідно також залучати до участі в операції різного роду спеціалістів (криміналістів). До складу групи затримання повинно включити працівника жіночої статі в разі, коли повинна бути затримана особа (особи) тієї самої статі. Розраховуючи кількість членів групи по безпосередньому фізичному затриманню й роззброєнню злочинців, слід мати на увазі, що за чисельністю група захоплення створюється з розрахунку трое співробітників спецслужб на одного злочинця. Група прикриття чисельністю від чотирьох до шести осіб створюється для блокування місця затримання й надання допомоги групі захоплення³;

- визначення місця затримання, яке може відбуватися в приміщенні (квартира, житловий будинок), в громадських місцях (ресторан, кафе, установа, організація), на відкритій місцевості (вулиця, парк, лісосмуга), на транспорті (автомобіль, вагон поїзда, річкове або повітряне судно). Місце затримання вибирається з урахуванням конкретної слідчої ситуації і особистості злочинців. Необхідно вивчити місце передбачуваного затримання: шляхи підходу (під'їзду) відходу з нього, місця розташування транспорту злочинців. З'ясовується наявність природних або штучних укриттів і їх фізичних властивостей. При вивченні місця затримання визначаються оптимальні точки розстановки учасників групи затримання, спостереження і блокування. Так, для встановлення засідки у схованки вибирається місце, з одного боку, максимально приховане, а з іншого – таке, що дозволяє вести спостереження і оперативно відреагувати на появу злочинця. Складаються план-схеми приміщення або ділянки місцевості, де

¹ Тактические основы специальных операций (часть III): пособие / Г. В. Епур, О. В. Павлов, В. В. Животов и др. Луганск: РИО ЛИВД, 2001. С. 53.

² Про дії працівників органів і підрозділів внутрішніх справ в типових та екстремальних ситуаціях: методичні рекомендації. НАВС, 2013. П. 1.17.

³ Аналітичний огляд та вдосконалення організації проведення спеціальних операцій службами та підрозділами органів внутрішніх справ України в сучасних умовах / укл.: М. О. Свірін, В. П. Климчик, Я. М. Калашник, В. Л. Трасковський; відп. ред. А. І. Пясецький. К.: НАВС, 2000. С. 36.

буде здійснюватися затримання одержувача на гарячому, складання схеми розстановки сил і т. п.;

- визначення часу, умов затримання. Для здійснення затримання необхідно правильно визначити момент захоплення злочинця, тактику наближення до нього, передбачити можливість того, що, наприклад, він спробує позбутися від зброї або грошей, які прийняв від «покупця». Фізичне захоплення злочинця (злочинців) здійснюється відразу після прийняття грошей і подачі умовного сигналу від особи, яка бере участь в тактичній операції;

- забезпечення учасників затримання відповідними засобами криміналістичної та оперативної техніки (звуко- і відеоапаратурою, транспортом, засобами зв'язку тощо). Особливе значення в тактичній операції затримання на гарячому набуває оснащення учасників операції якісними засобами зв'язку і спостереження. На місці передбачуваного захоплення злочинців можна заздалегідь встановити технічні засоби прихованого спостереження, прослуховування та фіксації;

- визначення послідовності дій під час затримання, розподілення обов'язків між учасниками затримання, послідовності дій, і їх персонального виконання під час і після затримання. Якщо передбачається одночасне (паралельне) затримання декількох осіб – синхронізуються заходи груп захоплення;

- доведення до відома всіх учасників затримання даних про прикмети зовнішності затриманого;

- аналіз і вжиття заходів безпеки при проведенні затримання, передбачення заходів для усунення можливості втечі затриманого, знищення ним доказів. Необхідно передбачити можливі варіанти поведінки злочинця. Слід враховувати, що злочинець може вибрати таке місце, де ускладнений технічний чи візуальний контроль за його діями (приміщення, автомобіль, безлюдне або, навпаки, багатолюдне місце і т. ін.), раптово змінити раніше обумовлене місце, час та інші обставини передачі коштів чи зброї, уникнути безпосереднього контакту з покупцем. Тому планування оперативної закупки та наступного затримання злочинця повинно передбачати всі без винятку названі ситуації, щоб уникнути випадків втрати речових доказів, зникнення торговця з місця передачі коштів і т. ін.

- складання плану затримання.

Безпосереднє захоплення вимагає вибір оптимальної тактики затримання, ретельної розробки спільного плану дій всіх учасників операції. Результативність тактичної операції багато в чому залежить від своєчасного початку дій із захоплення. Для цього необхідна ретельна організація спостереження. При проведенні контрольованої поставки спостереження необхідно вести не тільки за місцем майбутнього затримання, а й на всьому шляху транспортування зброї до місця запланованого захоплення. Якщо проводиться операція по захопленню збувальників або вимагача зброї, то для забезпечення найбільшої безпеки учасника операції, який контактує зі злочинцем, на його тілі або в одязі

можуть бути приховано розміщений радіомікрофон або диктофон. При використанні цієї техніки досягається подвійна мета: по-перше, група захоплення може прослуховувати всі переговори зі злочинцями і втрутитися в будь-який момент; по-друге, є реальна можливість зафіксувати незаконні вимоги злочинців, загрози, обіцянки і т.д. і використовувати в подальшому звукозапис як доказ.

1.3. Підготовка предметів, призначених для передачі злочинцю, а також технічних засобів фіксації і зв'язку.

Під час розслідування незаконного обігу зброї безпосереднім предметом передачі є різного виду зброя (6 %), а також часто – гроші України або іноземна валюта (84 %). Можливі два варіанти використання цих предметів.

У першій ситуації здійснюється огляд предметів, призначених для передачі особі, яка затримується, проводиться опис індивідуальних ознак, щоб уникнути подальшого заяви злочинців про правомірне і давнє володінні цими речами.. У грошових купюрах фіксуються їх назва, номінал, номери, у зброї – вид, модель, номер та особливі ознаки. На купюри і зброю наноситься спеціальний невидимий хімічний порошок, що люмінесціює під ультрафіолетовим освітленням. Про виконання вказаної дії складається протокол, в якому засвідчується, яка зброя (вид, модель, номер та особливі ознаки), які саме гроші (сума, кількість, номінальна вартість купюр, їхні номери, серії) вручаються «покупцю», яким чином помічені купюри та зброя, як вони упаковані. Доцільно використовувати такі факультативні способи фіксації, як фотографування, відеозапис. Цей варіант застосовується при затриманні злочинців безпосередньо на місці передачі зброї або грошей, а предмети після затримання виступають як речові докази. Крім використання спеціальних хімічних речовин можуть бути застосовані й інші методи індивідуалізації названих предметів: спеціальна упаковка, вкладення в упаковку крім самого предмета інших матеріальних об'єктів, призначених виключно для його індивідуалізації¹.

У другій ситуації, коли операція може не закінчитися захопленням злочинця, гроші або зброя (упаковка) виконують додаткову функцію щодо полегшення пошуку злочинців, визначенню місцезнаходження членів злочинної групи. Вказана ситуація характерна для випадку отримання зброї або грошей сторонніми особами, які не пов'язані зі злочинцями, але виконують їх прохання. Крім того, передача може відбуватися при замаскованому спостереженні злочинців. Для передачі зброї або грошей часто використовуються тайники, камери схову, поштові ящики або інші, заздалегідь намічені злочинцями, контейнери. Затримання таких сторонніх осіб на місці передачі предметів може привести до того, що злочинець (злочинці) сховається. У зв'язку з можливістю такого перебігу подій

¹ Кирюшина О. М. Індивідуалізація предмета втяжки. *Законність*. 1996. № 11. С. 21–22.

упаковка забезпечується маячками. Крім того, можливе використання «ароматичних пасток», які як вказує М. Я. Сегай не сприймаються нюхом людини, але виявляються за допомогою собаки¹. Наявність на предметі таких запахових меток дозволить із застосуванням службової собаки прослідити шлях об'єкта спостереження і вийти на членів організованого злочинного угруповання. Даний напрямок розробки криміналістичних технічних засобів є надзвичайно перспективним. Використання ароматичних пасток при розслідуванні злочину буде більш ефективним у порівнянні зі стандартними методами одорології, оскільки не вимагає виявлення на місці злочину предметів зі стійким запахом злочинця, а сам злочинець не буде підозрювати про наявність на ньому запахової «мітки». Таким чином, при затриманні буде максимально застосовуватися ефект несподіванки.

Підготовка матеріально-технічних засобів включає огляд аудіо-, відеоапаратури, яка закріплюється перед зустрічю «покупця» зброї або особи, яка передає зброю, із злочинцем. Застосування науково-технічних засобів в процесі підготовки і проведення тактичної операції із затримання злочинців повинно відповідати певним умовам. По-перше, їх застосування не повинно суперечити закону; по-друге, використання цих засобів і методів має строго відповідати цілям і задачам реалізованої операції; по-третє, вони повинні бути науково спроможні (тобто випробувані, апробовані, придатні для використання) і безпечні для їх життя і здоров'я учасників операції. Спеціаліст має перевірити працездатність технічного засобу шляхом виконання контрольного запису, який залишається на фонограмі. У протоколі огляду технічного засобу фіксуються дії спеціаліста.

1.4. Інструктаж учасників операції.

До відома кожного з учасників операції доводиться хто і які засоби захисту, озброєння, зв'язку повинен мати, які вони повинні виконувати функції та конкретні дії (ким і в якій послідовності будуть здійснюватися). Увага оперативних співробітників звертається на організацію взаємодії зі слідчим. Учасників затримання необхідно орієнтувати на захоплення злочинця на місці злочину при наявності явних доказів в ситуації, що не допускає двозначного тлумачення. При цьому розглядаються варіанти розвитку подій.

На окрему увагу заслуговує підготовка особи, який бере безпосередню участь в тактичній комбінації. Повинно бути визначено, які конкретно дії він повинен виконувати, як вести себе на зустрічі з особою, якій передає зброю або гроші, яким повинен бути умовний сигнал про факт, що відбувся передачі-отримання для визначення моменту захоплення одержувача на гарячому. Під час інструктажу спеціаліст надає консультації,

¹ *Сегай М. Я.* Методология судебной идентификации. К.: РИО МВД УССР, 1970. С. 201.

спрямовані на отримання високоякісного запису розмови, а саме: направленість мікрофону в бік співрозмовника, відсутність перешкод перед запилюючим диктофоном та ін. У разі участі в затриманні на місці злочину «покупця» зброї або особи, що передає зброю вимагачелю, максимально докладно розглядаються дії щодо забезпечення їх безпеки. Повинен бути підготовлений і неодноразово відпрацьований сценарій спілкування зі злочинцями, що дозволяє отримати повторення злочинцями їх пропозицій, погроз або вимог.

П'ятий етап. Захоплення злочинця на гарячому.

Під час контрольованого постачання або оперативної закупки захоплення злочинця здійснюється при проведенні негласної слідчої (розшукової) дії «Контроль за вчинення злочину» (ст. 271 КПК України), а затримання вимагача зброї або особи, яка ховала зброю, – згідно ст. 208 КПК України.

2.1. Прибуття на місце затримання групи захоплення.

Процес прибуття та розташування учасників операції на заздалегідь обраних позиціях повинен бути потайним, непомітним. З метою маскуванню прибуття оперативних працівників на місце слід використовувати приватний транспорт або транспорт комунальних служб. На другій стадії здійснюється безпосереднє фізичне захоплення. Час здійснення захоплення і його спосіб залежать від конкретної ситуації і категорії кримінального провадження. Він може здійснюватися при переміщенні злочинців зі зброєю (такий варіант характерний при транспортуванні зброї), в момент замаху (збуту зброї), після завершення дій, що входять до складу злочину (вимагання, продаж зброї). В окремих випадках злочинцям навіть дається деякий час на вчинення дій, що свідчать про присвоєння зброї або грошей.

2.2. Фізичне захоплення особи, підозрюваної у злочину.

Залежно від того, де має місце подія – у приміщенні, транспорті, на місцевості, вулиці і т. ін. момент й тактика захоплення має вибиратися слідчим або оперативними працівниками за його дорученням відповідно до наміченого плану та ситуації, яка виникла, а також наслідків візуального спостереження чи, наприклад, пояснень «покупця» про місце, куди покладені гроші. Необхідно також передбачити заходи, які б виключали можливість особи викинути зброю. отримані гроші і т. ін. Під тактикою затримання йдеться про сукупність специфічних прийомів і засобів, що забезпечують найбільш раціональне проведення затримання відповідно до вимог чинного законодавства. Фізичне захоплення вимагає від учасників групи пильності, рішучості, витримки, вміння оперативного реагувати та приймати тактичні рішення при суворому дотриманні законності.

Основний тактичний прийом, який повинен використовуватися при захопленні злочинця – фактор раптовості. Раптовість характеризується тим,

що «забезпечує непередбаченість дій слідчого протилежною стороною»¹. Раптовість досягається, перш за все, тоді, коли дії слідчого або оперативних працівників є несподіваними для злочинця². Раптовість дій групи захоплення забезпечується, насамперед, конспіративністю попередньої підготовки, наглядом за діями злочинців і втручанням в найоптимальніший момент. Фактор раптовості крім ефективного досягнення мети тактичної операції, грає важливу психологічну роль. Оскільки злочинці самі вибирають місце і час вчинення злочину з розрахунком на безпеку злочинного посягання, затримання на гарячому може викликати у них психологічний шок і перешкодити підготувати виправдовувальну версію подій. Іншими поширеними тактичними прийомами затримання є:

- забезпечення чисельної, фізичної переваги учасників затримання над затримуваними особами;
- орієнтування учасників групи затримання на виключення будь-яких спроб затриманих осіб чинити опір або знищити певні речові докази, що знаходяться при них;
- при необхідності – застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, вогнепальної зброї;
- застосування безперервної аудіо та відеозаписи до і під час фізичного захоплення, а також під час подальшого проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій (обшуку затриманої особи, огляду, огляду місця затримання, обшуку транспортного засобу тощо).

III етап. Закріплення результатів операції.

Відомості про обставини затримання підозрюваного, щоб уникнути їх втрати або спотворення, слід фіксувати негайно, не чекаючи його доставки в підрозділ поліції. Видається, що законодавець цілком обґрунтовано пішов по шляху документального оформлення затримання підозрюваного у вигляді єдиного документа – протоколу затримання (ст. 208 КПК України), в якому передбачено як вказівку підстав і мотивів затримання, так і опис фактичних обставин затримання на ряду з результатами особистого обшуку. Деякі автори, підтримуючи цю позицію, справедливо вважають, що «протокол затримання з урахуванням його змісту, що включає результати особистого обшуку та інші обставини затримання, має значення не тільки засвідчує затримання документа, але і значення джерела доказів»³. Відразу після здійснення фізичного захоплення слідчий повинен приступити до проведення низки невідкладних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення і

¹ Бахин В. П., Кузьмичев В. С., Лукьянчиков Е. Д. Тактика использования внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел: пособие. Киев: НИИРИО КВШ МВД СССР, 1990. С. 11.

² Специализированный курс криминалистики / отв. ред. проф. М. В. Салтевский. Киев: НИИРИО КВШ МВД СССР, 1987. С. 107.

³ Гуляев А. П. Задержание подозреваемого. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / под общ. ред. В. В. Мозякова. М, 2002. С. 223.

фіксацію слідів злочину і предметів-речових доказів. Безпосередньо на місці затримання проводяться:

- огляд місця події, тобто місця захоплення (ст. 237 КПК України). Даний елемент тактичної операції необхідний для запобігання втрати доказової інформації при спробах затриманого повністю або частково позбутися предметів, які його викривають (наприклад, заховати в приміщенні або викинути у вікно);

- особистий обшук затриманого, «покупця» (ст.ст. 208, 223, 236 КПК України) для виявлення зброї, грошей, так і інших речових доказів (документи, наркотики і т.д.);

- освідування затриманого (ст. 241 КПК України), огляд одягу підозрюваного (ст. 237 КПК України) з метою встановлення на його долонях спеціальних хімічних речовин, які попередньо були нанесені на зброю. В протоколі фіксується наявність люмінесцентного ефекту на руках або одягу злочинця в ультрафіолетовому освітленні. Після встановлення наявності хімічних речовин необхідно зробити змиви з рук для подальшого порівняльного експертного дослідження.

Наступними діями, що проводяться слідчим, є:

- огляд вилучених у підозрюваного (або в ході огляду місця події) та у «покупця» зброї, грошей, аудіо- або відеотехніки (ст. 237 КПК України). В протоколі огляду вказуються номери вилучених у злочинця купюр, номер та особливості зброї;

- обшуки за місцем проживання і роботи підозрюваного (ст.ст. 234-236 КПК України);

- допит підозрюваного (ст. 224 КПК України). В результаті проведення тактичної операції допит злочинців слід проводити невідкладно, користуючись психологічним ефектом від несподіваного затримання;

- допити свідків, у тому числі осіб, в присутності яких позначалися і вручалися грошові кошти «покупцеві», а також у присутності яких були виявлено зброю у «покупця» і гроші у продавця зброї (ст. 225 КПК України);

- призначення судових експертиз для ідентифікації затриманого за вилученими слідами: дактилоскопічної; лінгвістичної усного мовлення; аудіо-відеозаписи; зброї та слідів і обставин її використання; портретної; вибухотехнічної; матеріалів, речовин та виробів; генетичної (ст.ст. 242–244 КПК України).

Виходячи з аналізу перерахованого комплексу слідчих (розшукових) дій вбачається, що протокол затримання, передбачений ст. 208 КПК України, є далеко не єдиним засобом фіксації ходу і результатів проведення тактичної операції. Крім протоколу затримання, відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, хід і результати затримання фіксуються в протоколах гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться безпосередньо після фізичного захоплення особи (огляду, обшуку, освідування); в додатках до вказаних вище протоколів, зокрема

аудіо-, відеозаписів процесу підготовки, затримання та фіксації тактичної операції.

Прикладом успішного затримання злочинців на гарячому, якому передувала ретельна підготовка, є операція, що пройшла в квітні 2017 року і яку координувала Місія з прикордонної допомоги Європейського союзу в Молдові і Україні (EUBAM). У цій операції брали участь Європол, Європейський союз з безпеки зовнішніх кордонів (FRONTEX), Південно-Східний європейський правоохоронний центр (SELEC), правоохоронні органи України, Молдови, Греції, Румунії та Іспанії. Операція завершилася арештом злочинців і вилученням 578 одиниць вогнепальної зброї та 776 одиниць боєприпасів¹.

Отримані в процесі проведення тактичної операції об'єкти та оформлені процесуальні документи є достовірними джерелами доказів, що у сукупності свідчать про причетність затриманої особи до незаконного обігу зброї.

3.2. Огляд місця події, зброї та її слідів

Ефективність розкриття і розслідування незаконного обігу зброї багато в чому залежить від своєчасного і якісного проведення первинних слідчих (розшукових) дій і в першу чергу – огляду місця події. Огляд місця події є складною слідчою (розшуковою) дією, оскільки необхідно не тільки виявити і зафіксувати зброю, сліди злочину, тобто виконати і закріпити процесуальні дії, передбачені ст. 237 КПК України, але у випадку відсутності особи, яка вчинила злочин, також вивчити обстановку, відтворити, змоделювати можливу картину того, що сталося, спосіб дії злочинця, його ознаки і т.п.

Огляду місця події в кримінально-процесуальній і криміналістичній літературі приділено значну увагу. Істотний внесок в розробку цих питань зробили вчені України та інших держав: В. І. Алексейчук, О. Я. Басєв, Р. С. Белкін, І. Є. Биховський, М. С. Бокаріус, О. М. Васильєв, Л. В. Виницький, В. І. Громов, Г. Ю. Жирний, В. О. Комаха, О. Н. Колесниченко, В. П. Колмаков, В. І. Попов, Д. П. Расейкін, Д. О. Турчин, Ю. Д. Федоров, В. Ю. Шепітько, І. М. Якимов та ін. Водночас поняття місця події та мети його проведення розглядалось багатьма науковцями та залишається дотепер дискусійним

Місцем події деякі вчені вважають лише приміщення, територію, де безпосередньо відбулася злочинна подія, а також будь-яке місце виявлення

¹ Joint operation targeting firearms and explosives at the Ukrainian/Moldovan border. URL: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/joint-operation-targeting-firearms-and-explosives-ukrainian/moldovan-border/22.06>.

трупа¹. Більш повним визначається місце події як приміщення, певна просторова ділянка території, суші, водної поверхні та дна водойму, де вчинено злочин або знайдені матеріальні його наслідки². Обидва визначення страждають певними неточностями, оскільки, по-перше, сліди злочину можуть бути виявлені не тільки на місці його вчинення, по-друге, сліди злочину виникають не тільки під час вчинення злочину, але й в процесі його підготовки та приховування. Тому, ми вважаємо більш точним думку В. І. Алексійчук, яка визначає місцем події ділянку місцевості чи приміщення, де відбулася подія, що має ознаки злочину, або де виявлені її сліди, залишені в результаті дій злочинця у процесі вчинення злочину, готування до нього або приховання його наслідків³.

У результаті узагальнення кримінальних проваджень встановлено, що слідчому огляду підлягали місця:

- виявлена зброї – приміщення, схованки на місцевості, транспорт та ін. (69 % респондентів);
- затримана особи під час передачі (продажу) або вимагання зброї (10 %);
- вчинення крадіжки зброї або місця її зберігання (8 %);
- проживання підозрюваного – з метою виявлення зброї, її частин, засобів пакування, транспортування тощо (6 %);
- перебування злочинця, якій утік з місця події, куди відніс зброю, залишив транспортний засіб, використаний при вчиненні злочину або для транспортування зброї (5 %);
- виготовлена, перероблена, розібрана, зібрана зброя, видалені номери або знищувались матеріальні сліди злочинів (2 %).

В ст. 237 КПК України мета огляду окреслена як «виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення». Проте вказане формулювання, на наш погляд, розпливчате, оскільки отримання та закріплення інформації щодо злочину

¹ *Рассейкин Д. П.* Осмотр места происшествия и трупа при расследовании убийств. Саратов: Приволж. кн. изд-во, 1967. С. 8–9; Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности): пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. С. 21; *Меликсетян Г. Г.* Анализ обстановки места происшествия по делам об убийствах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 1974. С. 4; *Образцов В. А.* Криміналістика: модели средств и технологий раскрытия преступлений: курс лекций. М.: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. С. 219.

² Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань: монографія / за заг. ред. В.О. Комахи Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2004. С. 9; Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: посібник / за ред. Н. І. Клименко. К.: Юрінком Інтер, 2005. С. 3; *Мутричев С. П.* Следственная тактика: пособие. М.: РИО ВЮЗИ, 1975. С. 19; *Шенітько В. Ю.* Криміналістика: енциклопедичний. словник (укр.-рос. і рос.-укр.) / за ред. В. Я. Тація. Х.: Право, 2001. С. 154-155, 354-355.

³ *Алексійчук В. І.* Огляд місця події: тактика і психологія: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. С. 16.

є метою переважної більшості слідчих (розшукових) дій. Метою слідчого огляду визначається встановлення фактів, що мають доказове значення¹. Однак, очевидно, що під час огляду виявляється інформація щодо суб'єктів та обставин злочину, яка має орієнтуючий характер.

Мета огляду місця події розкриваються через тактичні завдання слідчого, які можна поділити на основні (загальні), похідні (окремі) та спеціальні, притаманні злочинам, що розглядаються. Тому, як зазначено вище, більш точно визначити мету огляду як виявлення й фіксація слідів кримінального правопорушення та з'ясування обстановки його вчинення;

Загальні завдання огляду місця події полягають в наступному²:

- дослідження і фіксація матеріальної обстановки місця події;
- встановлення слідів злочину і речових доказів: виявлення, фіксація, вилучення і упаковка слідів, що характеризують осіб, які брали участь у вчиненні злочину (їх число, приблизний вік, фізичні дані, наявність певних звичок, навичок, психічних відхилень та ін.): сліди рук, ніг, біологічні сліди та ін.; сліди транспортних засобів; сліди зламу та ін.;

- отримання вихідної інформації для висування версій про механізм події, що відбулася, про злочинців, про знаряддя вчинення злочину; про осіб, які можуть надати інформацію про обставини вчинення злочину, інші обставини і дані, які можуть бути використані для розслідування злочину;

- організація переслідування злочинців по гарячих слідах;

- встановлення негативних обставин, які можуть свідчити про інсценування злочину, фальсифікацію слідів.

Окремими завданнями огляду місця події є:

- встановлення обставин, що відображають об'єктивну сторону злочину: час і спосіб вчинення; дії злочинця на місці події; наслідки злочину; наявність причинного зв'язку між діями злочинця і наслідками;

- попередні дослідження виявлених слідів;

- виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину.

Спеціальні завдання огляду місця події, притаманні розслідуванню злочинів щодо незаконного обігу зброї, які включають: виявлення та фіксацію:

- зброї або її складових;

- слідів застосування зброї: стріляних куль, стріляних гільз, інших частин патрона, основних та додаткових слідів пострілу, частин вибухового пристрою, який розірвався, слідів вибуху;

¹ Настільна книга слідчого / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. С. 88.

² Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань: монографія / за заг. ред. В. О. Комахи Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2004. С. 12; *Разумов Э. А., Молибога Н. П.* Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника: пособие / под ред. П. В. Красюка. К.: Вид-во УкрДГРІ, 2015. С. 8; *Осмотр места происшествия: пособие / под ред. А. И. Дворкина. М.: Юрист, 2000. С. 12.*

– обладнання для виготовлення (переробки) зброї, пристосувань для її транспортування або зберігання;
– слідів зброї або її частин, їх виготовлення, викрадення, збуту, перероблення, транспортування, зберігання.

Отримана під час огляду зброї та її слідів вихідна інформація використовується для висування версій про походження зброї, способи її переміщення та зберігання, осіб, які вчинили злочин. Аналіз обстановки місця події, на думку В. П. Колмакова, дозволяє з'ясувати обсяг криміналістично значущої інформації, достатній для конструювання версій, визначення напрямку розслідування, планування слідчих (розшукових) дій¹. При цьому розумовий аналіз, як правильно відзначає В. О. Коновалова, з'єднується з такими методами, як вимір, обчислення, опис, спостереження за допомогою науково-технічних засобів, порівняння, що розширює можливості сприйняття і збільшує обсяг виявленої інформації, що стосується події². Аналізуючи обстановку місця події, слідчий має можливість вирішити досить важливі для розслідування окремі завдання: про характер події, місце вчинення злочину, число злочинців та їх ознаки, цілі злочинних дій, час учинення злочину, можливих очевидців і свідків та ін.

Підсумовуючи можна визначити, що огляд місця події – це слідча (розшукова) дія, яка має на меті дослідження матеріальної обстановки шляхом безпосереднього особистого її сприйняття слідчим та іншими учасниками огляду для виявлення, фіксації і вилучення зброї, її частин, обладнання для виготовлення (переробки) зброї, пристосувань для її транспортування або зберігання, слідів зброї, злочинця та інших речових доказів, з'ясування механізму події та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження.

В залежності від особливостей злочину можна більш детально сформулювати окремі завдання огляду місця події. Розглянемо деякі з них.

При розслідуванні розкрадання зброї і боєприпасів вирішуються такі додаткові завдання: встановлення способу вчинення розкрадання, шляхів підходу злочинця до місця події, послідовності його дій і шляхів відходу, способу подолання перешкоди, виявлення слідів знярядь злому, місця зберігання зброї, документів, в яких ведеться облік зброї. Об'єктами детального вивчення можуть бути місце розміщення зброї, упаковка або її частини. Особливу увагу слід звертати на стан сигналізації, її працездатність, характер пошкодження. Необхідно вивчити стан замикаючих пристроїв, печаток, пломб і встановити спосіб їх пошкодження. При дослідженні цих об'єктів можливе виявити негативні обставини, що вказують на можливе інсценування викрадення. І. В. Капустіна вказує, що об'єктами детального огляду при розслідуванні таких злочинів є місце

¹ Колмаков В. П. Следственный осмотр. М.: Юридическая литература, 1969. С. 61–65.

² Коновалова В. Е. Правовая психология: пособие. Харків: Консум, 1997. С. 71.

розміщення викраденої зброї, упаковка або її частини, що залишилася від викраденої зброї, відповідні приналежності і т.п. Особливу увагу слід звернути на стан сигналізації, якою має бути обладнано сховище, спосіб її пошкодження, якщо вона не діє. Необхідно уважно вивчити стан замикаючих пристроїв, печаток, пломб і встановити спосіб їх пошкодження¹.

Під час розслідування збуту зброї затримання злочинця супроводжується оглядом місця його захоплення в разі, коли особа позбавляється отриманих коштів, зброї та ін. Об'єктами огляду є ділянка місцевості, приміщення, транспортний засіб, одяг затриманого, його руки. Виявленню підлягають кинута затриманим упаковка з-під грошей або самі гроші, які передавалися збувальникові, виявляються нашарування спеціальних хімічних речовин на одязі, в кишенях, на руках затриманого.

При огляді спеціально обладнаний для зберігання зброї схованці слід мати на увазі, що вхід схованки може бути замінюваний. Одною з основних вимог, що слугує запорукою в даному випадку успішного проведення слідчої дії, є правильне визначення меж території, що підлягає огляду. Так, при визначенні контуру місця огляду слід враховувати, що злочинець може заховати зброю в різних місцях, а тому площа огляду може бути розширена до відповідної межі. Огляд території, що знаходиться за межами зони можливого виявлення слідів, тягне зайві витрати часу і зусиль, розпорошення сил, але і «штучне звуження зони огляду призводить до того, що багато сліди злочину залишаються невиявленими»². Огляду підлягає сама схованка, шляхи підходу злочинця до місця зберігання зброї і відходу з нього, а також інші прилеглі місця можливого знаходження матеріальних слідів і речових доказів.

При виявленні вибухового пристрою можна виділити дві ситуації: огляд місця події і огляд місця вибуху. Особливістю зазначених ситуацій є постійна небезпека вибуху. При цьому вибух може бути санкціонованим (спрацьовування датчика, сигнал по бездротовому зв'язку) і несанкціонованим (випадковим), тобто статися в результаті несправності вибухового пристрою, перешкоди в лінії управління тощо. Якщо виявлений вибуховий пристрій, то необхідно зробити конкретні дії, направлені на роз'єднання заряду вибухової речовини і засобу ініціювання. Наприклад, якщо огляду підлягає ручна граната, то її запал повинен бути вигвинчений з корпусу; якщо оглядається протипіхотна міна, то з її корпусу, у залежності від конструкції, повинен бути вилучений підривач. На місці вибуху встановлюється центр вибуху та фрагменти вибухового пристрою, якими можуть бути розкидані на різній відстані навколо центру вибуху металеві,

¹ *Канустина И. В.* Первоначальный этап расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург. 1999. С. 168.

² *Дулов А. В., Нестеренко П. Д.* Тактика следственных действий. Мн., Высшая школа, 1971. С. 124.

пластмасові, скляні осколки корпусу; фрагменти засобів ініціювання; деталі механізму приведення в дію; вражаючі елементи; залишки камуфляжу і інші вироби і матеріали, використані в конструкції вибухового пристрою; відкладення кіптяви на предметах обстановки і фрагментах вибухового пристрою і т.д.¹.

Під час обстеження місця події, встановлення фактів, з'ясування значущих обставин (в тому числі від очевидців) тактика огляду може варіюватися й включати різні тактичні прийоми. Практика показує, що найчастіше огляд місця події у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї доцільно проводити ексцентричним способом, в якому відправною точкою служить місце виявлення зброї і слідів злочину або місце, де зберігалася викрадена зброя або місце вибуху. Під час огляду, пишуть В. А. Колесник і Й. В. Гора, здійснюється точна фіксація зброї та слідів злочину, його обстановка, місце розташування і характеристики зброї². Найважливішим етапом є непосредний огляд виявленої зброї. Незалежно від обставин конкретного кримінального провадження обов'язково проводиться огляд зброї на місці її виявлення, здійснене належним чином вилучення та упаковка. Як відомо, слідчий огляд складається з двох стадій – статичної й динамічної. Під час статичної стадії у протоколі фіксується місце виявлення зброї (відстань від зброї до не менше ніж двох постійних орієнтирів та ін.), здійснюється оглядова та вузлова фотозйомка так, щоб окрім самої зброї в кадр потрапили найближчі предмети навколишньої обстановки. На динамічній стадії непосредньо всебічно оглядається виявлена зброя, а також проводиться детальна фотозйомка кожного її екземпляра. На детальних фотознімках має бути видно положення окремих частин і деталей зброї, маркувань.

Непосередній огляд зброї має особливості, що відпрацьовані багаторічною практикою. При огляді зброї слід мати на увазі, що вона може бути заряджена й перебувати на бойовому взводі. Тому, як вказує О. А. Парфіло, насамперед потрібно суворо дотримуватися заходів безпеки, щоб не спричинити випадковий постріл або вибух³. Забороняється розбирати зброю, перевіряти взаємодію деталей, здійснювати постріли. Поняті та інші учасники слідчої (розшукової) дії не повинні стояти близько до зброї. При огляді будь-якої зброї не слід упускати можливості зберігання

¹ Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / Г. В. Прохоров-Лукін, В. І. Биков, В. І. Пашенко та ін. Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України. 2007. С. 19, 25; *Колотушкин С. М.* Криміналістическая взрывотехника: основы теории и практики: монография. Волгоград: ВА МВД России, 2002. С. 48–49.

² *Колесник В. А., Гора Й. В.* Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 161.

³ *Парфіло О. А.* Щодо організації техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події у разі виявлення саморобного вибухового пристрою. *Криміналістичний вісник*. 2016. 2 (26). С. 83.

на неї відбитків пальців, слідів крові, мікрОВОЛОКОН, часток якої-небудь речовини й інших слідів, що несуть важливу інформацію для слідства і можуть бути у подальшому досліджені експертним шляхом.

Оглядаючи зброю і беручи її руками важливо не пошкодити сліди, що можуть бути на поверхні зброї (сліди рук, текстильні волокна, волосся, сліди крові, запах тощо) та не залишити свої. Зброя оглядається також для фіксації маркувальних позначень, установлення наявності будь-яких ушкоджень, відсутності частин і т. п. При цьому слід звернути увагу на ідентичність заводського порядкового номера на різних деталях конкретного екземпляра зброї. Якщо зброя була виявлена в штатному ящику, то в ньому може знаходитися опис боєприпасів, які зберігалися в цьому ящику, їх кількість, номер партії, відомості про завод-виробник, місяць і рік виготовлення, підпис командира підрозділу та інші дані. Уся ця інформація може бути використана для висування версій щодо місця походження (викрадення) зброї.

У криміналістичних довідниках наводиться велика інформація щодо різних видів вогнепальної, холодної зброї, вибухових пристроїв, боєприпасів та їх конструктивні елементи, які необхідно обов'язково ретельно описувати у протоколі огляду: місце виявлення зброї; вид зброї (пістолет, автомат, граната, ніж та ін.), її система, модель і калібр; за наявності – видимі зовнішні дефекти (ум'ятини, тріщини, погнутості тощо); ознаки ремонту; сліди папілярних візерунків, крові, волосся, мозкової речовини, кіптяви та інших речовин на поверхні зброї; положення курка (спущений, на бойовому або запобіжному взводі); позначення (найменування, заводський порядковий номер, рік випуску, заводські або фірмові знаки фірми-виробника тощо) та ін. Для вогнепальної зброї вказується розташування осі ствола, наявність (відсутність) патрона в патроннику; наявність (відсутність) патронів у магазині (за наявності останніх вказується їх кількість, маркувальні позначення, а також ознаки осічок на патронах); кількість і напрямок нарізів у каналі ствола; стан каналу ствола (наявність мастила, іржі, порохового нагару, незгорілих або напівзгорілих порошків, сторонніх часток тощо); наявність запаху згорілого пороху та ін.¹

При огляді ручних гранат і запалів до них, протипіхотних мін тощо, щоб запобігти випадковому вибуху потрібно суворо дотримуватися правил безпеки. Такий огляд слід здійснювати лише за участю спеціаліста-вибухотехніка, який після фіксації місцезнаходження гранати має

¹ Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: посібник / за ред. Н. І. Клименко. К.: Юрінком Інтер, 2005. С. 126; Разумов Э. А., Молибога Н. П. Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника: пособие / под ред. П. В. Красюка. К.: Вид-во УкрДГРІ, 2015. С. 471–488, 498–507; Осмотр места происшествия: справочник следователя. М.: Юридическая литература, 1982. С. 151; Справочная книга криминалиста / под ред. Н. А. Селиванова. М.: НОРМА–ИНФРА • М, 2000. С. 87–97 та ін.

викрутити з неї запал. Дальший огляд гранати може здійснюватися лише після цієї процедури. При огляді ручної гранати потрібно вжити заходів щодо виявлення на її поверхні слідів рук, мікрочасток тощо. Після цього в протоколі огляду зазначається стан її поверхні: колір; наявність, форму та розміри вм'ятин, подряпин, слідів корозії, сторонніх нашарувань тощо; наявність та зміст маркувальних позначень; чи був укручений у різьбове з'єднання запал, чи замість нього знаходилася пластмасова заглушка тощо. Так, наприклад, на ручній гранаті Ф-1 на її боковій поверхні зазначається номер партії і шифр заводу-виробника. На донній частині – індекс виробу, шифр вибухової речовини, рік спорядження та номер заводу, на якому було споряджено гранату. При огляді запалу відзначається його форма, розміри, наявність чеки, маркувальних позначень, які проставляються на скобі фарбою (номер партії) і клеймуванням (номер заводу-виготовлювача, рік виготовлення, тип запалу)¹.

На заключній стадії огляду місця події підбиваються підсумки з точки зору повноти та якості проведення огляду, комплексно оцінюються всі отримані фактичні дані для з'ясування характеру події, висунання слідчих версій про злочинця і для організації подальшого розслідування. На даному етапі огляду складаються протокол огляду місця події, необхідні креслення, схеми, фототаблиці, підбирається упаковка та вилучаються об'єкти. Одиночні екземпляри зброї слід упаковувати в щільний папір, краї якого заклеїти, опечатати та зробити на поверхні пояснювальний запис щодо місця та дати виявлення зброї, її марки та моделі, заводського порядкового номера тощо та проставити підписи слідчого, понятих і спеціаліста. Якщо в ході огляду на поверхні зброї виявлено сліди папілярних узорів, то її потрібно упаковувати в картонний або дерев'яний ящик, закріпивши так, щоб не пошкодити ці сліди. У випадках, коли виявлено значну кількість екземплярів вогнепальної зброї її слід упаковувати окремо одна від одної.

Слідча практика свідчить, що проведенню огляду місця події у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї допускаються серйозні помилки й прорахунки, які іноді приводить до втрати доказів, що мають суттєве значення, багато в чому ускладнює подальше розслідування і судовий розгляд. Першою причиною це пояснюється відсутністю в деяких слідчих достатнього практичного досвіду проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, особливо по справах про незаконний обіг зброї. Серед опитаних нами слідчих тільки 10 % розслідували такі злочини лише один раз. Друга причина недоліків полягає у недостатньому знанні тактичних прийомів огляду, розроблених криміналістикою, відсутності навичок використання при огляді науково-технічних засобів. Так лише 22 % слідчих вказали на самостійне використання ними елементарних техніко-

¹ Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / Г. В. Прохоров-Лукін, В. І. Биков, В. І. Пашенко та ін. Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України. 2007. С. 21–22.

криміналістичних засобів Третьою причиною є виняткова особливість об'єкта огляду – зброї, її частин та слідів про що вказали 98 % респондентів.

Повнота проведення огляду, інформативність слідів, що фіксуються, й вилучених об'єктів перебуває в прямої залежності від знання слідчого основних властивостей зброї, ознак відображення її використання, транспортування в слідах і особливостей їх виявлення. Проте, як правило, слідчий має загальне уявлення про зброю. Різноманітність, зброї і її елементів, використовуваних у протиправних цілях, вимагає залучення до огляду відповідних спеціалістів. Як правильно зазначають Є. Д. Лук'янчиков та Б. Є. Лук'янчиков найбільшої результативності огляд місця події набуває, коли в склад слідчо-оперативної групи входить спеціаліст-криміналіст¹. Під час огляду зброї потрібно залучення відповідного спеціаліста згідно зі ст. 71 КПК України, що сприяє правильній фіксації всіх обставин на місці події, уможлиблює здійснення повного комплексу досліджень слідів та речових доказів, виявлених на місці події. Згідно з проведенням опитуванням слідчих встановлено, що в 100 % оглядах місця події за участю спеціаліста-криміналіста були виявлені сліди злочину, вчиненого з використанням зброї. Без участі вказаного спеціаліста сліди злочину встановлені лише у 28 % оглядів.

Спеціаліст-зброєзнавець (криміналіст-баліст, вибухотехнік) всебічно поінформований щодо видів зброї, її конструкції, методів дослідження, які постійно розвиваються й удосконалюються. Це обумовлює обов'язкову участь спеціаліста-зброєзнавця в огляді місця події та дослідженні матеріальної обстановки, де знаходиться зброя. Тактична необхідність участі спеціаліста в подібних випадках неодноразово підкреслюється в роботах правознавців². Спеціаліст-криміналіст який залучається до огляду місця події обов'язково повинен спеціалізуватися в галузі зброєзнавства (балістики, вибухотехніки, холодної та іншої зброї), мати навички проведення попередніх криміналістичних досліджень на місці події. Залежно від ситуації до проведення огляду місця події, крім вказаних,

¹ Лук'янчикова Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Взаємодія працівників поліції (слідчого, оперативного працівника) з працівниками експертної служби МВС України при проведенні огляду у кримінальних провадженнях пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї. *Діяльність підрозділів карного розшуку щодо протидії злочинному обігу вогнепальної зброї в Україні у сучасних умовах* : мат. метод. семінару, (Миколаїв, 3-4 червня 2016 р.). Суми: Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2016. С. 205.

² Коваленко В. В. Організація й тактика огляду вогнепальної зброї та боеприпасів на місці їх виявлення. *Вісник Луганського державного ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 190; Колесник В. А., Гора І. В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 159; Осмотр места происшествия: Справочник следователя / под ред. А. А. Леви. М.: Юридическая литература, 1982. 272 с. та ін.

можуть бути залучені сапери, кінолог із собакою, здатним виявляти вибухові речовини.

Згідно інструкції «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» метою участі спеціалістів є надання консультацій, що потребують спеціальних знань і навичок, безпосередньої технічної допомоги у пошуку, виявленні та вилученні слідів злочину з використанням технічних засобів, фіксації виявленої слідової інформації в протоколі¹. Спеціалісти відповідно до своїх обов'язків, передбачених ст. 71 КПК України, під час огляду місця події реалізують свої спеціальні знання, навички та досвід шляхом надання слідчому допомоги у таких напрямках:

- тактичному: в підготовці, організації та проведенні огляду; виявленні, закріпленні, вилученні, упакуванні об'єктів та слідів злочину;

- методичному: з питань використання науково-практичних прийомів та методів організації і проведення огляду, виявлення та роботи з доказами у кримінальному провадженні;

- технічному: у безпосередньому використанні науково-технічних засобів у процесі проведення огляду, виявлення, закріплення, вилучення та попереднього дослідження слідів та зброї. Не викликає сумніву те, що спеціаліст більш досконало здійснює процедуру збирання доказів, оскільки краще проводить ті операції з виявлення, фіксації і вилучення зброї, її та інших слідів, якими слідчий не володіє в достатній мірі.

- консультативно-довідковому, який виражається в наданні усних роз'яснень зі спеціальних питань, що виникають при підготовці, проведенні огляду, роботі з доказами та процесуальному оформленні їх результатів². Вказане обумовлено тим, що для своєчасного розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, важливе значення має отримання інформації з матеріальних об'єктів безпосередньо на місці огляду. Це дозволяє одержати початкові дані, необхідні для встановлення винних, розшуку їх по гарячих слідах, складання уявлення про механізм події тощо³. Але ж якщо довідки надаються безвідносно до вчиненого злочину і стосуються загальних відомостей щодо, наприклад, властивостей вогнепальної зброї або можливостей судово-балістичної експертизи, то консультації надаються з питань, які безпосередньо пов'язані з подією, що

¹ Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 3.11.2015. Частина IV.

² Ручкин В. А. Оружие и следы его применения. Криминалистическое учение. М.: Юрлитинформ, 2003. С. 201.

³ Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань: монографія / за заг. ред. В. О. Комахи Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2004. С. 105.

розслідується¹. Вочевидь, що надання консультацій вимагає вивчення матеріалів справи або проведення попередніх досліджень об'єктів.

Звернемо увагу на одне із важливіших завдань спеціаліста – проведення попередніх досліджень зброї, слідів її застосування та інших слідів злочину на місці події.

У кримінально-процесуальній та криміналістичній літературі достатня увага приділяється загальнотеоретичним, правовим і методичним питанням проведення попередніх досліджень взагалі та зброї зокрема. Зазначимо, що М. Б. Вандер категорично проти проведення попередніх досліджень на місці події² а Т. В. Авер'янова пише щодо недоцільності використання попередніх досліджень, оскільки вони потребують свого підтвердження експертизою³. Натомість більшість правників вважають за необхідне проведення попередніх досліджень на місці події з метою визначення придатності виявлених слідів до ідентифікації, вжиття спеціальних заходів для збереження якісних властивостей об'єктів, що мають доказове значення, та встановлення взаємозв'язку слідів з подією злочину⁴. В. А. Ручкін⁵, П. П. Іщенко⁶ вказують на обов'язковість проведення попередніх балістичних досліджень вогнепальної зброї та слідів її застосування при огляді місця події. І. Д. Моторний відзначає, що результати попереднього дослідження вибухових пристроїв або слідів вибуху на місці події дозволяють орієнтувати слідчих та оперативних працівників щодо шляхів отримання інформації розшукового й доказового значення⁷. Ми також вважаємо обов'язковими попередні дослідження зброї на місці події.

Однак криміналісти, хоча і сходяться на думці, що це одна з форм використання спеціальних знань, дають різні визначення попереднім дослідженням. Зазначені дослідження І. В. Гора та В. А. Колесник іменують «науково-технічними дослідженнями за завданням оперативно-розшукових

¹ Шербаковський М. Г. Консультаційна функція спеціаліста у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судовба експертиза*. К.: 2017. Вып. 62. С. 45.

² Вандер М. Б. Использование микрочастиц при расследовании преступлений. СПб.: Питер, 2001. С. 32.

³ Аверьянова Т. В. Содержание и характеристика методов судебно-экспертных исследований. Сб. науч. тр. Казахского науч.-иссл. института судебных экспертиз. Алма-Ата, 1991. С. 216.

⁴ Криміналістическа техника: учебник. М.: Юрлитинформ, 2002. С. 80; Корниченко Н. А. Теория и практика предварительных криміналістических исследований вещественных доказательств. М.: Юридическая литература, 1976. С. 10; Селиванов Н. А. Привлечение специалиста к расследованию. М.: Юридическая литература, 1973. С. 24–25; Хрусталеv В. Н., Трубицын Р. Ю. Участие специалиста-криміналіста в следственных действиях. СПб.: Питер, 2003. С. 38–40 та ін.

⁵ Ручкин В. А. Оружие и следы его применения. Криміналістическое учение. М.: Юрлитинформ, 2003. С. 192, 199.

⁶ Іщенко П. П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процесуальные и криміналістические аспекты). М.: Юридическая литература, 1990. 73–78.

⁷ Моторний І. Д. Криміналістическая взрывотехника: новое учение в криміналістике: пособие. М.: Изд-во Шумилова И.И., 2000. С. 92 – 93.

підрозділів»¹, а В. І. Алексійчук², Є. П. Іщенко та А. О. Топорков³ – «експрес-аналізом».

Попередні дослідження розглядаються як одна з форм пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні, що «здійснюється в умовах огляду місця події з використанням спеціальних знань і науково-технічних засобів (а при необхідності і за допомогою обізнаних осіб) для отримання даних про механізм, умови, обставини вчинення злочину, особу злочинця та іншої необхідної для розкриття злочину інформації шляхом дослідження і оцінки її матеріальних джерел, виявлених на місці події»⁴. Можна погодитися з наведеним визначенням лише з уточненням, що попередні дослідження проводяться як в ході будь-яких слідчих (розшукових) дій, так і поза ними.

Р. С. Белкін⁵, В. В. Степанов⁶, Т. В. Авер'янова, О. Р. Росинська⁷ визначають, що попередні дослідження об'єктів, які ще не мають статусу речових доказів, але можуть такими стати при настанні певних процесуальних умов, здійснюються спеціалістами за дорученням слідчого без призначення експертизи. Оскільки попередні дослідження науковці відносять до непроцесуальної форми застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів, то цілком очевидно суб'єктом їх проведення, крім спеціаліста, може бути слідчий або прокурор, які мають відповідні знання та навички⁸. В літературі акцентується, що застосування спеціальних знань у формі попередніх досліджень здійснюється для встановлення ознак

¹ Гора І. В. Колесник В. А. Криміналістичні експертизи та дослідження, що проводяться у системі правоохоронних органів України: посібник. К: Академія СБУ, 1999. С. 8.

² Алексійчук В. І. Огляд місця події: тактика і психологія: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2007. С. 61.

³ Іщенко Є. П. Топорков А. А. Криміналістика: учебник. М.: КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 2006. С. 255.

⁴ Предварительные криминалистические исследования следов на месте происшествия: пособие. М.: ВНИИ МВД СССР, 1987. С. 5.

⁵ Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – М.: Мегатрон XXI, 2000. С. 169.

⁶ Степанов В. В. Проблемы использования специальных познаний при выявлении преступлений. *Актуальные проблемы с преступностью: мат. респ. науч.-прак. конф.* Екатеринбург: Свердловск. юрид. ин-т, 1992. С. 350.

⁷ Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т. В. Аверьяновой, Е. Р. Росинской. М.: Юрист, 1999. С. 334.

⁸ Іщенко П. П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты). М.: Юридическая литература, 1990. С. 55; Хрусталева В. Н., Трубицын Р. Ю. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. СПб.: Питер, 2003. С. 39; Щербатовский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. С. 27; Селина Е. В. Применение специальных познаний в уголовном судопроизводстве. М.: Юрлитинформ, 2002. С. 80; Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2002. С. 70.

прикмет, звичок і інших даних, що характеризують осіб, які брали участь у події¹. На нашу думку, метою попередніх досліджень є встановлення належності виявленого об'єкту до того чи іншого виду зброї, пошукових ознак невстановленого злочинця або зниклої зброї й інших об'єктів, які є елементами механізму злочину. Незалучення слідчим спеціаліста-зброєзнавця до проведення слідчих дій, а отже, і непроведення ним попередніх досліджень розглядається як серйозне упущення, що не дозволяє виявити та вилучити сліди злочину та провести їх попереднє дослідження².

Як вказано вище, оскільки відсутня кримінально-процесуальна регламентація попередніх досліджень вони відносяться до непроцесуальної форми використання спеціальних знань, тому результати таких досліджень не використовуються як докази у кримінальному провадженні. В зв'язку з цим, не можливо погодитися з віднесенням попередніх досліджень до процесуальної форми використання спеціальних знань під час огляду зброї, як вважає Я. В. Новак, тільки тому, що вони проводяться під час слідчої дії³.

С. М. Сирков і О. В. Фефілат'єв вказують, що в проведенні попередніх досліджень виникає потреба тоді, коли невідомі чи нез'ясовані обставини злочину; недостатньо фактичних даних, що дозволяють відтворити механізм злочину; цілком відсутні чи недостатні дані про злочинця; незрозуміле доказове значення виявлених слідів і речових доказів⁴. Але, на наш погляд, такі дослідження потрібно використовувати в кожній справі, тому що на початковому етапі розслідування будь-яка інформація важлива і повинна бути отримана в найкоротші строки. О. М. Зінін підкреслює, що попереднє дослідження здійснюється спеціалістом в умовах слідчої дії, має експресний характер і спрямоване на одержання орієнтуючої інформації про суб'єктів, обставини розслідуваного злочину, засоби і методи, використовувані для його вчинення⁵.

Ми вважаємо, що, окрім вказаних, однією з причин необхідності проведення попередніх досліджень під час слідчого огляду є те, що, крім окремих об'єктів, дослідженню підлягає місце події в цілому, а воно може

¹ Хрусталева В. Н., Трубицын Р. Ю. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. СПб.: Питер, 2003. С. 37.

² Деятельность экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел по применению экспертно-криминалистических методов и средств в раскрытии и расследовании преступлений / под ред. В. Н. Снеткова. М.: ЭКЦ МВД России, 1996. С. 26.

³ Новак Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2007. С. 72.

⁴ Сирков С. М., Фефілат'єв С. М. Проведение предварительных исследований материальных следов на месте происшествия: пособие. М.: ВНИИ МВД СССР, 1986. С. 6.

⁵ Зінін А. М. Криміналіст в следственных действиях: пособие. М.: Экзамен, Закон и право, 2004. С. 47.

слугувати джерелом криміналістично значущої інформації тільки в тому випадку, коли зберігся його первинний стан. Методи та засоби попередніх балістичних досліджень місця події при розслідуванні злочинів, вчинених із використанням вогнепальної зброї, повинні відповідати таким вимогам: безпека досліджень; науковість методик; етичність дослідження; застосування технічних засобів, придатних для роботи в «польових» умовах місця події; використання ефективних методів дослідження, які дозволяють отримати якомога більший обсяг інформації від матеріальних слідів злочину по відношенню до інформаційного потенціалу досліджуваних об'єктів; збереження досліджуваних об'єктів¹.

Отже, попереднє дослідження – одна з форм реалізації спеціальних знань, що здійснюється на місці події з використанням техніко-криміналістичних засобів з метою оперативного отримання орієнтуючої інформації про особу злочинця і обставини події для вжиття невідкладних заходів до розкриття злочину².

У криміналістичній літературі вже не раз виникала дискусія про співвідношення слідчого огляду і попереднього дослідження, або, якщо розглядати цю проблему ширше, – про можливість і межі використання безпосередньо слідчим своїх спеціальних знань під час проведення огляду. Так, В. А. Ручкін зазначає, що слідчий на підставі своїх знань в сфері судової балістики може проводити нескладні попередні дослідження зброї³. Розглянемо це питання докладніше.

Слідчий огляд, так само як і дослідження, є формою пізнання об'єктивної дійсності. Цей процес відбувається як на чуттєвому так і на раціональному рівнях. Дослідження – це процес, що здійснює будь-який суб'єкт, який прагне пізнати певні явища природи чи суспільного життя. Будь-яке дослідження містить у собі низку складових: постановка завдання, огляд, фіксація, аналіз, узагальнення, а на завершення формулювання й обґрунтування висновків (умовиводів). Це певною мірою стосується слідчого, який з метою пізнання події злочину в результаті проведення огляду досліджує обставини його вчинення та докази, що їх підтверджують.

¹ Волобуєва О. О. Сутність, поняття і напрямки взаємодії слідчого зі спеціалістами під час проведення попереднього дослідження. *Вісник Одеського інституту внутр. справ*. 2004. № 3 (1). С. 36.; *Корма В. Д.* Предварительные криминалистические исследования следов применения оружия: пособие / под ред. Е.П. Ищенко. М.: Приор-издат, 2005. С. 33–34.

² *Грамович Г. И.* Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: пособие. Минск: МВШ МВД СССР, 1987. С. 48; *Деятельность экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел по применению экспертно-криминалистических методов и средств в раскрытии и расследовании преступлений* / под ред. В. А. Снеткова. М.: ЭКЦ МВД России, 1996. С. 32;

³ *Ручкин В. А.* Оружие и следы его применения. Криминалистическое учение. М.: Юрлитинформ, 2003. С. 199.

Слідчий огляд не тільки може, але й повинен включати певні дослідження. Якщо допустити, що огляд полягає тільки в сприйнятті і фіксації певних об'єктів, слідів без аналізу і оцінки сприйнятого, то протоколи оглядів включали б масу некорисної інформації, а багато обставин не було б з'ясовано. Але можливість відображення у протоколі огляду ходу й результатів попередніх досліджень ґрунтується, як правильно вказує С. О. Торопов, на двох критеріях – операційному та процесуальному¹. Розвиваючи цю тезу слід підкреслити, що обидва критерії пов'язані з наочністю, доступністю, безпекою для всіх учасників огляду процедур використання технічних засобів, методів та отриманих результатів.

Операційний критерій полягає в тому, що для проведення попередніх досліджень зброї необхідно дотримуватися вимоги безпеки з тим, щоб виключити випадковий постріл або вибух предмета, що оглядається. При фіксації досліджень потрібно застосування обладнання, методів, маніпуляцій, проведення та функціонування яких зрозуміло учасникам дії. У протилежному разі їх фіксація у протоколі позбавлена сенсу. Наприклад, для встановлення на місці події того, чи є сліди нашарування вибухової речовини, необхідне застосування методів хімічного аналізу для виявлення певних хімічних сполук. Однак такі маніпуляції вимагають володіння спеціальними знаннями, які учасники огляду мати не зобов'язані. Тому описання операцій у протоколі не буде відповідати принципу доступності.

Процесуальний критерій стосується результатів дослідження. Ми згодні із Г. І. Грамовичем², Г. Л. Грановським³ та іншими науковцями, які визнають право слідчого проводити дослідження деяких об'єктів, але висувають умови, які зводяться до того, що досліджені ознаки цих об'єктів повинні бути очевидними не тільки для слідчого, а й для всіх інших присутніх учасників процесу, у першу чергу, понятих. Процесуальною межею відображення процедури попереднього дослідження є опис тільки тих властивостей об'єктів (розмір, колір, форма, розташування і так далі), які наочно сприймаються і інтерпретуються однозначно учасниками слідчої дії⁴. Якщо під час огляду виявлено пістолет, автомат, то їх належність до цього класу об'єктів не викликає сумніву. Але ж вказівка на те, що вони є вогнепальною зброєю або призначені до стрільби певними патронами вже є висновком, неочевидним для понятих. Тому цей умовивід, зроблений

¹ Торопов С. О. Попередні та експертні балістичні дослідження на місці події: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.09. Ірпінь, 2011. С. 119.

² Грамович Г. И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: пособие. Минск: МВШ МВД СССР, 1987. С. 34.

³ Грановский Г. Л. Основы трасологии : общая часть. М.: ВНИИ МООП РСФСР, 1965. С. 104.

⁴ Щербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Университет внутр. дел, 1999. С. 66.

слідчим або спеціалістом, не може відобразитися у процесуальному документі – протоколі огляду.

Ми згодні з тими науковцями, які вважають, що в протоколі слідчої дії відображаються наочно сприймані властивості об'єктів, що вивчаються. Ніякі висновки (думки, що випливають з результатів попереднього дослідження) в протокол не заносяться. Тому прав Є. Ф. Коновалов, коли категорично виступає проти будь-яких висновків слідчого, як і їх фіксації у процесуальних документах, якщо вони базуються на власних спеціальних знаннях у різних галузях науки й техніки¹. Інформація, яка отримується під час попереднього дослідження, як справедливо зазначають С. М. Сирков та Г. Н. Меженцев, не має процесуального значення, не фіксується, а її використовують для формування робочих версій, складання плану розслідування і розкриття злочину по гарячих слідах, тобто в оперативнотактичних цілях².

Таким чином, слід чітко розрізнити огляд за допомогою технікокриміналістичних засобів від попереднього дослідження, що завершується аналізом і оцінкою сприйнятого на місці події за допомогою спеціальних знань. Мета огляду – виявлення ознак зброї, її слідів, що після ряду очевидних дій стають зрозумілими усім учасникам огляду, і інформація про ці дії та самі ознаки може бути занесена до протоколу і засвідчена понятими. Метою попереднього дослідження є виявлення орієнтуючої для подальшого розслідування інформації як висновку на основі спеціальних знань, що неочевидний для учасників огляду і у зв'язку з чим занесення його до протоколу неможливе.

Розглянемо більш докладно мету попередніх досліджень. У криміналістичній літературі виділяють такі загальні завдання попередніх досліджень³:

– визначення загальної характеристики об'єкта. Насамперед необхідно з'ясувати, який об'єкт досліджується: куля, гільза, зброя тощо. При цьому важливо встановити загальні властивості досліджуваного об'єкта. Наприклад, для саморобного вибухового пристрою, наприклад, визначається можлива функціональна схема й принцип спрацьовування⁴. У ряді випадків уже загальна характеристика досліджуваного об'єкта з урахуванням обставин його знаходження або виявлення й особливостей

¹ Коновалов Е. Ф. Соотношение специальных знаний следователя и специалиста-криминалиста. *Применение специальных познаний в борьбе с преступностью*. Свердловск: Свердловск. юрид. ин-т, 1983. С. 24.

² Сирков С. М., Феофилачев С. М. Проведение предварительных исследований материальных следов на месте происшествия: учебное пособие. М. : ВНИИ МВД СССР, 1986. С. 4–6.

³ Тактика попереднього дослідження криміналістичних об'єктів при проведенні слідчого огляду / за заг. ред. В. О. Комахи; Одес. нац. юрид. акад. Чернівці: Золоті лятаври, 2003. С. 5–7.

⁴ Бульба Т. М. Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв: дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2008. С. 126.

розслідуваної справи дає можливість приблизно судити, про які обставини справи він може свідчити і яким чином. На підставі цього може бути спрямоване подальше дослідження цього об'єкта;

- встановлення можливості знешкодження зброї, яка несе загрозу самовільного застосування. особливо це важливо під час огляду саморобних вибухових пристроїв¹;

- встановлення окремих ознак об'єкта, які можуть свідчити про факти й обставини, важливі для успішного розслідування злочину;

- виявлення ознак, що сприяють розшуку особи (осіб), які скоїли розслідуваний злочин;

- пошук, знаходження і виявлення тих об'єктів або їх властивостей, які є невидимими для людського зорового сприйняття з використанням спеціальних методів і засобів криміналістичної техніки.

Науковцями неодноразово наводився перелік завдань, що можуть бути вирішені під час попередніх досліджень вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, боєприпасів та слідів їх застосування на місці події. Попереднім дослідженням боєприпасів, знайдених на місці події, встановлюється належність предмета до вогнепальної зброї (система, вид, модель), індивідуальні особливості вогнепальної зброї, гільз, куль, обставини пострілу (напрям, дистанція, кут зустрічі з перешкодою, взаємне розташування стріляючого і потерпілого та ін.)². Додатково за результатами такого дослідження можуть бути встановлені такі фактичні дані: визначення вогнепального характеру ушкоджень; місцезнаходження стріляючого; кількість і послідовність пострілів; ознаки пострілу, що свідчать про самогубство або нанесення ушкоджень потерпілому іншою особою; обставини, способи виготовлення зброї і спорядження патронів; навички особи, яка виготовила саморобну вогнепальну зброю; приблизна давність пострілу; однорідність боєприпасів; спосіб виготовлення боєприпасів (заводський, саморобний); місце, звідки був здійснений постріл³.

Ми згодні із С. О. Тороповим, який на підставі узагальнення завдань попередніх досліджень вважає, що предмет попередніх балістичних досліджень на місці події за обсягом фактично охоплюють увесь предмет

¹ Чорний Г. О. Особливості тактики дії спеціаліста при огляді місця події, пов'язаного з вибухом. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». Вип. 21. 2016. С. 169.

² Щербаковський М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. С. 63.

³ Корма В. Д. Предварительные криминалистические исследования следов применения оружия: пособие / под ред. Е. П. Ищенко. М.: Приор-издат, 2005. С. 45–74; Капустина И. В. Первоначальный этап расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург. 1999. С. 170–174; Справочник следователя. практическое пособие / под ред. Н. А. Селиванова. М. Юридическая литература. 1990. С. 164–168.

судової експертизи зброї та слідів і обставин її використання з включенням класифікаційних (встановлення виду, системи, моделі вогнепальної зброї, боєприпасів, куль, гільз), діагностичних (встановлення факту застосування вогнепальної зброї, визначення кількості зброї, що застосовувалася, і кількості зроблених пострілів; встановлення вхідного і вихідного отворів) та ситуаційних (встановлення обставин і умов застосування вогнепальної зброї, можливості здійснення пострілу в певних умовах місця події, визначення дистанції пострілу, визначення напрямку пострілу і місцеположення стріляючого, визначення положення потерпілого у момент поранення) завдань.

В. А. Колесник, І. В. Гора пишуть, під час проведення слідчого огляду в межах попереднього дослідження слідів вибуху і залишків вибухових пристроїв, на місці події можуть бути розв'язані питання щодо природи вибуху і його центру, виду підірваної вибухової речовини й її маси, форми і розмірів вибухового пристрою, місця його закладення, типу засобів ініціювання й способу підриву, способу виготовлення пристрою і використаних для цього інструментів та обладнання, матеріалів, речовин². Т. М. Бульба вказує, що попереднє дослідження саморобного вибухового пристрою спрямоване на уточнення конструкції досліджуваного об'єкту, оцінки його придатності для здійснення вибуху, віднесення до відомих аналогів, питання, пов'язані з технологією виготовлення окремих вузлів, деталей і виробу в цілому, визначенням кваліфікації виконавця з погляду професійних навичок з обробки матеріалів, компонуванню й функціонуванню³.

Відносно виявлених куль, дроби і картечі вказується, що виявлені на місці події попередніми дослідженнями можна встановити: спосіб виготовлення (заводський чи саморобний); тип патронів, яким могла належати куля; калібр, систему і модель зброї, з якої вистріляна куля⁴.

¹ *Торопов С. О.* Попередні та експертні балістичні дослідження на місці події: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.09. Ірпінь, 2011. С. 113.

² *Колесник В. А., Гора І. В.* Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 118.

³ *Бульба Т. М.* Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.09. Київ, 2008. С. 124–128.

⁴ Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань / В. О. Комаха та ін. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2004. С. 316–329; Оружиеведение: судебная баллистика: пособие / А. Л. Беляков, А. Н. Матюшенков, Т. В. Попова. Челябинск: Челяб. юрид. ин-т МВД России, 2004. С. 110; Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброєзнавство: підручник / П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Ф. Сулява. К.: Міжнародна агенція «BeeZone», 2003. С. 188; Криміналістика (криміналістична техніка): курс лекцій / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтєвський, Г. С. Семаков. К.: МАУП, 2001. С. 156; Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих та дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. К.: Ін Юре, 2007. С. 62; Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: науково-практичний посібник / за ред. Н. І. Клименко. К.:

Як вказано вище результати попередніх досліджень не можуть бути занесені до протоколу огляду. А. В. Кофанов правильно ставить питання щодо оформлення процесу та фіксації результатів попередніх досліджень¹. Можна підтримати висловлені у літературі пропозиції щодо оформлення попередніх досліджень на місці події у позапроцесуальних робочих документах слідчого², інформаційно-пошукових³ або інформаційно-довідкових картках⁴. Більшість опитаних слідчих (93 %) позитивно відповіли на складання таких карток за результатами проведення попередніх досліджень. Відомості, наведені у картки, доказового значення не мають, несуть пошуковий характер і ще до проведення експертизи надають слідчому на місці події орієнтуючу інформацію щодо особи злочинця, виявленої зброї, слідів її зберігання, транспортування, використання та інших елементів механізму вчинення злочину. Вказана інформація використовується з метою висунення та перевірки загальних та окремих слідчих версій щодо обставин злочину; переслідування злочинця по гарячих слідах; негайної організації пошуку злочинця, застосованої для вчинення злочину зброї й інших об'єктів. Результати попереднього дослідження обстановки місця події, зброї, її частин та слідів оцінюються в комплексі, орієнтовна інформація систематизується для моделювання механізму злочину.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що перелік фактичних даних, що можуть бути отримані під час попереднього дослідження на місці події зброї, її частин, слідів застосування, зберігання, транспортування, виготовлення повністю поглинаються предметом криміналістичної експертизи зброї та слідів і обставин її використання й криміналістичної вибухотехнічної експертизи⁵. Предметом попередніх досліджень є широке коло завдань, які за обсягом фактично охоплюють увесь предмет експертизи зброї та слідів і обставин її використання й вибухотехнічної

Юрінком Інтер, 2005. С. 52; Разумов Э. А., Молибога Н. П. Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника: пособие / под ред. П. В. Красножа. К.: Вид-во УкрДГРІ, 2015. С. 435–448 та ін

¹ Кофанов А. В. Деякі процесуальні та непроцесуальні аспекти попередніх досліджень (минуле і майбутнє). *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: мат. Всеукраїнської наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя докт. юрид. наук, професора Н. І. Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 року). Київ-Маріуполь: 2018. С. 166 .

² Плескачевский В. М. Осмотр места происшествия по делам, связанным с применением огнестрельного оружия: М., ГУК МВД РФ, 1992. С. 38.

³ Скорченко П. Т. Криминалистика. Технично-криминалистическое обеспечение расследования преступлений: пособие. М.: Былина, 1999. С. 139.

⁴ Торопов С. О. Інформаційно-пошукова картка як засіб фіксації результатів попередніх балістичних досліджень. *Право і безпека*. 2009. № 2. С. 86–89.

⁵ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8.10.1998 № 53/5.

експертизи з включенням класифікаційних (встановлення виду, моделі, системи зброї), діагностичних (виявлення слідів використання, транспортування зброї; встановлення стану та способу виготовлення зброї; здатності її до певних дій; встановлення навичок особи, яка виготовила саморобну зброю), ідентифікаційні (встановлення розділеної зброї за її частинами, однорідності боєприпасів), ситуаційних (визначення напрямку, дистанції пострілу; установлення кута зустрічі снаряда з перешкодою, взаємного розташування стріляючого і потерпілого; визначення можливості здійснення пострілу в певних умовах) завдань.

Ретельно проведений огляд зброї та боєприпасів дозволяє встановити джерело походження, осіб, які причетні до їх обігу, інші обставини важливі для кримінального провадження. Своєчасно і якісно проведений огляд місця події є умовою подальшого ефективного розслідування злочину.

3.3 Допит

Сутність допиту полягає в отриманні слідчим повних і правдивих свідчень від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідуваного злочину. Як правильно зауважує Ж. В. Удовенко, допит є найпоширенішою слідчою дією і за його допомогою добувається найбільша кількість доказів, які дозволяють установити істину у кримінальному провадженні¹. Вагомий внесок у дослідження різних аспектів допиту здійснили вітчизняні та закордонні вчені: Л. Ю. Ароцкер, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. Є. Богинський, О. М. Васильєв, В. К. Весельський, А. Ф. Волобуєв, С. О. Голунський, Г. Г. Доспулов, А. В. Дулов, В. А. Журавель, О. О. Закатов, Г. О. Зорін, Л. М. Карнєєва, І. Кергес, В. С. Комарков, В. О. Коновалова, В. І. Комісаров, В. Г. Лукашевич, П. П. Міхєєва, В. О. Образцова, В. В. Печерський, С. К. Пітерцев, М. І. Порубов, А. Л. Ривлін, О. Б. Соловйов, С. М. Стахівський, О. О. Соя-Серко, О. О. Степанов, В. Ю. Шепітько, І. М. Якимов та ін. У працях цих науковців розглядаються здебільшого теоретичні основи допиту різних учасників кримінального провадження. Водночас розслідування незаконного обігу зброї визначає свою специфіку предмету й тактики допиту, які характерні лише цій категорії злочинів.

Предмет допиту охоплює факти, що підлягають встановленню при розслідуванні, та визначається двома чинниками: переліком обставин, які підлягають з'ясуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), та даними, які відомі особам, що мають відношення до події злочину. В. О. Коновалова вірно відмічає, що, предмет допиту не співпадає за обсягом з предметом показань свідків та підозрюваних, оскільки свідки та підозрювані повідомляють лише ті обставини, що їм відомі у зв'язку з

¹ Удовенко Ж. В. Криміналістика: конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галагана. К.: Центр учбової літератури, 2016. С. 182.

подію злочину, а предмет допиту охоплює більш широкий комплекс обставин, які підлягають встановленню незалежно від обізнаності допитуваних осіб¹.

Аналіз слідчої практики та криміналістичних літературних джерел дозволив дійти висновку, що під час розслідування незаконного обігу зброї незалежно від особи допитуваного предмет допиту складається з таких блоків фактичних даних, які необхідно встановити²:

- зброя: кількість, система, вид, модель та ін.; найменування, модель; кількість (число, вага, обсяг); стан і зовнішній вигляд; індивідуальні ознаки – номер, маркування, комплектність, упаковка та інше;

- особа злочинця: зовнішній вид, професійні навички, мотив вчинення злочину;

- обставини придбання зброї: привласнення, розкрадання, вимагання, крадіжка, виготовлення, покупка;

- особливості транспортування зброї: способи маскування, вид транспорту, маршрут, час та ін.;

- обставини збуту зброї: ким і куди була реалізована зброя, спосіб, місце, особа покупця, час та ін.;

- зв'язок з іншими злочинами, під час вчинення яких використовувалась зброя;

- вчинення злочину одноособово чи групою осіб; встановлення характеру злочинної діяльності кожної з таких осіб.

Розглянемо особливості предмету допиту підозрюваних, свідків, потерпілих під час розслідування незаконного обігу зброї.

Допит підозрюваного.

У результаті проведеного анкетування встановлено приблизний перелік чинників, що впливають на організаційно-тактичні аспекти допиту осіб, які вчиняють злочини щодо незаконного обігу зброї, та повинні обов'язково враховуватися слідчим:

- затримання підозрюваного зі зброєю або з коштами, здобутими у результаті злочинної діяльності (95 % проаналізованих кримінальних проваджень);

- час затримання злочинця по відношенню до вчинення злочину: по «гарячих слідах», після вчинення одиничного злочину, серії злочинів (79 %);

¹ Коновалова В. Е. Допрос тактика и психология. Харьков. Консум, 2006. С.6.

² Расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом оружия: пособие. М.: ВНИИ МВД России. 2000. С. 41–47; Рагулин И. Ю. Организационные аспекты методики расследования незаконного оборота оружия и боеприпасов: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Краснодар. 2016. С. 169–170; Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: посібник / О. В. Батюк, Р. І. Благуга, О. М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС. 2011. С. 263–264; Голуб Е. Ю. Методика расследования хищений боевых припасов: дис....канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2002. С. 103–104 та ін.

- наявність у затриманого кримінального минулого (66 %);
- наявність у допитуваного спеціальних знань в галузі зброезнавства (42 %)

- кількість затриманих учасників злочинного угруповання (54 %);
- участь у діяльності злочинної групи посадових осіб (15 %);
- інші чинники, які зумовлені конкретною слідчою ситуацією (13 %).

Предмет допиту підозрюваного варіює в залежності від обставин злочинної події.

Під час допиту особи, яка була затримана зі зброєю встановлюються такі обставини: з якого джерела отримана зброя (хто її продав чи передав); ким і де зброя була виготовлена (якщо виявлена зброя саморобного виробництва); де зберігалася зброя; чи має особа дозвіл на володіння зброєю; з якою метою носить або володіє зброєю; чи є у особи ще зброя, де вона зберігається; чи здійснювала затримана особа раніше злочини з використанням цієї зброї, коли саме, де і у який спосіб; чи належить затримана особа до організованої злочинної групи, яку функцію вона там виконує, хто є її організатором і керівником.

В ході допиту підозрюваного, який вчинив викрадення, привласнення, вимагання зброї, необхідно детально з'ясувати: коли і за яких обставин було прийнято рішення про вчинення злочину; як здійснювалася підготовка; джерело походження зброї; коли і за яких обставин вчинено злочин; який спосіб його вчинення; мотив і мета придбання зброї; вид, кількість зброї, опис упаковки; місце зберігання зброї; мета придбання зброї; хто був співником допитуваного; хто знав про підготовлюване або вчинене розкрадання; яким чином зброя була переправлена за територію, що охороняється; де і в яких умовах зберігалася зброя; які заходи приймалися до збереження зброї; хто бачив викрадену зброю (кому демонстрував); кому, коли, де і за яких обставин збув зброю; чи випробував зброю, де, яким чином, з ким; чи є дозвіл на носіння, зберігання зброї тощо; чи здійснював підозрюваний незаконні дії з використанням викраденої зброї.

У разі, коли підозрюваний вже збув викрадену зброю, обов'язковому з'ясуванню підлягають такі обставини: дата, конкретний час, місце, спосіб, мета та мотив збуту; кому, коли підозрюваний збув зброю; хто був посередником в угоді; де була здобута, придбана та зберігалася зброя; чи був завчасно підготовлений план вчинення злочину; чи здійснювала особа раніше протиправні дії із зброєю; яку суму отримав за продаж зброї, де ці гроші; з якою метою покупець купував зброю; якщо злочин вчинявся злочинною організованою групою – яким був розподіл ролей, за яким принципом; чи є ще докази на підтвердження часу, способу вчинення та інших обставин, повідомлених допитуваним.

Під час допиту підозрюваного у виготовленні, переробці, ремонті зброї, слід встановити: з якою метою виготовлювалася, перероблялася, ремонтувалася зброя; з якого джерела, від кого конкретно було отримано комплектуючі для зброї (чи інші матеріали) і за яку ціну; хто конкретно

займався виготовленням зброї, якими знаннями (кваліфікацією) ці особи володіють; яка технологія виготовлення і ремонту зброї; як давно це триває; де саме виготовлено зброю, які при цьому використовувалися матеріали і комплектуючі деталі, інструменти та обладнання і де (у кого) вони придбані; скільки одиниць зброї було виготовлено; кому конкретно збувалася зброя, за якою ціною, чи був посередник; що відомо про факти використання проданої зброї покупцями; наявність співучасників (їх імена, прикмети), роль кожного з них, а також тих, хто знає про вчинення злочину; яка сума винагороди за виготовлення, ремонт зброї і хто за це розплачувався; чи здійснював підозрюваний раніше подібні злочини; чи є у допитуваного інша зброя, комплектуючі деталі до неї, де вони зберігаються; чи використовувалась зброя для вчинення інших злочинів і т.п.

Під час допиту особи, яка незаконно зберігала зброю слід встановити: коли, де, у кого і за яких обставин зброя була придбана, за яку ціну; з якою метою купувалася зброя; чи передавалася зброя тимчасово комусь у користування, коли, на який термін, на яких умовах, чи була вчасно повернута; що відомо про використання цією особою переданої зброї; чи використовувала сама особа цю зброю, коли, де, за яких обставин, з якою метою; чи не піддавалася зброя переробці, якій саме; чи не перебувалися на зброї номера, хто саме це робив, з якою метою.

У підозрюваного у недбалому зберіганні зброї з'ясовується такі обставини: у чому саме виражалось недбале зберіганні, які правила, норми були порушені; хто знав про порушення; чи попереджувалася відповідальна за зберіганні особа про необхідність вжиття заходів щодо належного зберіганні і чи виконала вона їх; ким, коли і за яких обставин виявлено відсутність зброї; якої саме зброї та скільки одиниць не вистачає, в якому стані воно зберігалось і де саме; як організувався облік і зберіганні цього майна, в яких документах міститься про це інформація; хто мав доступ до цього майна, за якими документами, ким ці документи видавалися; чи допускалися відхилення від порядку зберіганні майна, які саме, коли, ким, хто про це знав із керівництва, з якої причини; яких збитків було нанесено злочином.

Допит свідків.

Важливе значення для розслідування має визначення кола свідків вчиненого злочину. До категорії свідків, які можуть бути допитані під час розслідування незаконного обігу зброї, відносяться:

а) очевидці (48 % кримінальних проваджень):

- особи, які безпосередньо спостерігають за підготовкою, виготовленням, приховуванням зброї; видачею наказів про незаконну видачу (передачу) зброї; присутні під час здійснення шахрайських дій із заволодіння зброєю та ін.;

- особи присутні під час затримання підозрюваного на гарячому зі зброєю;

б) особи, які можуть дати свідчення про різні обставини, пов'язані з подією злочину (52 %):

– посадовці, відповідальні за обіг зброї у військових частинах, правоохоронних органах, підприємствах, організаціях, де зброя використовується, виготовлюється, зберігається, продається;

– здійснюють охорону складу, арсеналу, військової частини за своїми професійними обов'язками (охоронець, сторож, відповідальний за відео нагляд місця зберігання зброї);

– законно здійснюють транспортування, видачу зброї;

– виявили зброю у транспорті, громадських місцях, при перетинанні кордону та ін.;

– перебувають у родинних, робочих, службових, дружніх та інших стосунках із злочинцем чи потерпілим.

При допиті свідків-очевидців вчинення злочину, доцільно з'ясування таких питань: чи є свідок безпосереднім очевидцем незаконного збуту, транспортування та інших видів незаконного обігу зброї; час вчинення злочину, за яких обставин особа бачила дії злочинця; яка зброя стала предметом незаконного обігу; яким способом вчинено злочин, у чому саме полягає незаконні дії зі зброєю; чому та яким чином свідок опинився на місці події: куди прямував (пункт початку руху та кінця), чому свідок звернув увагу на місце події та осіб, які там перебували; чи був знайомий з підозрюваним; якщо ні – які прикмети злочинця, його зовнішній вигляд, як був одягнений, і чи зможуть свідки його впізнати; чи були співучасники, їх прикмети; чи знаходилися транспортні засоби поряд з місцем події, які ймовірно могли належати особі, що вчинила злочин, описати транспортний засіб; у якому напрямку, яким чином покинув місце події злочинець та ін.

У свідків затримання особи, яка мала при собі зброю, з'ясовуються наступні питання: в якому місці, коли відбулося затримання, яка підстава знаходження в місці затримання, обставини і підстави затримання, поведінка затриманого, де була виявлена зброя, в якій кількості, хто був присутній при затриманні і бачив як була виявлена зброя, як вона була вилучена, що пояснював затриманий з приводу виявленої у нього зброї, куди був доставлений затриманий, кому передана зброя.

При розслідуванні злочинів щодо розкрадання, зброї, неналежного виконання обов'язків щодо охорони зброї або недбалому зберіганні зброї у свідків (у тому числі посадових осіб, які здійснювали охорону об'єктів) необхідно з'ясувати наступне: коли виявлена нестача зброї в місцях зберігання; ким, коли і за яких обставин виявлена нестача; якої саме зброї бракує, особливості викраденої зброї: кількість, найменування, стан і зовнішній вигляд, індивідуальні ознаки (номер, маркування, комплектність, упаковка та ін.), специфічні властивості, необхідність додаткової збірки і технічної обробки; в якому стані зброя зберігалася, де саме; як були організовані облік і зберігання зброї, хто мав до неї доступ, як вона відпускалася, за якими документами; як зберігалася викрадене: ким і як охоронявся об'єкт (службовці, обладнання, засоби охоронної сигналізації, пастки і т. д.); особи, які мають доступ до зброї; які відступи від встановленого порядку зберігання були допущені, з чийого відома або

санкції, з якої причини; невиконання яких обов'язків щодо охорони зброї сприяло їх розкраданню зброї; в чому полягало недбале зберігання зброї, хто знав про це, хто міг цим скористатися; чи попереджалася особа, відповідальна за зберігання зброї, про необхідність прийняття належних заходів до її охорони і чому вони не були здійснені; який розмір і характер заподіяної злочином шкоди.

Працівники дозвільних відділів органів внутрішніх справ допитуються як свідки з питань підстав та порядку видачі та реєстрації дозволів на володіння зброєю, хто заповнював дозвіл, хто, коли і за яких обставин звернувся до них за видачею дозволу, які документи були пред'явлені, які перевірки, запити були зроблені, чи бачили вони раніше цю людину, чи знайомі вони з ним, якщо так, то де, коли і за яких обставин познайомилися, чи підтримують вони відносини, в яких стосунках перебувають і т.д.¹

Слідчим можуть викликатися на допит в якості свідків працівники оперативних підрозділів про обставини проведення ними негласних слідчих (розшукових) дій, таких як контроль за вчиненням злочину, обстеження публічно недоступних місць, житла особи та інші. М. А. Погорецький зауважує, що зміст показань свідків в разі допиту оперативного працівника утворюють не ті дані (відомості), які були сформовані в умовах проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а відомості, які були сформовані в ході допиту оперативного працівника в якості свідка².

З метою отримання відомостей, необхідних для встановлення обставин скоєного розбійного нападу із захопленням зброї допитуються свідки, що мають відношення до охоронюваних предметів озброєння: спосіб проникнення нападників на об'єкт охорони; звідки і за яких обставин з'явилися злочинці; кількість нападників і що конкретно кожен з них робив; докладний опис зовнішності злочинця з відображенням віку, ознак ходи, голосу, особливих прикмет; характер спілкування злочинців між собою (що говорили, як зверталися один до одного і т. д.); чи були озброєні злочинці, у кого з них була зброя; чи використовували злочинці транспорт, якщо використовували, то який (його марка, колір, номер, особливості і т. д.); де знаходився транспорт під час нападу, в якому напрямку зникли злочинці; чи не з'являлися чи перед вчиненням злочину сторонні особи, чи виявляв хто або підвищеного інтересу до потерпілих і т. д.; які сліди могли залишитися на одязі і тілі злочинців (від зламаної перешкоди, в результаті боротьби і т. д.).

¹ Голуб Е. Ю. Методика расследования хищений боевых припасов: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2002. С. 103.

² Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс, ЛТД, 2007. С. 290.

Допит потерпілого.

Як правило, фігура потерпілого у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї з'являється при виявленні ознак злочину, передбачених в ст. 262, 263¹, 264 КК України. На жаль, в криміналістичній і довідковій літературі для слідчих відсутні організаційно-тактичні аспекти допиту потерпілого у таких видах злочинів¹. Як підкреслює І. В. Капустіна В ході допиту потерпілого в першу чергу повинна бути отримана інформація, необхідна для пошуку злочинця і викраденої зброї². У процесі допиту насамперед встановлюються обставини виявлення розкрадання зброї, час вчинення злочину, предмет розкрадання (що саме викрадено, номер зброї, інші маркування та індивідуальні ознаки). Якщо розкрадання зброї скоєно шляхом грабежу або розбійного нападу, то у потерпілого слід дізнатися прикмети нападників, способи їх дій при нападі, напрямом, в якому вони зникли і інші факти. Потерпіла повинен вказати місце, де зброя зберігалася; умови зберігання; коло людей, обізнаних про наявність у потерпілого зброї; розпорядок дня або період тривалої відсутності потерпілого; чи мали місце факти візитів невідомих людей під надуманими приводами і т.п. В ході допиту слід з'ясувати думку потерпілого про можливу особистості злочинця, з'ясовується законність володіння потерпілим викраденої зброї, звідки з'явилася зброя у потерпілого.

Під час допиту потерпілого слід враховувати можливість давання завідомо неправдивих показань і необхідність їх виявлення. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення розкрадання може бути продиктовано тим, що, наприклад, власник зброї вчинив злочин з її використанням (або надав свою зброю для вчинення злочину іншій особі), і, щоб забезпечити собі алібі, заявив в правоохоронні органи про те, що зброю у нього викрали. Потерпілий може давати неправдиві свідчення про умови зберігання зброї або приховувати, що зброя зберігалася неналежним чином. Не в інтересах потерпілого розповідати і про власну неправильну поведінку, якою потерпілий спровокував вчинення розкрадання зброї. Неправдиву заяву про вчинення розкрадання зброї може бути зроблено її власником з метою змови із конкретною особою чи обумовлена тиском, що чиниться на нього з боку злочинця. Неправдиві показання потерпілого можуть бути виявлені шляхом постановки слідчим контрольних питань, повторення одних і тих же питань, деталізацією показань потерпілого, перевірки його причетності до вчинення злочинів з використанням зброї, а також зіставленням показань потерпілого з результатами огляду місця події, показаннями свідків, іншими доказами.

¹ Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник / О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС. 2011. С. 263–264.

² *Капустіна І. В.* Первоначальный этап расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. СПб., 1999. С. 181

Слід погодитись із І Кертесом, який звертає увагу на те, що незалежно від виду вчиненого злочину та слідчої ситуації перед слідчим постає ряд тактичних завдань, необхідних для розв'язання¹. При підготовці до допиту слідчий визначає черговість допиту кожної особи, готує та уточнює черговість питань, на які слід отримати правдиву криміналістично значущу інформацію, і вибирає відповідні тактичні прийоми. Перед слідчим за будь-яких ситуацій постають завдання інформаційної, технічної та організаційної спрямованості. Для вирішення інформаційних завдань слідчий зобов'язаний ретельно ознайомитись із матеріалами кримінального провадження, отримати додаткову інформацію про особу допитуваного та його стосунки, отримати необхідні консультації від спеціалістів у галузі зброєзнавства та ін. Технічні завдання пов'язані із процедурою застосування передбачених чинним законодавством додаткових засобів фіксації процесу допиту. Організаційні завдання передбачають з'ясування місця і часу допиту, кола його учасників, складання плану допиту, визначення оптимальної його тривалості. Всі ці завдання за своїм характером є усталеними і повторюються щодо різних суб'єктів допиту, а тому їх розв'язання, на думку М. О. Соколенко, можливе за рахунок застосування певних алгоритмічних приписів, які надані в розпорядження слідчих².

В криміналістичній літературі ґрунтовно розроблені тактичні прийоми, що використовуються під час допиту, до яких віднесено установлення психологічного контакту, створення невимушеної обстановки допиту, забезпечення оптимального емоційного стану допитуваного, формулювання конкретних запитань³. Тактика допиту залежить від того, чи проходить він у безконфліктній або конфліктній обстановці.

Безконфліктна ситуація характеризується повним або частковим збігом інтересів учасників взаємодії, відсутністю протиріч в цілях, для досягнення яких спрямовані їхні зусилля на даному етапі розслідування. У безконфліктній ситуації основне тактичне завдання слідчого полягає в детальному й вичерпному з'ясуванні і фіксації в протоколі показань допитуваного.

¹ Кертэс И. Тактика и психологические основы допроса. М. Юридическая литература, 1964. С. 50–72.

² Соколенко М. О. Типові тактичні завдання у механізмі побудови автоматизованих алгоритмів допиту. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 189–190.

³ Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту: посібник. Київ: НВТ «Правник», 1997. С. 16–31; Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. Київ: НВТ «Правник»–НАВСУ, 1999. С. 66–97; Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии: пособие. М.: БЕК, 1998. С. 66–87; Соловьев А. Б. Процессуальные, психологические и тактические основы допроса на предварительном следствии. М. Юрлитинформ, 2002. С. 99–117; Коновалова В. Е. Тактика и психология: пособие. К.: Консум, 1999. С. 68–107; Васильев А. Н., Карнеева Л. М. Тактика допроса при расследовании преступлений. М.: Юридическая литература, 1970. С. 75–109 та ін.

Загальними тактичними прийомами, що застосовуються в безконфліктних ситуаціях, є такі¹:

- створення доброзичливої обстановки на допиті, що сприяє даванню повних та правдивих свідчень, оживлення асоціативних зв'язків та надання допомоги у згадуванні сприйнятих допитуваним фактів, постановка уточнюючих запитань із метою не допустити у показаннях прогалин й неточностей та ін.;

- нагадування в загальних рисах про подію, що відбулася, уточнення його емоційного стану, обстановки, умов, за яких формувалися його свідчення;

- оживлення асоціативних зв'язків із метою відновлення в пам'яті сприйнятих ним факторів і т.п.;

- заохочування допитуваного до роздумів та давання свідчень: постановка запитань, котрі дозволяють уточнити, яка саме інформація відома допитуваному.

У конфліктній ситуації сторони прагнуть до протилежних цілей і при плануванні своїх дій враховують можливі дії протилежної сторони, взаємно створюють труднощі і перешкоди, щоб забезпечити собі вигравш.

Можна запропонувати такі загальні тактичні прийоми, що використовуються в конфліктних ситуаціях²:

- створення психологічного дискомфорту для допитуваного при активній протидії слідству з метою відмови допитуваного від протидії та введення слідства в оману, створення уяви про безнадійність таких спроб, використання сумнівів допитуваного в спроможності дотримуватися до кінця обраної ним неконструктивної позиції, раптове пред'явлення найбільш важливих доказів та ін.;

- створення на допиті суворої робочої обстановки, котра була б несприятливою для вираження неприязні до слідчого, а навпаки, викликала б повагу до нього;

- подолання неконструктивної позиції, створення враження про повну поінформованість слідчого про обставини справи; переконання допитуваного в безперспективності конфлікту, суперечок та приховування відомих йому фактів та ін.

З усіх типових завдань допиту найбільшу складність та інтерес з точки зору практичної реалізації мають саме ті завдання, які виходять з конфліктних ситуацій допиту. Найчастіше конфліктні ситуації при допиті виникають, якщо суб'єкт володіє вихідною інформацією, але навмисно перекручує її або відмовляється від давання показань. Так, неправдиві показання можуть бути породжені відчуттям безвихідності, продиктовані прагненням свідка захистити родича чи близьку людину, викликані бажанням підозрюваного уникнути відповідальності за більш тяжкий

¹ Волобуєв А. Ф. Тактика допиту: лекція. Харків: Университет внутр. справ, 1997. С. 15–17 с.

² Питерцев С. К., Степанов А. А. Тактика допроса. СПб: Питер, 2001. С. 48–68.

злочин, зменшити свою вину або приховати негативну роль співучасників та ін. Головним завданням слідчого в таких ситуаціях є викриття неправди у показаннях допитуваної особи та збереження психологічного контакту. У зв'язку з цим метою дій слідчого з перевірки необґрунтованого посилання на алібі є максимальна деталізація показань з подальшою можливістю їх перевірки, у тому числі при провадженні повторних допитів.

Суттєві особливості має допит підозрюваного при розслідуванні злочинів, скоєних організованими злочинними угрупованнями. Зокрема, при допиті підозрюваних цієї категорії слід враховувати, на думку О. О. Закатова та С. І. Цветкова, не тільки слідчу ситуацію, а взаємини між учасниками злочинного угруповання, положення кожного з них в його ієрархії, виходячи з ролі кожного з них¹. Опитані слідчі оцінили ефективність тактичних прийомів допиту членів організованих злочинних угруповань таким чином:

- демонстрація достатньої поінформованості слідчого про механізм учинення злочину та конкретну роль допитуваного в злочинній діяльності (87 % кримінальних проваджень);
- створення конфліктних ситуацій та негативного ставлення допитуваного до інших учасників організованої злочинної групи (78 %);
- применшення ролі допитуваного в діяльності організованого злочинного угруповання та пропозиція укладення угоди (60%)
- неочікувана демонстрація зброї чи обладнання, за допомогою якого вона була виготовлена (52 %);
- пояснення можливості пом'якшення кримінальної відповідальності у зв'язку зі співпрацею зі слідством (18 %);
- для неповнолітніх учасників злочинного угруповання – розвінчання ореолу привабливості злочинного життя та дискредитація елементів кримінальної субкультури (13 %).

Серйозною проблемою, що згадується більшістю дослідників даної теми, є колективна установка членів організованого злочинного угруповання, спрямована, в першу чергу, на протидію діяльності правоохоронних органів, і, зокрема, органів досудового слідства. Причому підготовка до протидії органам досудового слідства здійснюється на всьому протязі діяльності організованого злочинного угруповання, а не тільки після затримання її учасників, і нерідко ця підготовка проводиться за участю колишніх, а в ряді випадків і діючих військовослужбовців. П. В. Євсюков відмічає, що на відміну від злочинців-одинаків, учасників злочинних об'єднань з більш низьким, або зародковим рівнем внутрішньої організації, у організованому злочинному угрупованні нерідко виробляється своєрідна

¹ *Закатов А. А., Цветков С. И.* Тактика допроса при расследовании преступлений, совершаемых организованными преступными группами: лекция. М., 1996. С. 4.

«ідеологічна» складова»¹. Разом з організаційної згуртованістю під крилом сильного лідера дані фактори можуть створити ряд проблем при допиті, особливо у недосвідченого слідчого, і в кінці кінців породжують виникнення конфліктної ситуації піз час проведення цієї слідчої дії. Виходячи зі сказаного, на нашу думку, слід вважати пріоритетним тактичним прийомом слідчого при допиті усунення впевненості учасників організованого злочинного угруповання в своїх ідеалах, і, що не менш важливо, впевненості в надійності співучасників у скоєнні злочину. З цією метою вказує В. В. Трухачов, слідчому при підготовці до проведення допиту та зборі інформації про допитуваних слід виявити протиріччя, можливі конфлікти інтересів учасників організованого злочинного угруповання; підлягає встановленню роль допитуваного в скоєному злочині і в діяльності організованого злочинного угруповання в цілому; виявляються риси характеру допитуваного, його сімейний стан, освіта, взаємини з родичами та іншими особами². При розробці плану допиту слід також враховувати «спеціалізацію» організованого злочинного угруповання, так як в ній легко можуть проявлятися світогляд і інтереси її учасників.

Одним з ефективних способів подолання протидії члена злочинного угруповання, вважає В. О. Малярова, є невідкладне проведення його допиту після затримання³. Це обумовлено свого роду шоковим станом, в якому він знаходиться, його дезорієнтацією і розгубленістю. В такому стані злочинець зазвичай швидко починає давати показання, однак проблема в тому, що, як правило, потім він від цих свідчень відмовляється, найчастіше аргументуючи це тим, що давалися вони «під тиском». З метою зведення можливості зміни показань і їх несприятливого впливу на хід розслідування справи в найкоротші терміни рекомендується провести невідкладні слідчі дії з опорою на відомості, отримані при допиті підозрюваного. В першу чергу, при допиті слід отримати відомості про інших учасників злочинного угруповання у взаємодії і окремо. Також ставиться мета виявити невідновлених членів організованого злочинного угруповання та його керівника.

З метою дестабілізації колективної оборонної домінанти між підозрюваними або обвинуваченими, як сказано вище, має сенс використовувати можливий конфлікт інтересів учасників організованого злочинного угруповання, виходячи з наявності будь-яких протиріч в

¹ *Евсюков П. В.* Особенности тактики допроса по делам о преступлениях, совершаемых организованными преступными группами. *Современное развитие криминалистики и судебной экспертизы как реализация идей П.С. Белкина*: матер. между. научн.-практ. конф. (Москва, 22-23 ноября 2017 г.). Москва: РГ-Пресс. 2018. С. 884.

² *Трухачев В. В.* Некоторые криминалистические аспекты допроса членов организованной преступной группы. *Общество и право*. 2012. № 3 (40). С. 330.

³ *Малярова В. О.* Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. С. 122.

організованій групі між її членами, або фактори, які можуть посприяти загостренню. Залежно від характеру скоєних злочинів у кожного виду організованого злочинного угруповання можна виявити свої специфічні внутрішні конфлікти. Найбільш класичний, поширений в більшості організованого злочинного угруповання – це підозрілість щодо співучасників, що хтось із них може піти на співпрацю зі слідством. Тому отримуючи свідчення, за фактами про які може знати тільки обмежене коло осіб (наприклад, обставини підготовки до вчинених або підготовлюваних злочинів), доцільно дати зрозуміти про це іншим підозрюваним, що може сильно похитнути конфліктний настрій. Викликані сумніви повинні спонукати підозрюваних дати свідчення. Коли стоїть питання про отриманні вигоди, можна натякнути при допиті, на «несправедливий» розподіл здобутого злочинним шляхом майна, неповажне ставлення з боку керівників організованого злочинного угруповання до інших учасників. Для отримання подібних відомостей слідчий повинен тісно співпрацювати з органом, що здійснює оперативно-розшукову діяльність. При проведенні допиту слід активно використовувати непрямий метод, який особливо важливий при пред'явленні доказів. З урахуванням настрою злочинця на протидію органам слідства непрямий метод не дозволяє зрозуміти допитуваного, в зв'язку з чим задаються ті чи інші питання. Використання таких, за висловом Г. О. Зоріна, психологічних реагентів сприяє отриманню від допитуваного правдивих свідчень¹.

Під час допиту слід враховувати можливість самообмови допитуваним. Робити він це може з самими різними цілями і мотивацією, наприклад, щоб вигордити керівника організованого злочинного угруповання чи інших співучасників, підвищити свій престиж в кримінальному середовищі шляхом отримання терміну за злочин, позбутися від алкогольної або наркотичної залежності за час відбування покарання, отримати менш серйозний термін за іншої злочин і т. д. В. Ю. Шепітько наводить загальні ознаки самообмови: повторюється завчений текст, використовуються нехарактерні терміни і словосполучення, очевидна невідповідність показань дійсності. Правила виявлення самообмови теж можна назвати загальними: проведення повторних допитів, максимальна деталізація показань, проведення очних ставок і т. д.².

Особливостями відрізняється тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях, який має право провести слідчий згідно із п. 9 ст. 224 КПК України. До основних завдань одночасного допиту можна віднести: з'ясування причин суперечностей в показаннях раніше допитаних осіб та їх усунення; викриття одного із допитаних у наданні неправдивих (неповних)

¹ Зорин Г. А. Руководство по тактике допроса: пособие. М.: ООО Юрлитинформ, 2001. С. 122.

² Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: навчальний посібник / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2001. С. 80.

показань; психологічний вплив на несумлінного учасника допиту з метою схиляння його до дачі правдивих показань; зміцнення вольових якостей і позиції сумлінного учасника; виявлення й встановлення доказів та нових обставин; додаткова перевірка й закріплення показань свідків, потерпілих, підозрюваних. Ми згодні із М. В. Куратченко та К. О. Чаплинським, що кінцевою метою одночасного допиту є не усунення суперечностей, а з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення¹. Недостатньо добитися того, щоб особи, які допитуються, давали однакові свідчення стосовно обставин, про які вони раніше повідомили суперечливу інформацію. Важливо виявити, чиї показання відповідають дійсності. При проведенні одночасного допиту слідчому вельми важливо з'ясувати причини розбіжностей у свідченнях осіб, які допитуються. Р. С. Белкін вказує, що в умовах цієї слідчої дії відбувається не тільки допит двох осіб по черзі, але й аналіз, а також процес безперервного порівняння свідчень двох осіб, що одночасно допитуються, з негайним використанням слідчим результатів такого порівняння для усунення протиріччя в інформації, що виходить з цих джерел².

Одночасний допит згідно чинного законодавства може проводитися із участю двох й більше осіб, проте в цьому випадку може відбутися тиск на сумлінного учасника. Так, за умов наявності у нього низьких вольових якостей вплив з боку інших осіб, що дають неправдиві, але узгоджені між собою свідчення, може спричинити зміну показань на неправдиві, які містять обмову або самообмову. Якщо слідчий неправильно оцінить ситуацію, а саме – не до кінця розбереться хто насправді говорить правду, то можна за рахунок психологічного впливу протидіючих розслідуванню осіб повести слідство хибним шляхом, втратити час, а можливо, навіть притягнути до кримінальної відповідальності невинуватого. Якщо ж у слідчого виникнуть підозри щодо того, що добросовісний учасник дає правдиві достовірні показання, а інші – змовившись між собою, даватимуть неправдиві показання, від одночасного допиту у цьому випадку варто відмовитися. У цьому випадку розглядувану допит доцільно проводити між добросовісним учасником та одним недобросовісним. Дещо іншим чином має діяти слідчий, коли недобросовісний учасник має вольову стійкість, темперамент, наприклад холерика, був раніше засудженим, у тому числі за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. У цьому разі слідчому потрібно використати не одного сумлінного учасника, а двох, яким буде легше і впевненіше давати показання, і, таким чином, психологічно тиснути на несумлінного учасника.

¹ Куратченко М. В., Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення одночасного допиту двох і більше вже допитаних осіб. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 березня 2017 р.). У 2 ч. Ч. 2. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. С. 111.

² Белкін Р. С. Курс криміналістики: посібник. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. С. 662.

Усе зазначене вимагає від слідчого всебічності в оцінці слідчої ситуації, досконалого володіння тактичними прийомами, передбачення сценарію розвитку подій під час одночасного допиту двох чи більше раніше вже допитаних осіб. У разі передбачення можливості одержання негативного результату та погіршення, у результаті цього, обстановки розслідування, слідчий має відмовитися або перенести розглядувану слідчу (розшукову) дію на більш пізній час. Таким чином слідчий покращить результативність проведення допиту підозрюваних або свідків.

Окремого обговорення вимагає участь спеціаліста-зброєзнавця в допиті. Відповідно до ст. 71 КПК України слідчий вправі залучити до участі в слідчих (розшукових) діях спеціалістів, які не просто здійснять фіксацію даної дії, але і допоможуть більш ефективно її організувати, провести та отримати більш повну інформацію від допитуваних. Анкетування слідчих показало, що лише 12 % респондентів залучали спеціаліста-зброєзнавця (баліста, вибухотехніка) до допиту підозрюваних або свідків. Проте цілком очевидно, що особливо важлива участь спеціаліста у допиті під час розслідування злочинів, де предметом злочину є саморобна зброя.

В. М. Махов зауважує, що слідчий залучає спеціаліста через свою непоінформованість із спеціальних питань, що підлягають з'ясуванню, незнання деяких термінів і понять не завжди правильно розуміє свідків. Участь спеціаліста в допиті несе користь не тільки слідчому, але і допитуваному, оскільки слідчий через необізнаність в спеціальних питаннях може неправильно зрозуміти і оцінити те, що повідомив допитуваний¹. На думку П. П. Ищенко, слідчий може сам поставити допитуваному сформульовані спеціалістом запитання, але оцінити повноту та правильність відповідей йому часом складно². О. О. Волобуєва також вважає, що в деяких випадках брак у слідчого певних знань не дає йому змоги зрозуміти зміст, на перший погляд, «нейтральних» показань, але в цьому йому може допомогти спеціаліст³. Є. Б. Мельникова вказує, що під час допиту осіб, які підозрюються у скоєнні кримінального вибуху, але заперечують свою причетність, доцільною за допомогою спеціаліста «діагностувати» вибухотехнічну поінформованість допитуваного⁴. На наш погляд необхідність участі спеціаліста під час допитів обумовлена

¹ Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: монография. М.: Издательство РУДН, 2000. С. 231.

² Ищенко П. П. Использование помощи специалистов при допросах. *Использование специальных знаний на первоначальном этапе расследования*: сб. науч. тр. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1993. С.10.

³ Волобуєва О. О. Особливості взаємодії слідчого зі спеціалістами під час проведення допиту. *Криміналістичний вісник*. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. № 2 (6). С. 14.

⁴ Мельникова Э. Б. Участие специалистов в следственных действиях. М.: Юридическая литература. 1964. С. 91–92.

уточненням обставин злочинного поведіння зі зброєю в зв'язку з призначенням експертизи і подальшого роз'яснення її результатів

Підсумовуючи можна відзначити такі цілі участі спеціаліста в допиті:

- постановка спеціальних питань щодо зброї;
- роз'яснення відповідей допитуваного щодо особливостей зброї та її використання;
- оцінка достовірності відповідей допитуваного щодо зброї;
- встановлення наявності спеціальних знань та професійних навичок у допитуваного у галузі зброезнавства;
- отримання нової інформації щодо зброї, яка необхідна для проведення судової експертизи;
- роз'яснення допитуваному раніше наданого експертного висновку.

Основні тактичні прийоми допиту за участю спеціаліста зводяться до наступного. Перед початком допиту під час планування спеціаліст-зброезнавець зазвичай інформує слідчого про групову і видову належність вилученої зброї, її тактико-технічні характеристики, особливості вражаючої дії, принцип дії, спосіб виготовлення і т. д. Потім видається найбільш доцільним проведення аналізу всіх доказів, що знаходяться в розпорядженні слідства, включаючи речові докази і висновки експертів різних спеціальностей. Ефективним тактичним прийомом є демонстрація допитуваному речових доказів. Залежно від обставин справи це можуть бути безпосередньо зброя, засоби її транспортування, маскування, виготовлення, деталі, уламки вибухового пристрою, вилучені з місця вибуху, інструменти та матеріали, що використовувалися особою для виробництва зброї. В ході підготовки до допиту відбираються ті речові докази, демонстрація яких здатна найбільш ефективно впливати на підозрюваного або допомогти згадати певні обставини злочину свідкові. З урахуванням комплексу зазначеної інформації слідчим і спеціалістом-зброезнавцем розробляються стратегія і тактика допиту

Необхідність участі спеціаліста-вибухотехніка в допиті потерпілих або свідків за фактом кримінального вибуху, відмічає М. Ю. Гераськин, обумовлена необхідністю отримання максимуму інформації про підірваний вибуховий пристрій¹. Ці дані важливі для повного і всебічного аналізу обставин вибуху. Без них також неможливо виявити весь комплекс інформації, яка дозволить встановити видову і групову належність підіраного вибухового пристрою. При підготовці такого допиту слідчий і спеціаліст-вибухотехнік, використовуючи дані попереднього дослідження речових доказів, вилучених з місця вибуху, повинні так спланувати допит, щоб в ході його проведення був досягнутий мінімум спотворення реальної

¹ Гераськин М. Ю. Участие специалиста-взрывотехника в допросах при расследовании преступлений, связанных с изготовлением самодельных взрывных устройств. *Технико-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений*: сб. науч. тр. Волгоград: ВА МВД России, 2016. Вып. 2. С. 19.

картини при максимумі відомостей про фактичні обставини вибуху, що відобразилися в пам'яті допитуваного. Свідок або потерпілий можуть дати дуже цінні свідчення, які будуть використані при проведенні наступної вибухотехнічної експертизи. Наприклад, встановлений в ході такого допиту порядок маніпуляцій з вибуховим пристроєм дозволить точно встановити вид способу підривання. Це є особливо важливим, коли при огляді місця події не було вилучено відповідні речові докази внаслідок особливостей конструкції підірваного вибухового пристрою. Свідки-очевидці допитуються щодо обставин використання зброї, зокрема кримінального вибуху. Так, відсутність полум'я під час вибуху дає змогу висунути обґрунтовані версії щодо застосованої вибухової речовини та обмежити коло осіб, які мають доступ до спеціальних порохів і могли мати їх у своєму розпорядженні¹. Під час допиту спеціаліст може допомогти слідчому викрити несумлінного свідка, який в силу різних причин дає неповні або завідомо неправдиві показання.

З ініціативи та за участю спеціаліста-зброєзнавця проводяться додаткові допити. Причина проведення таких допитів – недостатність інформації для проведення призначеної експертизи, необхідністю отримання більш повної інформації про відсутню зброю та її конструкцію, висування версій та ін. Часто фізичний і психічний стан свідка чи потерпілого при первинному допиті не дає можливості зробити конкретні висновки з таких питань, як особливості засобів маскування зброї, вибухового пристрою, порядок дій потерпілого і т. д. Після ослаблення негативного впливу факторів психологічного характеру свідок або потерпілий, як правило, дають більш достовірні свідчення. Під час додаткового допиту найбільш ефективним є використання слідчим такого тактичного прийому, як демонстрація зображень конкретних видів або моделей зброї, вибухових пристроїв, засобів підривання або їх елементів. Дуже часто злочинці виготовляють різну зброю, вибухові пристрої, використовуючи для цього заводські деталі, допрацьовані вибухові пристрої промислового виготовлення.

При проведенні допиту підозрюваного у виготовленні саморобного вибухового пристрою або саморобних вибухових речовин, а також в здійсненні кримінального вибуху доцільно участь саме спеціаліста-вибухотехніка. Наприклад, використовують нештатні або саморобні засоби підривання в сукупності зі штатним боєприпасом або доповнюють конструкцію штатного засобу підриву саморобним виконавчим механізмом і т. п. У цих випадках використання при допиті макетів вибухових пристроїв або їх зображень часто допомагає з більшою точністю встановити вид належності підірваного вибухового пристрою або елемента його конструкції (підривача, предмета, який використовувався в якості корпусу

¹ Колесник В. А., Гора І. В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 48.

(оболонки), виконавчого механізму і т. п.)¹. Даний допит доцільно проводити з використанням речових доказів і після проведення вибухотехнічної експертизи. Участь такого спеціаліста в подібному допиті дозволить слідчому досягти основної мети – подолати установку допитуваного або підозрюваного у справі на дачу неправдивих показань.

Таким чином, участь спеціаліста-зброрознавця при проведенні допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, завдяки спеціальним знанням дозволяє надати дієву допомогу слідчому в збиранні, оцінці і використанні судових доказів.

3.4. Проведення судових експертиз

Злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї, не можуть бути розслідувані без застосування спеціальних знань у формі проведення судових експертиз. Висновок експерта, який надається за результатами науково-обґрунтованого дослідження, є об'єктивним джерелом доказів у кримінальному провадженні (ст. 84 КПК України). Опитування слідчих показало, що судові експертизи призначалися у всіх без виключення кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї.

В криміналістичній літературі стосовно злочинів щодо незаконного обігу зброї акцентується увага в основному на балістичній та вибухотехнічній експертизах. Проте з урахуванням різноманітності слідів, що виникають при розслідуванні даних злочинів, для вирішення виникаючих завдань потрібно, як правило, проведення комплексу різних криміналістичних та інших судових експертиз.

Вагомий внесок у загальну теорію та практику призначення та провадження судових експертиз зробили вітчизняні та закордонні вчені: Т. В. Авер'янова, Л. Ю. Ароцкер, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, Г. І. Грамович, Н. І. Клименко, Ю. Г. Корухов, В. К. Лисиченко, Ю. К. Орлов, І. В. Пиріг, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, Е. Б. Сімакова-Сфремян, М. Я. Сегай, І. Я. Фрідман, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, М. Г. Щербаковський та ін. В роботах Д. П. Біленчука, Т. М. Бульби, В. Є. Бергера, В. В. Бірюкова, В. В. Владимірова, В. Ф. Гуштіна, Ю. М. Дільдіна, Б. М. Єрмоленка, С. М. Колотушкіна, Д. С. Коровкіна, А. В. Кофанова, С. Д. Кустановича, В. М. Ладіна, І. Д. Моторного, Я. В. Новака, О. С. Подшибякіна, В. М. Плєскачевського, В. А. Ручкіна, А. В. Кофанова, К. А. Соловійова, Є. І. Сташенко, Є. М. Тіхонова, С. О. Торопова, Т. В. Тютюнник та інших науковців найбільш повно розкриті можливості балістичної експертизи у дослідженні вогнепальної зброї, вибухотехнічної експертизи та експертизи холодної зброї під час розслідування злочинів. Водночас сучасні потреби

¹ Колотушкін С. М. Криминалистическая взрывотехника: основы теории и практики: монография. Волгоград: ВА МВД России, 2002. С. 104.

практики розслідування незаконного обігу зброї потребують подальшого висвітлення питання щодо проведення й інших видів судових експертиз.

Як свідчить слідча практика розслідування незаконного обігу зброї застосування спеціальних знань у формі експертизи залежить від виду зброї та слідів, що виникли під час вчинення злочину. З урахуванням розмаїття злочинів, предметом яких є зброя, для розслідування може бути запропонований комплекс експертиз, серед яких можна виділити обов'язкові та факультативні¹. Обов'язковим під час розслідування даних протиправних діянь є встановлення належності об'єктів, що виявлені в процесі розслідування, до вогнепальної, холодної або іншої зброї, бойовим припасам, вибуховим речовинам або пристроям. Обов'язковість проведення цих експертиз пояснюється необхідністю визначення предмету злочину, до якого належать вказані об'єкти. Встановлення цього факту вимагає проведення криміналістичної експертизи зброї та слідів і обставин її використання й криміналістичної вибухотехнічної експертизи.

Стаття 242 КПК України містить перелік обставин, для з'ясування яких обов'язково призначення і провадження судових експертиз. У різний час багатьма авторами висловлювалася думка про розширення переліку обставин, що обов'язково встановлюються за допомогою експертиз, а Р. С. Белкіним запропоновані варіанти реалізації цієї пропозиції². Не вступаючи в дискусію з обговорення численних процесуальних аспектів проблеми, ми вважаємо, що в ст. 242 КПК України перелік випадків обов'язкового призначення експертизи повинен бути розширений. Для цього частину другу вказаної статті доцільно доповнити сьомим пунктом такого змісту: «встановлення належності предметів до заборонених в обігу або до обмежених в обігу відповідно до законодавства України». Таким чином, уникнувши складання великого і не завжди повного переліку випадків обов'язкового проведення експертиз, в той же час будуть визначені ті обставини, коли органам досудового розслідування на рівні закону буде поставлено обов'язок повно і всебічно досліджувати всі обставини події, у справах, пов'язаних з незаконним обігом і застосуванням вогнепальної зброї, наркотиків, підакцизних товарів та ін.

Ступінь достовірності висновку експерта знаходиться в прямій залежності від якості і необхідного обсягу вихідних даних, правильності формулювання завдання. Нерідко при призначенні експертиз слідчі через відсутність досвіду роботи або недостатньої кваліфікації допускають помилки у формулюванні експертних завдань. Мають місце випадки, коли не дотримується послідовність призначення експертиз, пов'язаних з дослідженням різних слідів, носіями яких є зброя. Наприклад, вогнепальна

¹ Андреев Д. В. Возможности судебных экспертиз под час розслідування незаконного обігу зброї. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2017. Вип. 3 (78). С. 45–51.

² Белкин Р. С. Курс криминалистики: пособие. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. С. 620.

зброя, на якій є дактилоскопічні, біологічні, запахові сліди або інші мікрооб'єкти, представляється спочатку на експертизу зброї, після якої проведення інших досліджень втрачає сенс. Недостатнє знання предмета призначуваної експертизи як правило втілюється в некоректній постановці питань експерту і переоцінці можливостей експертизи¹.

Некоректна постановка питань може проявлятися у двох формах.

По-перше, у необдуманому копіюванні особою, яка залучає експерта, питань зі стандартних переліків, що містяться в посібниках і довідниках з судових експертиз. Так, 78 % слідчих відповіли, що основним джерелом питань на експертизи є довідники. У подібних ситуаціях питання, що ставляться на вирішення експертів, часто не мають безпосереднього зв'язку з обставинами, з'ясування яких необхідно у кримінальному провадженні. При призначенні експертизи слідчий повинен виходити з обставин кримінального провадження, фактичних даних і завдань, які можуть бути вирішені тільки в процесі провадження експертизи, бо постановка питань, які не впливають з матеріалів розслідування і не мають значення для з'ясування обставин події, призводить до нічим не виправданим витратам часу, захаращує висновок експерта та збільшує терміни експертного провадження.

Найбільш часто слідчі ставлять експертам таке запитання з області технічної діагностики зброї: «Чи справна представлена рушниця, чи можливо з неї зробити постріл?». З технічної точки зору під справністю розуміється справний стан зброї, тобто такий стан, при якому параметри зброї відповідають всім вимогам нормативно-технічної і конструкторської (проектної) документації. З технічної точки зору, при наявності, наприклад, подряпин на прикладі, не можна говорити про справний стан зброї. Таким чином по суті слідчого цікавить тільки друга частина питання, а саме – чи можна з рушниці зробити постріл. Другий приклад – це питання щодо справності саморобної зброї, в тому числі обрізу. Постановка цього питання некоректно, оскільки така зброя не може бути справною в принципі².

По-друге, нечітка постановка питання, що допускає двоєке розуміння його змісту, штовхає експерта до рішення завдання відповідно до власного розуміння його суті, яке може розходитися з первісним задумом слідчого. Як правило експерти в зазначених випадках самостійне редагують поставлені питання, що містить небезпеку ненавмисного викривлення їх змісту. Проілюструвати сказане можна прикладом.

На експертизу була представлена рушниця, у якій були знищені номерні позначення. На розв'язання експерта було поставлено питання:

¹ Мельник Р. В., Голдинський І. А., Гамера В. А. Криміналістичне дослідження вогнепальної зброї. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 134–135.

² Горбачев І. В., Шлюндина І. Н., Астапов А. Н. Современные возможности экспертизы оружия и следов выстрела. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2007. № (1). С. 48.

«Установити, чи можливо ідентифікувати зброю, що не має номерів? У випадку можливості, установити її приналежність, а також дані про її втрату або розкрадання». Перше питання могло бути зрозуміло експертом в двох аспектах: «Чи є можливість встановлення віддалених номерів на рушниці? Якщо так, то який був номер?». Друге питання взагалі не входить до компетенції судового експерта, оскільки стосується номерного обліку викраденої і втраченої зброї, який ведеться в Департаменті інформатизації МВС України¹.

Необхідно вказати, що практика постанови перед експертом завдання щодо проведення перевірки поданих слідів або об'єктів по криміналістичним обліками є порушенням процесуального законодавства. Наприклад, в рамках експертизи зброї ставляться питання про перевірку стріляних куль або стріляних гільз, вилучених з місць події, по масиву кулегильзотеки. У цьому випадку експерт фактично змушений збирати матеріали для експертного дослідження, що суперечить ч. 4 ст. 69 КПК України. вважаємо, що неприпустимо змішувати таку процесуальну дію, як проведення судової експертизи, з непроцесуальною формою взаємодії органів досудового розслідування із інформаційними та експертно-криміналістичними підрозділами – перевіркою об'єктів і слідів по криміналістичним обліками.

Отже, можна навести загальні вимоги до формулювання питань, що ставляться перед експертом:

- питання не повинні виходити за межі спеціальних знань експертів;
- питання повинні бути конкретними і по можливості короткими, що виключають неоднозначне тлумачення;
- питання перераховуються в логічній послідовності. Спочатку формулюються ті з них, від яких залежить вирішення інших. Питання можуть бути об'єднані в групи за обставинами і епізодами злочину, версіями, об'єктам, особам і т. п.;
- перелік питань повинен бути максимально повним, з тим щоб висновок носив вичерпний характер;
- постановка питань, які при сучасному стані науки свідомо не можуть бути розв'язані, а також механічне переписування полного списку питань з довідкових переліків неприпустимі;
- особам або органу, які призначають експертизу, з метою конкретизації питань, визначення можливостей експертизи і уточнення обсягу матеріалів, необхідних для проведення дослідження, доцільно звернутися за консультацією до відповідного фахівця, в тому числі майбутнього експерта.

Переоцінка або недооцінка можливостей судової експертизи обумовлена відсутністю знань слідчим існуючих видів експертиз і

¹ Положення про Департамент інформатизації Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України 31.01.2018 р. № 70. П. 2.

нерозумінням сутності розв'язуваних завдань. Маючи слабкі уявлення про класифікацію видів і предметах судових експертиз, слідчий розраховує за допомогою експертизи встановити інформацію, яка в принципі не може бути отримана шляхом застосування експертних методів і методик при дослідженні представлених об'єктів, або обсяг вихідних матеріалів, що знаходяться в розпорядженні експерта, істотно обмежує потенціал експертизи. Неповнота представлених експерту матеріалів створює сумнів у правильності і об'єктивності його висновків, але експерт не наділений правом самостійного збору матеріалів для проведення експертизи.

У публікаціях з проблем дослідження зброї неодноразово зазначалося, що часто перед експертом ставляться питання, які за своєю суттю є правовими і не потребують спеціальних знань в області балістики. Таким прикладом, на думку О. В. Кокіна, є питання щодо віднесення патронів до боеприпасів¹. Суть в тому, що в диспозиціях цілого ряду статей кримінального закону (ст.ст. 201, 260, 262, 263, 263¹, 264 КК України та ін.) фігурують поняття «боеприпаси», які є предметом злочинів, і цілком зрозуміле бажання слідчих вирішити свої правові завдання за допомогою експертизи, тим самим уникнувши необхідності самостійного прийняття відповідних процесуальних рішень. На рішення експертів ставляться стандартні питання щодо віднесення виявлених патронів до категорії боеприпасів. На підставі чинної методики експертного дослідження таких об'єктів при наявності певних ознак експерти дають позитивний висновок на поставлене питання незалежно від виду патронів². Проте згідно із роз'яснень Пленуму Верховного Суду України бойовими припасами визнаються патрони тільки до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, крім патронів до гладкоствольної мисливської зброї³. Таким чином, на наш погляд, експерт, відповідаючи на подібні питання, що не входять в предмет його спеціальних знань, фактично змушений виходити за рамки своєї компетенції, оскільки повинен використовувати і тлумачити тексти нормативних правових актів, які призначені правозастосувачам, а не експертам.

Крім цього, до помилок, що допускаються слідчим, можна віднести неправильне зберігання об'єктів, вилучених з місця події, внаслідок чого експерту неможливо вирішити поставлені питання. Так, наприклад, при упаковці в герметичну тару не відмитой від біологічного матеріалу і не просушеної належним чином зброї, в результаті корозії стає неможливим

¹ Кокін А. В. Ошибки в судебно-баллистических экспертизах: причины и пути устранения. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2017. Т. 12. № 1. С. 82.

² Гамов Д. Ю. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його приналежності до стрільби. К. ДНДЕКЦ. 2005. 29 с.

³ Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3. п. 5.

зробити експериментальні постріли і відбувається втрата важливих ідентифікаційних ознак слідів каналу ствола. Нерідкі випадки неправильного вилучення та зберігання одягу зі слідами носіння зброї або пострілу. Одяг не просушують і відразу упаковують не в паперовий, а в поліетиленовий пакет. У подібній упаковці, при позитивних температурах, створюється середовище, що призводить до розкладання тканини. В результаті - сліди-нашарування втрачають форму і ознаки матеріалу зброї, руйнуються сліди пострілу. За представленими об'єктами вже не можна зважитися питання про характер зброї, наявність та обставини пострілу і ряд інших супутніх питань.

Надзвичайно важливо здійснювати всебічну оцінку висновку експерта, про що багаторазово вказувалося в спеціальній літературі¹. При цьому можуть бути виявлені помилки процесуального та методичного характеру. Помилки процесуального характеру, які припускаються експертами, як правило, відбуваються в порушенні процедурних норм і порядку проведення експертного дослідження. Такі помилки можуть бути виявлені слідчим самостійно під час аналізу процедури проведення експертизи, що відбувається у висновку експерта. Методичні помилки слідчий об'єктивно встановити не в змозі, оскільки для цього потрібні спеціальні знання. Тому для встановлення наукової обґрунтованості експертного дослідження нами пропонує залучати фахівця у в тій експертній спеціальності, згідно з якою проведена експертиза². Правова оцінка експертом тих чи інших дій і подій також тягне за собою помилку, оскільки він повинен обмежитися встановленням тільки тих чи інших технічних фактів. Наприклад, при дослідженні автомата експертом було встановлено, що на ньому відсутнє маркування, а метал оброблений абразивним матеріалом, з чого було зроблено висновок про цілеспрямоване (умисне) знищення маркувальних позначень.

Розглянемо сучасні можливості типових судових експертиз, що проводяться під час розслідування незаконного обігу зброї. При цьому візьмемо до уваги, що всі завдання, які ставляться на розв'язання експертам більшістю науковців діляться на чотири групи: ідентифікаційні, класифікаційні, діагностичні та ситуаційні³. У конкретних експертних

¹ *Юрчишин В. Д.* Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. Івано-Франківськ. 2007. С. 158–171; *Самутичева Е. Ю.* Заключение эксперта и его оценка в уголовном процессе (сравнительно-правовое исследование): дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. М. 2015. С. 110–130.

² *Щербаковський М. Г.* Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. С. 373.

³ *Орлова В. Ф., Шляхов А. Р.* Принципы классификации задач криминалистической экспертизы. *Актуальные проблемы теории судебной экспертизы: сб. науч. тр. / Всесоюз. науч.-иссл. инст. судебных экспертиз.* М., 1984. С. 40; *Клименко Н. І.* Судова експертологія: курс лекцій. К.: Ін Юре, 2007.

дослідженнях залежно від обставин злочину превалює одне чи інше завдання.

Експертиза зброї та слідів і обставин її використання.

В списку традиційних судових експертиз постійне місце відводилося криміналістичної балістичної експертизи, проте згідно із наказом Міністерства юстиції України у 2015 р. вона була перейменована на експертизу «зброї та слідів і обставин її застосування»¹. Об'єктивною підставою вказаної зміни стало розширення кола об'єктів експертного дослідження, оскільки крім індивідуальної вогнепальної й холодної зброї, боєприпасів на експертизу зброї та слідів і обставин її застосування направляються зброя з некінетичним принципом ураження (нереактивні вогнемети, електрошокові пристрої тощо), гранатомети, ствольна артилерійська зброя, ракетно-реактивна зброя тощо. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання як рід криміналістичних експертиз поділяється на види в залежності від об'єктів дослідження.

Експертиза вогнепальної зброї та бойових припасів до неї.

Прийняття слідчим, якій розслідує незаконний обіг зброї, обґрунтованих кримінально-правових і кримінально-процесуальних рішень у більшості випадків неможливо без наявності результатів дослідження зброї, її частин, боєприпасів і іншої зброї експертом-зброєзнавцем. У деяких випадках висновок судової експертизи зброї є ключовим доказом у кримінальному провадженні, що дозволяє вирішити питання про наявність в діянні особи складу злочину або причетності її до раніше вчинених злочинів (наприклад, коли необхідно визначити, чи є вилучений у громадянина об'єкт вогнепальною зброєю або боєприпасами, або з'ясувати, чи з цього вилученого у громадянина пістолета була стріляна гільза, виявлена раніше на місці події)². Об'єктами досліджень є вогнепальна зброя та подібні до неї стріляючі пристрої з ураженням цілі за рахунок кінетичної енергії стріляного снаряда як фізичного тіла, а також бойові припаси до вогнепальної зброї. Основні завдання експертних досліджень під час розслідування незаконного обігу зброї включають класифікаційні, ідентифікаційні, діагностичні завдання, до яких належать: установлення належності об'єктів до вогнепальної зброї; установлення належності об'єктів до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї; визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї та боєприпасів до неї; визначення стану (справності) зброї, боєприпасів до неї та придатності їх до стрільби; установлення способу виготовлення або факту переробки

С. 130–140; *Зинин А. М., Майлис Н. П.* Судебная экспертиза: учебник. М.: Право и закон, Юрайт. Издат. 2002. С. 28.

¹ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8.10.1998 № 53/5.

² *Соловьев К. А.* Значение заключения судебно-баллистической экспертизы в установлении обстоятельств расследуемого события. *Юридическая наука и правоохранительная практика.* 2016. № 1 (35). С. 143–144

вогнепальної зброї, боєприпасів до неї; встановлення належності об'єктів до частин (деталей) вогнепальної зброї тощо¹.

Нерідко слідчі, ставлять на вирішення експертів питання: «До якого виду, системи, зразком і моделі зброї відноситься представлений предмет (з якого виду, системи, зразка і моделі зброї стріляти кулі і гільзи?)», При цьому недостатньо чітко уявляючи, що слід розуміти під системою, зразком, видом і т.п. зброї. Вид – це зброя різної конструкції, згрупована по будь-яким ознакам, наприклад, нарізна та гладкоствольна, гвинтівки та карабіни, пістолети-кулемети та автомати. Система – це певний вид стрілецької зброї, що відрізняється оригінальністю конструктивних особливостей деталей і механізмів, що забезпечують автоматичне (неавтоматическое) перезарядження і здійснення пострілу, способом замикання каналу ствола і т.п. (наприклад, пістолети систем «Маузер», «Кольт», револьвери систем «Наган», «Сміт-Вессон»). Зразок – зброя певної системи, конструкція і бойові якості якої відповідають основним тактико-технічним вимогам, що пред'являються до зброї під час її розробки (наприклад, 7,62-мм стрілецька гвинтівка зразка 1891-1930 рр.). Слідчому, як правило, ці технічні відомості не потрібні, йому (в основному для звуження кола пошуку) важливо знати лише модель зброї, з якої стріляна гільза або куля з місця події.

Досить просто вирішуються питання про спосіб виготовлення зброї – заводський або саморобний. На відміну від зброї промислового виробництва конструкції саморобних зразків залежать від технічних можливостей і навичок виробників і бувають тому найрізноманітнішими. В даний час саморобну зброю виготовляють на базі вітчизняних і зарубіжних газових пістолетів і револьверів. Нерідко така зброя забезпечується і саморобним глушником².

Іноді слідчі ставлять питання про встановлення «джерела походження» зброї або боєприпасів, не конкретизуючи, що вони розуміють під цим терміном. М. Я. Сегай виділяє дві ситуації розслідування³. У першій ситуації джерело походження досліджуваних об'єктів входить в межі доказування у кримінальному провадженні, є метою дослідження, тобто ідентифікованим об'єктом. У другій ситуації джерело походження знаходиться поза межами доказування і ототожненню не підлягає. Подальший розвиток теорії ідентифікації дозволило внести деякі уточнення в термінологічний апарат⁴. Так, якщо джерело походження об'єктів є

¹ Климченко Н. И. Криминалистические исследования, связанные с использованием оружия. *Криміналістичний вісник*. К.: Держ. наук.-досл. експертно-криміналістичний центр МВС України, 2002. Вип. 4. С. 9–10.

² Горбачев И. В., Шлюндина И. Н., Астапов А. Н. Современные возможности экспертизы оружия и следов выстрела. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2007. № (1). С. 46.

³ Сегай М. Я. Методология судебной идентификации. К.: РИО МВД УССР, 1970. С. 106.

⁴ Щербаковский М. Г. Источник происхождения как объект идентификационного

кінцевою метою ототожнення, тобто об'єктом, що ідентифікується, він іменується «конкретним». У контексті нашого дослідження таким конкретним джерелом може бути завод-виготовлювач, місце зберігання, транспортування заводської зброї або місце виготовлення саморобної зброї і боєприпасів. При дослідженні патронів промислового виробництва може бути поставлено питання про фірму-виробника і час їх випуску, але при цьому слідчий повинен чітко уявляти, навіщо йому потрібна така інформація, як вона може бути їм в подальшому використана. Джерело походження називається «спільним», а в процесі ідентифікації є проміжним об'єктом, якщо встановлення такого джерела без конкретизації його найменування і знаходження використовується для формулювання висновку про загальну родову (групову) належність порівнюваних об'єктів. Наприклад, можна встановити спільне джерело виготовлення саморобної вогнепальної зброї або спорядження патронів за особливостями конструкції, використовуваних матеріалів, які обумовлені технологією виготовлення деталей зброї, компонентів спорядження мисливських патронів, їх спільного зберігання і т.п. Інакше кажучи, питання про встановлення спільного джерела походження успішно вирішується, як правило, в тих випадках, коли мова йде про саморобне виготовлення компонентів спорядження мисливських патронів (дробу, картечі, куль, пажів, прокладок) і саморобне їх спорядження, тобто коли суб'єкт при їх виготовленні зброї використовує підручні матеріали (наприклад, свинець від кабелю, акумуляторних пластин і т.п., повсть від валянок, прокладки з картонних обкладинок книг і т.п.).

Слід зазначити, що результативність та доказове значення експертного дослідження багато в чому залежить від якісної підготовки об'єктів. Найбільш відповідальною є підготовка зброї. Зброю (вогнепальну стрілецьку зброю, пістолети та револьвери, гвинтівки, гранатомети міномети та ін.), яка направляється на експертизу, необхідно розрядити. Зброя та боєприпаси до неї, вибухові пристрої, речовини та інша зброя надаються на експертизу особою, яка призначила експертизу, особисто або її представником, оскільки пересилка таких небезпечних об'єктів поштою не допускається. Речові докази повинні надаватися експерту тільки в упакованому вигляді. Винятком із цього правила є громіздкі предмети, наприклад гармати, вогнемети, реактивна, ракетна зброя. Дослідження таких об'єктів проводиться, як правило, на місці їх знаходження. Кожен екземпляр ручної зброї поміщається в окрему упаковку. Процедура упакування і використовуваний матеріал не повинні призводити до появи додаткових слідів на об'єктах, які не пов'язані з подією злочину. Предмети, на яких передбачається наявність мікрооб'єктів, окремо упаковуються, а ділянки, на яких передбачається наявність слідів, обшиваються або

исследования. Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку: матер. міжн.-практ. конф. (Київ, 5-6 липня 2018 р.). К. КНПСЕ, Мінюст України. 2018. С. 265.

обертаються матерією для збереження мікрооб'єктів. На кожній упаковці повинний бути нанесений напис із вказівкою виду об'єкта, засвідчений підписами слідчого, понятих, печаткою органу розслідування. Ця вимога спрямована на запобігання фальсифікації речових доказів, а також для дотримання принципу допустимості їх у процесі судового доказування.

Експертиза слідів зброї, слідів пострілів.

Об'єкти досліджень – стріляні кулі, шрот, картеч, гільзи. Основними завданнями є: установлення за слідами виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї, з якої стріляні снаряди або гільзи; установлення за слідами конкретного екземпляра вогнепальної зброї.

Сучасний стан судової експертизи дозволяє в багатьох випадках успішно ідентифікувати зброю по слідах її застосування¹. Позитивне рішення ідентифікаційних завдань судової експертизи в значній мірі залежить від якісно проведених слідчих дій (в основному - огляду місця події) по виявленню, фіксації, вилученню, належній упаковці та зберігання речових доказів - вогнепальної зброї, стріляних куль, їх фрагментів, багатоеlementних снарядів, стріляних гільз і т.д., від своєчасної підготовки інших матеріалів, необхідних для проведення експертизи. По кримінальних провадженнях, в яких предметом злочину є зброя, огляд місця події має свою специфіку і певні труднощі, тому, як нами зазначалося вище, в таких випадках обов'язково участь в огляді місця події фахівця в області зброезнавства.

Зазначимо, що довести, що саме конкретна особа тримала в руках зброю в момент пострілу, часто досить важко. Допомогти в цьому може експертиза продуктів пострілу, яка на практиці призначається досить рідко. Під час пострілу на руках, обличчі, інших відкритих ділянках тіла, волоссі, порожнині носа, слухових проходах, одязі та взутті особи, яка стріляла, відкладаються продукти пострілу, які, зазначає В. В. Коваленко, виявляються експертним дослідженням одягу або змивів, своєчасно зроблених з тіла особи².

Експертиза холодної зброї.

Об'єктами досліджень є вироби колючої, ріжучої, рублячої, ударно-роздробляючої дії. Основні завдання: установлення предметів до холодної зброї; установлення способу виготовлення; визначення типу, виду, зразка (для виробів промислового виробництва) холодної зброї або конструктивно подібного до неї виробу.

¹ *Арешонков В. В.* Криміналістична ідентифікація гладкоствольної вогнепальної зброї: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. К. 2012. 20 с.; *Бленчук П. Д., Кофанов А. В., Сулява О. Ф.* Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброезнавство: підручник. К. Bee Zone, 2003. С. 122–156 та ін.

² *Коваленко В. В.* Підготовка матеріалів та призначення експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу при розслідуванні злочинів, учинених із використанням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського державного ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка.* Суми. 2015. Вип. 4 (72). С. 226.

В літературі вказується, що необхідність проведення криміналістичної експертизи зброї встановлюється, виходячи з того, наскільки в предметі виражені ознаки холодної зброї. Іноді про це можна судити за заводським маркуванням, що позначає номер для реєстрації, або за очевидністю ознак і властивостей, зокрема щодо призначення для ураження людини¹. З цими рекомендаціями не можна погодитися. В даний час для вирішення питань, що відносяться до предмета експертизи холодної зброї, необхідно застосування інструментальних методів дослідження. Пов'язано це з рішенням про обов'язкову сертифікацію моделей холодного і металевий зброї і предметів (сувенірних, для відпочинку та розваги і т.п.), конструктивно схожих з нею². Крім того, як правильно зазначають П. Репешко і В. Гузенко таке рішення може привести до відмови від неупередженості та об'єктивності як досудового слідства, так і суду³.

Експертиза зброї з некінетичним принципом ураження.

Об'єктами дослідження є зброя та подібні до неї пристрої з іншими принципами ураження цілі, ніж ураження за рахунок кінетичної енергії стріляного снаряда як фізичного тіла - термічний вплив, уражаючи фактори електричного струму та інші уражаючи фактори. До таких об'єктів дослідження належать нереактивні вогнемети, електрошокові пристрої тощо. Основні завдання: установлення належності об'єктів до зброї, спеціальних засобів активної оборони, засобів нелетального ураження або інших конструктивних подібних до них виробів; визначення типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва) зброї; установлення способу виготовлення та придатності для використання за призначенням.

Експертиза гранатометів та ствольної артилерійської зброї.

Об'єктами дослідження є гранатомети реактивні та нереактивні, міномети, артилерійські гармати тощо. Основні завдання дослідження: установлення належності наданих предметів до вогнепальної або реактивної зброї; визначення їх типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва); установлення способу виготовлення та придатності для використання за призначенням.

Експертиза ракетно-реактивної зброї.

¹ *Корецький Д.* Правовая и экспертная оценка оружия как орудия преступления. *Социалистическая законность.* 1984. № 7. С. 44; *Бондарева К.* Проблемні питання поняття «холодна зброя» і використання його в кримінальному законодавстві. *Вісник національної прокуратури України.* 2009. № 4. С. 113.

² Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів. Затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи. Протокол від 15.01.1999 р.

³ *Репешко П., Гузенко В.* Проблемные вопросы теории экспертизы холодного оружия. *Вісник академії правових наук України.* 2004. № 1 (36). С. 214.

Об'єктами дослідження є протитанкові ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню, зенітно-ракетні комплекси. Основними завданнями дослідження є: установлення належності об'єктів до ракетної або реактивної зброї; визначення типу, виду, моделі або зразка зброї; установлення способу виготовлення та придатності для використання за призначенням.

Вибухотехнічна експертиза.

Експертиза вибухових пристроїв.

Основними завданнями експертизи вибухових пристроїв є: визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (боєприпасів) та визначення класифікаційної категорії пристрою; визначення конструкції пристрою; установлення способу виготовлення пристрою; установлення здатності пристрою викликати вибух та можливості вибуху пристрою в конкретних умовах (струс, нагрівання тощо); установлення наявності професійних навичок (ступінь обізнаності з технологією виготовлення і використання вибухових пристроїв тощо) у особи, яка виготовила саморобний вибуховий пристрій.

Експертиза вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу).

До основних завдань експертизи належать: установлення факту належності наданого об'єкта до вибухових речовин або речовин, які можна використати як компоненти для виготовлення вибухових речовин, порохових зарядів або піротехнічних засобів; установлення способу виготовлення вибухових речовин; виявлення мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях. Такими носіями є тканина одягу підозрюваного, пакети, коробки та інші ємності, в яких могла знаходитися, зберігатися зброя, а також деталі та частки конструкції пристрою, який вибухнув; установлення за продуктами розкладу вибухових речовин вихідної речовини, яка була використана для вибуху (пострілу); установлення спільної родової (групової) належності вибухових речовин (порохових зарядів).

При дослідженні цілих вибухових пристроїв важливо встановити чи є він промислового або саморобного виготовлення, а в останньому випадку – чи має особа, яка виготовила пристрій, професійні знання і уміння у вибуховій справі¹. Певні труднощі виникають при дослідженні вибухотехнічних об'єктів (вибухових пристроїв і їх комплектуючих, вибухових речовин, їх сумішей, хімічних сполук і т.д.), вилучених з місця вибуху. Це пов'язано з тим, що в результаті вибуху вибухового пристрою властивості об'єктів піддаються суттєвим змінам або об'єкти переходять в інший якісний стан. Тому можливості встановлення належності конкретної взаємодії об'єктів по осколках і слідах вибуху істотно обмежені.

¹ Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / Г. В. Прохоров-Лукін, В. І. Биков, В. І. Пашенко та ін. К. Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України. 2007. С. 34–43, 53–63.

Дослідження нашарувань на різних об'єктах, які вилучені з міста вибуху дозволяє не тільки виявити і визначити природу вибухових речовин, але і встановити належність болтів, гайок, ізоляційних матеріалів, інших фрагментів до одного вибухового пристрою¹.

У ході розслідування незаконного обігу зброї нерідко необхідно установити наявність сторонніх слідів на зброї, джерело виготовлення досліджуваних предметів, справжність дозвільних документів, правильність ведення обліку зброї на підприємстві або військовому підрозділі, ототожнити особу, причетну до правопорушення й т.д. З цією метою виникає необхідність призначення низки факультативних, тобто таких, що залежать від слідчої ситуації, судових експертиз. Для встановлення фактів розкрадань або незаконного володіння зброєю важливого значення набуває дослідження документів, посвідчень на право володіння зброєю, які здійснюються почеркознавчою експертизою і технічною експертизою документів. трасологічною експертизою виявляються сліди рук на зброї та інших, пов'язаних з нею у механізмі злочину, предметах, досліджуються пошкоджені замки або пломби та інші сліди. Одним з ефективних засобів виявлення осіб, причетних до незаконного обігу зброї, та доведення їх вини є проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій як аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України). Проведення вказаних негласних слідчих (розшукових) дій найчастіше фіксується за допомогою технічних засобів (ст. 252 КПК України), а отримана інформація підлягає дослідженню спеціалістами або експертами (ст. 266 КПК України). Для встановлення обставин справи аудіо-, відеоматеріали направляються для проведення лінгвістичної експертизи усного мовлення, портретної експертизи, експертизи відеозвукозапису. Факт носіння зброї особою або збереження зброї в певному місці можна встановити призначивши експертизу матеріалів, речовин та виробів з метою виявлення слідів металізації на поверхні тканини чи інших предметів. Цією експертизою також встановлюється матеріал зброї, яка виготовлена саморобним способом, що сприяє пошуку джерела походження. В ситуації виявлення зразків зброї, які можуть бути віднесені до культурних цінностей призначається мистецтвознавча експертиза. Проаналізуємо типові завдання та об'єкти вказаних експертиз.

Трасологічна експертиза.

Експертиза слідів рук (дактилоскопічна експертиза)

Призначення дактилоскопічної експертизи з метою виявлення на деталях зброї слідів рук є поширеною практикою розслідування злочинів

¹ *Моторный И. Д.* Криминалистическая взрывотехника: новое учение в криминалистике: пособие. М.: Изд-во Шумилова И.И., 2000. С. 99.

щодо незаконного обігу зброї¹. Об'єктами дослідження є зброя, пакувальні матеріали, предмети обстановки, на яких виявлені або можуть знаходитися сліди рук. У разі неможливості вилучення предметів зі слідами рук на експертизу направляються копії слідів на слідкопіювальній плівці, зліпки об'ємного сліду або масштабні фотознімки сліду. Основним завданням дактилоскопічної експертизи є встановлення наявності слідів рук на об'єктах-носіях і їх придатність для ідентифікації особи, а також ідентифікація особи за слідами її рук, які залишені на зброї або предметах обстановки місця події. Цією експертизою вирішується ряд неідентифікаційних завдань. Досліджуючи такі сліди, у певних випадках можна встановити фізичні ознаки невстановленої особи, яка їх залишила, зокрема, особливі ознаки кисті руки (відсутність пальців рук, їх вади, наявність шрамів, опіків, інших ушкоджень), приблизний вік особи, її стать (за розмірами сліду папілярного узору, шириною папілярних ліній, відстанню між ними), що важливо для розшуку особи. Крім цього, аналіз розміщення слідів рук на предметах обстановки місця події дозволяє визначити деякі елементи механізму вчинення правопорушення (наприклад, як злочинець торкався певних предметів, тримав зброю тощо)².

Експертиза слідів злому, інструментів, виробів масового виробництва

Об'єктами дослідження є предмети зі слідами відбитками: свердління, розпилювання, роздроблення тощо. Як виняток, можуть бути надані зліпки з об'ємних об'єктів. Якщо завданням експертизи є ідентифікація агрегату (штампа, прес-форми тощо), на якому виготовлена зброя або деталей, то на експертизу бажано надати, крім зразка зброї, також і безпосередньо агрегат, що обладнання, який ідентифікується. Основним завданням експертизи є: установлення конкретного екземпляра або виду (характерних особливостей) знаряддя, інструмента, агрегату за слідами його дії; установлення механізму (способу) злому (іншої дії), напрямку, в якому проводився злом перешкоди (з внутрішнього або зовнішнього боку), типу (виду) виробу, що залишив слід, способу його виготовлення тощо.

Трасологічними дослідженнями можливе вирішення питання про спільне джерело походження (виготовлення) саморобної зброї³. Це дослідження проводиться на основі зіставлення зовнішніх ознак

¹ Борзов О. П., Костильова О. А., Кузнєцов В. А., Щавелєв А. В. Комплексне дослідження слідів рук на вогнепальній зброї: метод. рекомендації К.: Державний наук.-досл. експертно-криміналістичний центр МВС України, 2011. 21 с.

² Троцюк В. М. Проблемні питання, що виникають у процесі вилучення та упакування слідової інформації дактилоскопічного походження. *Криміналістичний вісник*. К.: ПК «Типографія від «А» до «Я», 2017. № 2 (28). С. 107.

³ Гамов Д. Ю., Павленко О. С. До питання визначення єдиного джерела походження саморобної вогнепальної зброї. *Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку: матер. міжн.-практ. конф. (Київ, 5-6 липня 2018 р.)*. К. КНІСЕ, Мінюст України. 2018. С. 99-103.

(наприклад, по маркувальним позначенням на вибуховій речовині, вибуховому пристрої і його окремих елементах); ознак, що відображають процес виготовлення кількох деталей на одному обладнанні; ознак внутрішньої будови та ін.

Експертиза замикальних та запобіжних (контрольних) пристроїв (засобів).

Об'єктами експертизи є замки та інші замикальні пристрої, пломби, контрольні пристрої (засоби), що, як правило, вилучені з місця розкрадання зброї. Якщо об'єктом дослідження є замки, експерту, крім замків, направляються відмички й інші предмети, які могли використовуватися для відмикання або злому замка, а також усі ключі від цих замків. Основними завданнями експертизи є встановлення факту пошкодження, способу відмикання (злому) замикального пристрою; видів предметів, що були використані для цього; ідентифікація цих предметів, а для пломб, крім того, – ідентифікація пломбувальних лещат, факту повторного пломбування та ін.

Експертиза цілого за частинами.

Експертизою встановлюється, чи склали частини зброї (уламки, шматки, осколки тощо) раніше одне ціле. При встановленні цілого по частинах (фрагментах) або встановлення факту взаємної належності частин єдиному цілому як відновлюваного цілого виступають такі об'єкти: вогнепальна зброя, патроні, осколки вибухового пристрою, підричника, вражаючі елементи, відрізки вогнепровідного шнура, деталі радіоприймального пристрою і т.д. На думку О. О. Белякова стосовно вибухових пристроїв ідентифікація може відбуватися:

- при відсутності спільної поверхні поділу;
- при встановленні приналежності деталей складному цілому¹.

Наприклад, спільна поверхня поділу утворюється при вибуху вибухового пристрою, коли на місці події залишаються осколки, які утворюються шляхом поділу корпусу вибухового пристрою, заряду вибухової речовини, детонатора і т. д. на складові частини. Встановлення цілого пристрою по деталях, які не мають спільної поверхні поділу, здійснюється за ознаками рельєфу поверхні вибухового пристрою або окремих його елементів, які утворилися при обробці (виготовленні), ремонті, зберіганні, в процесі поділу і до нього. Третя ситуація встановлення цілого ґрунтується на ознаках, які характеризують організацію внутрішньої будови об'єкта в місцях контакту, особливості, що утворилися при роз'єднанні пристрою на частини, виробничі, технологічні, експлуатаційні ознаки, а також особливості, що виникли на частинах об'єкта під час його монтажу (збірки) або кріплення деталей.

Експертиза рельєфних знаків.

¹ Беляков А. А. Взрывчатые вещества и взрывные устройства (криминалистическая взрывотехника). М.: Юрлитинформ, 2003. С. 143.

Об'єктами досліджень цього виду можуть бути відновлені спіяні (забиті), слабо видимі номери та інші рельєфні зображення на різного роду зброї. Основним завданням експертизи є не тільки встановлення факту змінення зображень, але встановлення видалених заводських маркувальних позначень¹.

Почеркознавча експертиза.

До об'єктів, що підлягають дослідженню під час розслідування незаконного обігу зброї, відносяться документи на право володіння зброєю, бухгалтерські та службові документи щодо зберігання, руху зброї на підприємстві, воїнських частинах, складах, арсеналах та пр. Для проведення почеркознавчих досліджень слідчий повинен надати експерту вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку (цифрових записів, підпису) особи, яка підлягає ідентифікації. Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (буквених та цифрових) і підпису.

Технічна експертиза документів.

Для дослідження надаються оригінали документів, печатки, штампи або їх відтиски.

Експертизи реквізитів документів.

Основними завданнями є: установлення фактів і способів унесення змін до документів та виявлення їх первинного змісту; виявлення залитих, замазаних, вицвілих та інших слабо видимих або невидимих текстів (зображень) на різних матеріалах, а також текстів (зображень) на обгорілих та згорілих документах за умови, що папір, на якому вони зображені, не перетворився на попіл; визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів, а також послідовності нанесення штрихів, що перетинаються; установлення цілого за частинами документа; установлення документа, виготовленого шляхом монтажу із застосуванням копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки. Важно відмітити, що експерту ставляться не тільки питання щодо наявності змін у справжньому документі (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, заміна частин), але що не менш важливо – установлення первинного виду та записів в документах².

Експертиза друкарських форм.

Установлення способу нанесення відтисків печаток, штамтів, факсиміле; ідентифікація печаток, штамтів, факсиміле тощо за їх відтисками; відповідність часу нанесення відтисків печаток, штамтів даті виготовлення документа. Для розв'язання ідентифікаційних завдань щодо

¹ Мельник О. В. Практика використання хімічного методу виявлення видалених заводських знаків на частинах зброї. *Криміналістичний вісник*. К.: ПК «Типографія від «А» до «Я». 2017. № 2 (28). С. 112–117.

² Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів: посібник. К.: Центр навч. літератури, 2008. С. 172–180.

документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки, ця техніка надається в комплекті (системний блок комп'ютера, інсталяційний диск з драйвером принтера або багатофункціонального пристрою, з'єднувальні та мережеві кабелі, принтер).

Слід зазначити, що в даний час значного поширення використання для відтворення бланків документів, печаток та штампів набули знакодрукуювальні пристрої з електрофотографічним та струминним принципом формування зображень, що значно прискорює та спрощує процес підробки. Найбільш ускладнено дослідження бланків документів, відтворених способами поліграфічного друку з використанням поліграфічного устаткування, які дозволяють отримати документи, максимально наближені до оригіналу.

Експертиза відео- звукозапису.

Об'єктами досліджень є оригінальні матеріали фоно- та відеозаписи; оригінальні пристрої, якими фонограми зафіксовані, що використовувалися під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Ці матеріали містять інформацію, яка має значення для доказування (ст. 256 КПК України), а носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом експертного дослідження (ст. 266 КПК України). Це обумовлює необхідність дотримання спеціальних вимог щодо її збереження в незмінному вигляді. Тому на дослідження представляються оригінали фонограм (відеофонограм), записані на первинному носії інформації, що знаходиться безпосередньо в пристрої і іноді невіддільному від нього. Основними завданнями експертизи відео звукозапису є встановлення відсутності (наявності) монтажу фоно-відеограм, їх автентичності, ототожнення особи за фізичними параметрами голосу.

На практиці доводи про фальсифікації матеріалів аудіо- та відеозаписи висувуються захисниками з метою визнання їх неприпустимість в силу ст. 87 КПК України. В обґрунтування своєї позиції адвокати часто посилаються на те, що суду не були надані дані, на основі яких можна перевірити достовірність фонограм і відеофонограм, отриманих в ході негласних слідчих (розшукових) дій, тому що відомості про застосовані технічні засоби становлять державну таємницю (ст. 8 Закону України «Про державну таємницю»¹). Крім того, під сумнів ставиться автентичність аудіо-та відеофайлів за мотивами того, що вони представлені не в оригіналах, а в копіях. Зазначені заперечення, підкреслює О. І. Галяшина, усуваються при проведенні судово-експертної діагностики за визначенням автентичності матеріалів аудіо- та відеозаписи, відсутності в них монтажу². Важливим для

¹ Про державну таємницю: Закон України №3855-ХІІ від 21.01.1994. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.

² Галяшина Е. И. Материалы аудио- и видеозаписи как результаты орд: проблемы судебно-экспертного обеспечения проверки доказательств. *Вестник нижегородского университета им. Н. Н. Лобачевского. Право*. 2015. № 2. С. 95.

встановлення конкретної особи та доказування вини підозрюваного є ототожнення особи а фізичними (акустичними) параметрами її голосу, зафіксованому у фонограмі¹.

Лінгвістична експертиза усного мовлення.

Об'єктом дослідження є продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений в усній формі і зафіксованій у фонограмі, яка використовувалась під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Основним завданням дослідження фонограм є: ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення; визначення типу висловлювання (спонтанне, неспонтанне мовлення, читання тексту тощо); визначення в мовленні ознак імітації, рідної мови та ін.² Для ідентифікації крім (відео) фонограми досліджуваної розмови, в якій могла брати участь певна особа, повинні надаватися (відео) фонограма зразків усного мовлення особи, що перевіряться, у формі спонтанного діалогу або монологу.

Портретна експертиза.

Основним завданням портретної експертизи є ідентифікація особи за фотознімком та відеозаписом, що зроблені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, або зафіксовані на відеокамерах зовнішнього спостереження. Порівняльними матеріалами для ідентифікації особи за фотознімком можуть бути достовірні фотографії та відеозапис цієї особи (любительські, професійні, а також експериментальні). Доцільно, щоб серед порівняльних зразків були знімки, близькі до досліджуваного за часом зйомки і ракурсом зображення. В ухвалі про призначення експертизи, підкреслює Є. С. Манько, мають бути наведені умови відеозйомки, тип і найменування носія інформації, його розмір, маркування, наявність наклейок з описом наявних на них написів, формат відеозапису, а також короткий опис відеокадру, в якому відображений зовнішній вигляд досліджуваної людини і вказано джерело походження відеозапису, що має велике значення для оцінки її достовірності³.

Експертиза матеріалів, речовин та виробів.

Експертиза нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів. Типові завдання: виявлення слідів мастильних матеріалів, що застосовуються для зброї; установлення спільної родової (групової) належності або походження слідів мастила від конкретної зброї.

Експертиза металів і сплавів. Типові завдання: виявлення слідів металізації, які виникли від зброї; встановлення виду, марки металу

¹ Ідентифікація людини за параметрами мовних сигналів (проблеми та шляхи їх вирішення) / М. Ф. Бондаренко, О. Я. Дрюченко, С. Ф. Коряк, Ю. П. Шабанов-Кушнарченко. Харків: ТОВ «Компанія СМІТ», 2006. С. 95.

² Будко Т. В., Ованесян А. Л. Судебно-лінгвістическая експертиза усной речи: теоретико-прикладные вопросы. *Криміналістика и судебная экспертиза*. К.: Міністерство юстиції України, 2013. Вып. 58. Ч. 2. С. 354–355.

³ Манько Є. С. Особливості портретної криміналістичної ідентифікації з використанням відеозображень. *Криміналістичний вісник: ПК «Типографія від «А» до «Я»*, 2016. № 2 (26). 2016. С. 97–98.

(сплаву), з якого виготовлена саморобна зброя; відповідність якісних і кількісних характеристик металу зброї технічним умовам (ТУ, ДСТУ); установлення спільної родової (групової) належності або походження металу, з якого виготовлені деталі саморобної зброї від конкретного металевого об'єкту.

Експертиза речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин. Типові завдання: установлення наявності нашарування спеціальних хімічних речовин на грошових купюрах, змивах з рук тощо; установлення мають надані речовини спільну родову належність. Інформацію, безпосередньо пов'язану з подією злочину, дозволяє отримати експертне дослідження спеціальних хімічних речовин, що наносяться як мітки на зброю, документи, грошові знаки при розслідуванні вимагання, збуту зброї. Такі речовини невидимі у звичайних умовах і помітні лише у фільтрованих ультрафіолетових променях. Спеціальні хімічні речовини направляються на експертизу у вигляді нашарувань на різних предметах, одязі, у вигляді змивів цих речовин на тампони. Для розв'язання ідентифікаційних завдань необхідно надати експерту зразок речовини, яку використовували для нанесення меток¹.

Експертиза сильнодійних і отруйних речовин. Типові завдання: установлення природи речовини, що знаходиться в патроні, чи ні є вона сильнодійною або отруйною; установлення наявності слідів сильнодійних і отруйних речовин; установлення спільної родової (групової) належності сильнодійних чи отруйних речовин; установлення спільного джерела походження сильнодійних чи отруйних речовини за якісним та відносним кількісним складом.

Експертизами матеріалів, речовин та виробів визначається вид, марка матеріалу (метал, папір, ізоляційна стрічка, фарба та ін.), з якого були виготовлені деталі саморобної вогнепальної зброї, вибухових пристроїв або їх деталі під час переробки промислових зразків, та галузь їх використання. В разі виявлення кількох об'єктів однієї природи вирішуються завдання по встановленню їх загальної родової, групової належності, встановлюється належність предметів єдиному цілому або джерелу походження за ознаками структури та складу матеріалу.

У сучасній практиці розкриття і розслідування різних категорій злочинів, в тому числі незаконного обігу зброї, дедалі частіше як речові докази фігурують мікрооб'єкти, значення яких сьогодні суттєво зростає. Це зумовлено, на думку О. В. Нені, з одного боку, сучасним розвитком судово-експертної техніки, розширенням арсеналу пошукових засобів і мікроскопічних методів дослідження, а з іншого – тим, що злочинці, часто маскуючи свої дії та знищуючи видимі сліди, не в змозі усунути ті з них,

¹ Охримчук І. О., Башинський Е. В., Ляшецький І. А. Проблемні питання при призначенні та проведенні експертиз спеціальних хімічних речовин. *Криміналістичний вісник*. К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2012. № 2 (18). С. 165.

про існування яких вони навіть не здогадуються¹. Мікрооб'єкти, які несуть криміналістично значущу інформацію для розслідування злочинів, мають різну природу і виникають в результаті відділення від деталей зброї при його саморобному виготовленні, упаковки, одягу і т.д. Цінною інформацією для розслідування є виявлення слідів носіння або зберігання зброї на одязі та пакувальних матеріалах. На цей факт, як зазначає В. М. Бараняк, вказують сліди у вигляді нашарувань частинок металів, іржі, мастильних матеріалів або відбитків деталей зброї на одязі і тілі особи². Так, підвищений вміст заліза на поверхні задньої частини сорочки і форма слідів металізації дозволили довести факт носіння пістолета підозрюваним³.

Молекулярно-генетична експертиза.

Згідно із методичними рекомендаціями у тому випадку, коли дослідження слідів рук неможливо здійснити методами трасології, проводиться молекулярно-генетична експертиза⁴. Основним методом експертизи є ДНК-аналіз крові порівнюваних осіб. Так, при розслідуванні незаконного обігу зброї важливо встановити особу, яка тримала зброю в руках. Стратегія встановлення особи заснована на тому, що профілі ДНК людей унікальні і дозволяють ідентифікувати конкретну особу. Теоретична база для встановлення спорідненості досить докладно розроблена в генетиці і з успіхом впроваджена у слідчу практику. Так, проведені О. О. Луцієнко експерименти показали про можливість проведення генетичної експертизи слідів рук на важелях від ручних гранат після їх виявлення за допомогою традиційних порохів⁵.

Мистецтвознавча експертиза.

Об'єкт дослідження – холодна чи вогнепальна старовинна зброя виявлена, найчастіше, під час незаконного переміщення через кордон при перевірці осіб або їх багажу. Вказана зброя досліджується з метою визначення належності до культурних цінностей. Відповідно до чинного Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», при вирішенні питання щодо віднесення зброї до категорії

¹ Неня О. В. Оптичні методи експертних досліджень мікрооб'єктів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. 2016. С. 4.

² Бараняк В. М. Можливості використання дифузно-копіювального методу для дослідження слідів вогнепальної зброї на одязі та тілі особи. *Криміналістика і судебна експертиза*. Вып. 58. Ч. 1. К.: Міністерство юстиції України, 2013. С. 266.

³ Щербаковський М. Г. Определение следов металлизации на объектах носителях и оценка результатов исследования. *Криміналістика і судебна експертиза*. К.: Вища школа, 1991. Вып. 43. С. 100.

⁴ Борзов О. П., Костильова О. А., Кузнєцов В. А., Щавелєв А. В. Комплексне дослідження слідів рук на вогнепальній зброї: метод. рекомендації К.: Державний наук.-досл. експертно-криміналістичний центр МВС України, 2011. 21 с.

⁵ Луцієнко О. О. Особливості виявлення слідів рук на важелях від ручних гранат із застосуванням методів, які дозволяють подальше виділення ДНК-профілів. *Криміналістичний вісник*. К.: ПК «Типографія від «А» до «Я». 2015. № 1 (23). С. 157–163.

культурної цінності вона повинна мати одну з наступних властивостей, а саме: художнє, історичне, етнографічне або наукове значення¹. Цілком очевидно, що вказані ознаки можуть бути встановленні тільки з використанням спеціальних знань у формі судової мистецтвознавчої експертизи². Основними завданнями цього виду експертизи, як вказує І. В. Гора, є атрибуція досліджуваного твору, предмета або речі, тобто визначення часу, місця та інших обставин його створення, встановлення його справжності, культурної цінності³.

Таким чином, під час розслідування незаконного обігу зброї обов'язково призначаються експертиза зброї та слідів і обставин її застосування, експертиза вибухових пристроїв, експертиза вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу) для встановлення предмету злочину. Доказування причетності особи, до вчинення злочину та інших важливих для кримінального провадження обставин здійснюється за допомогою інших сучасних родів експертиз.

¹ Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 405.

² Рев'яков І. С., Скулкіна К. М. Визначення критеріїв культурних цінностей у судовій мистецтвознавчій експертизі. *Криміналістика и судебная экспертиза*. Вып. 58. Ч. 1. К.: Министерство юстиции Украины, 2013. С. 446.

³ Гора І. В. Проблеми судово-мистецтвознавчої експертизи в судочинстві України. *Часопис Академії адвокатури України*. К., 2015. Том 8, № 4 (29). С. 43.

Література

1. Аверьянова Т. В. Содержание и характеристика методов судебно-экспертных исследований. *Сб. науч. тр. Казахского науч.-иссл. института судебных экспертиз*. Алма-Ата, 1991. 232 с.
2. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика: учебник / под ред. проф. Р. С. Белкина. М.: НОРМА-ИНФРА • М. 2001. 990 с.
3. Алексейчук В. І. Огляд місця події: тактика і психологія: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2007. 20 с.
4. Аналітичний огляд та вдосконалення організації проведення спеціальних операцій службами та підрозділами органів внутрішніх справ України в сучасних умовах / укл.: М. О. Свірін, В. П. Климчик, Я. М. Калашник, В. Л. Трасковський; відп. ред. А. І. Пясецький. К.: НАВС, 2000. 56 с.
5. Андреев Д. В. Возможности судебных экспертиз под час розслідування незаконного обігу зброї. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2017. Вип. 3 (78). С. 45–51.
6. Андреев Д. В. Напрями протидії незаконному обігу зброї. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*: матер. наук.-практ. конф. (Харків, 17 травня 2017 р.). Харків : Харківський. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 10–13.
7. Арешонков В. В. Криміналістична ідентифікація гладкоствольної вогнепальної зброї: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.09. К. 2012. 20 с.
8. Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброезнавство: підручник / П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Ф. Сулява. К.: Міжнародна агенція «BeeZone», 2003. 384 с.
9. Бандуріна Я. Ю. Способи вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 121. С. 281–287.
10. Бандуріна Я. Ю. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 1 (II). С. 243–247.
11. Бандурка С. А. Слинько С. А. Расследование преступлений (уголовно-процессуальные проблемы). Харьков: Основа, 2000. 232 с.
12. Бараняк В. М. Возможности використання дифузно-копіювального методу для дослідження слідів вогнепальної зброї на одязі та тілі особи. *Криміналістика і судебна експертиза*. Вып. 58. Ч. 1. К.: Министерство юстиции Украины, 2013. С. 266–274.
13. Бахин В. П., Кузьмичев В. С., Лукьянчиков Е. Д. Тактика использования внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел: пособие. Киев: НИиРИО КВШ МВД СССР, 1990. 56 с.
14. Бахин В. П., Весельський В. К. Тактика допиту: посібник. Київ: НВТ «Правник», 1997. 64 с.
15. Белкин Р. С. Криминалистика. Краткая энциклопедия. М.:

Большая Российская энциклопедия, 1993. 111 с.

16. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. М.: Мегатрон XXI, 2000. 334 с.

17. Белкин Р. С. Курс криминалистики: пособие. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 837 с.

18. Белкин Р. С., Быковский И. Е., Дулов А. В. Модное увлечение или новое слово в науке? (Еще раз о криминалистической характеристике преступлений). *Социалистическая законность*. 1987. № 9. С. 56–58.

19. Беляков А. А. Взрывчатые вещества и взрывные устройства (криминалистическая взрывотехника). М.: Юрлитинформ, 2003. 256 с.

20. Береза Ю. М. Розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. 2018 20 с.

21. Бирюков В. В. Криминалистическое оружиеведение: пособие. Луганск: СПД Резников В.С., 2013. 256 с.

22. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Сулява О. Ф. Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброезнавство: підручник. К. Bee Zone, 2003. 384 с.

23. Бойко Г. А. Проблемы методики расследования незаконного оборота оружия и боеприпасов (по материалам Северо-Кавказского региона): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар. 2003. 241 с.

24. Бондар В. С., Кривонос М. В. Зміст та особливості предмета доказування в кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 3 (83). С. 195–209.

25. Бондарева К. Проблемні питання поняття «холодна зброя» і використання його в кримінальному законодавстві. *Вісник національної прокуратури України*. 2009. № 4. С. 110–114.

26. Борзов О. П., Костильова О. А., Кузнецов В. А., Щавелев А. В. Комплексне дослідження слідів рук на вогнепальній зброї: метод. рекомендації К.: Державний наук.-досл. експертно-криміналістичний центр МВС України, 2011. 21 с.

27. Борзов О. П., Костильова О. А., Кузнецов В. А., Щавелев А. В. Комплексне дослідження слідів рук на вогнепальній зброї : метод. рекомендації К.: Державний наук.-досл. експертно-криміналістичний центр МВС України, 2011. 21 с.

28. Будко Т. В., Ованесян А. Л. Судебно-лингвистическая экспертиза устной речи: теоретико-прикладные вопросы. *Криминалистика и судебная экспертиза*. К.: Министерство юстиции Украины, 2013. Вып. 58. Ч. 2. С. 352–360.

29. Бульба Т. М. Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2008. 172 с.

30. Буряк О. О., Гіневський М. І., Катеруша Г. Л. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні. *Зб. наук. праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. Вип. 2 (43). С. 176–181.
31. Вандер М. Б. Использование микрочастиц при расследовании преступлений. СПб.: Питер, 2001. 216 с.
32. Варченко И. А. Криминалистическая характеристика и особенности первоначального этапа расследования преступлений, связанных с применением взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар. 2002 286 с.
33. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М.: ЛэксЭст, 2002. 76 с.
34. Васильев А. Н., Карнеева Л. М. Тактика допроса при расследовании преступлений. М.: Юридическая литература, 1970. 208 с.
35. Вдовин А. Н. Особенности методики расследования и поддержания государственного обвинения по уголовным делам о преступлениях, связанных с незаконным оборотом оружия и боеприпасов (по материалам приграничных регионов Сибирского федерального округа): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Новосибирск. 2015. 255 с.
36. Весельський В. К. Співвідношення організації та планування досудового слідства. *Митна справа*. 2012. № 2 (80). Ч. 2. Кн. 1. С. 245–250.
37. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. Київ: НВТ «Правник»–НАВСУ, 1999. 126 с.
38. Вирок Біловодського районного суду Луганської області від 17 лютого 2016 р. у справі № 408/42/2016 по обвинуваченню гр. О. у вчиненні злочинів, передбачених ч.1 ст. 262, ч.1 ст. 263 КК України.
39. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 30 травня 2016 р. у справі № 461/6352/16 по обвинуваченню гр. М. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263¹ КК України.
40. Вирок Знамянського міськрайонного суду Кіровоградської області від 22 лютого 2017 р. у справі № 397/674/14 по обвинуваченню гр. О. та гр. Б. у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст.185, ч. 2 ст.262, ч. 1 ст. 263 КК України.
41. Вирок Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 30 вересня 2014 р. у справі № 346/5066/14-к по обвинуваченню гр. Н. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 263 та ч. 1 ст. 263¹ КК України.
42. Вирок Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 3 грудня 2014 р. у справі 279/16/14 по обвинуваченню гр. О. у вчиненні злочинів, передбачених ст. 186 ч. 2; ст. 187 ч. 3; ч. 2 ст. 263¹, ст. 342 ч. 2; ст. 345 ч. 2 КК України КК України.
43. Вирок Котовського міськрайсуду Одеської області від 11 березня 2015 р. у кримінальному провадженні № 505/121/2015 по

обвинуваченню гр. А. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 263, ч. 2 ст. 407, ч. 2 ст. 410, ч.1 ст. 421 КК України.

44. Вирок Лисичанського міського суду Луганської області від 1 листопада 2017 р. у справі № 415/6290/17 по обвинуваченню гр. В. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 408, ч. 3 ст. 410 КК України.

45. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 16 лютого 2016 р. у справі № 419/178/16 по обвинуваченню гр. К у вчиненні кримінальних правопорушень - злочинів, передбачених ч. 1 ст. 262, ч.1 ст. 263 КК України.

46. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 28 лютого 2017 р. у справі № 686/1641/17 по обвинуваченню гр. С. у вчиненні кримінальних правопорушень - злочинів, передбачених за ч. 1 ст. 263, ч. 2 ст. 263, ч. 1 ст. 410 КК України.

47. Вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 25 вересня 2014 р. у справі № 688/4443/14-к по обвинуваченню гр. М. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 410 КК України.

48. Власов В. П. Криминологическая характеристика и предупреждение незаконного оборота оружия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2001. 20 с.

49. Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. 475 с.

50. Войнов В. В. Особенности первоначального этапа расследования преступлений в сфере незаконного оборота ручного огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Калининград. 2001. 188 с.

51. Волобуев А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики: лекція. Харків: Ун-т внутр. справ. 1996. 36 с.

52. Волобуев А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: монографія. Харків: Університет внутрішніх справ, 2000. 336 с.

53. Волобуев А. Ф. Тактика допиту: лекція. Харків: Ун-т внутр. справ, 1997. 28 с.

54. Волобуева О. О. Особливості взаємодії слідчого зі спеціалістами під час проведення допиту. *Криміналістичний вісник*. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. № 2 (6). С. 10–17.

55. Волобуева О. О. Сутність, поняття і напрямки взаємодії слідчого зі спеціалістами під час проведення попереднього дослідження. *Вісник Одеського інституту внутр. справ*. 2004. № 3 (1). С. 34–39.

56. Волчешкая Т. С. Криминологическая ситуалогия: монография / под ред. проф. Н. П. Яблокова. Москва, Калининград: Калининградский ун-т, 1997. 248 с.

57. Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів: посібник. К.: Центр навч. літератури, 2008. 304 с.

58. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск: Томский гос. университет, 1985. 333 с.

59. Гаврилов А. К. Задержание подозреваемого в совершении преступления // Следственные действия: пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. С. 93–107.

60. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України): автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. К., 2003. 39 с.

61. Галяшина Е. И. Материалы аудио- и видеозаписи как результаты орд: проблемы судебно-экспертного обеспечения проверки показаний. *Вестник нижегородского университета им. Н. Н. Лобачевского*. Право. 2015. № 2. С. 91–96.

62. Гамов Д. Ю. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його приналежності до стрільби. К. ДНДЕКЦ. 2005. 29 с.

63. Гамов Д. Ю., Павленко О. С. До питання визначення єдиного джерела походження саморобної вогнепальної зброї. *Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку*: матер. міжн.-практ. конф. (Київ, 5-6 липня 2018 р.). К. КНПСЕ, Мінюст України. 2018. С. 99–103.

64. Гармаев Ю. П. Теоретические основы формирования криминалистических методик расследования преступлений: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. М., 2003. 313 с.

65. Гармаев Ю. П., Лубин А. Ф. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: теория и практика. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 303 с.

66. Гедиев М.Ш., Пыхтин Р.А. Понимание оружия массового поражения в уголовном праве. *Общество и право*. 2011. № 3 (35). С. 194–197.

67. Гераськин М. Ю. Участие специалиста-взрывотехника в допросах при расследовании преступлений, связанных с изготовлением самодельных взрывных устройств. *Технико-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений*: сб. науч. тр. Волгоград: ВА МВД России, 2016. Вып. 2. С. 16–20.

68. Герашенко А. О. Задержание лица, подозреваемого в совершении уголовного правонарушения. *Leges si viata*. Кишинев. 2017. № 12/2. С. 42–46.

69. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика. М.: ЛексЭст, 2002. 308 с.

70. Голуб Е. Ю. Методика расследования хищений боевых припасов: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва. 2002. 155 с.

71. Голунский С. А. Планирование расследования. *Советская криминалистика на службе следствия*. М. : Госюриздат, 1958. Вып. 10. С. 3–39.
72. Гора І. В. Колесник В. А. Криміналістичні експертизи та дослідження, що проводяться у системі правоохоронних органів України: посібник. К: Академія СБУ, 1999. 80 с.
73. Гора І. В. Поняття способів вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. Кишинев, 2012. № 9. С. 35–38.
74. Гора І. В. Проблеми судово-мистецтвознавчої експертизи в судочинстві України. *Часопис Академії адвокатури України*. К., 2015. Том 8, № 4 (29). С. 42–49.
75. Горбачев И. В., Шлюндина И. Н., Астапов А. Н. Современные возможности экспертизы оружия и следов выстрела. *Теория и практика судебной экспертизы*. РФЦСЭ, 2007. № (1). С. 46–56.
76. Грамович Г. И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: пособие. Минск: МВШ МВД СССР, 1987. 286 с.
77. Грановский Г. Л. Основы трасологии: общая часть. М.: ВНИИ МООП РСФСР, 1965. 208 с.
78. Григорянц С. А. Незаконный оборот оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств как объект криминологического исследования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2011. 20 с.
79. Григорьев В. Н. Задержание подозреваемого. М.: «ЮрИнфоР», 1999. 542 с.
80. Грицаев С. И. Криминалистические проблемы организационных функций следователя в расследовании: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2004. 20 с.
81. Грищак С. В., Олійников Г. В., Лень В. В. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами: соціальна обумовленість, стан, тенденції та необхідність змін. *Право і суспільство*. 2014. № 6-2. Ч. 3. С. 155–161.
82. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики М.: ЛексЭст, 2002. 1088 с.
83. Гудзь В. Е. Расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом взрывчатых веществ и взрывных устройств: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 Саратов. 2010. 29 с.
84. Гуляев А.П. Задержание подозреваемого. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / под общ. ред. В. В. Мозякова. М, 2002. С. 976.
85. Гуткин И. М. Актуальные вопросы уголовно-процессуального задержания. М.: Академия МВД СССР, 1980. 90 с.
86. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: посібник. Харків: Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2007. 116 с.

87. Деятельность экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел по применению экспертно-криминалистических методов и средств в раскрытии и расследовании преступлений / под ред. В. А. Снеткова. М.: ЭКЦ МВД России, 1996. 104 с.
88. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. 21 с.
89. Дояр Є. В. Затримання особи у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2018. 238 с.
90. Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск, Уральский гос. ун-т, 1987. 164 с.
91. Дубинский А. Я. Некоторые вопросы правовой регламентации задержания подозреваемого в совершении преступления: матер. теор. конф. по итогам научн.-исслед. работы проф.-препод. состава за 1972 год. Київ: КВШ МВД СССР, 1973. С. 87–92.
92. Дулов А. В., Нестеренко П. Д. Тактика следственных действий. Мн., Высшая школа., 1971. 272 с.
93. Дяченко Н. М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України. *Криміналістичний вісник*. К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2011. № 1 (15). С. 165–169.
94. Европейская конвенция о контроле за приобретением и хранением огнестрельного оружия частными лицами от 28 июня 1978 г.. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901751649> (дата звернення: 01.02.2021).
95. Евсюков П. В. Особенности тактики допроса по делам о преступлениях, совершаемых организованными преступными группами. *Современное развитие криминалистики и судебной экспертизы как реализация идей Р.С. Белкина*: матер. между. научн.-практ. конф. (Москва, 22-23 ноября 2017 г.). Москва: РГ-Пресс. 2018. С. 882–886.
96. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання // Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення 01.02.2021).
97. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Минск: Алмафея, 2001. 304 с.
98. Ефименко В. В. Расследование хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств (по материалам следственно-прокурорской практики военной прокуратуры Дальневосточного военного округа): дисс. ... канд. юрид. наук: 12..00.09. Владивосток. 2002. 192 с.
99. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Генеральна прокуратура України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820 (дата звернення 01.02.2021).

100. Жирний Г. Окремі проблеми криміналістичної методики. *Правничий часопис Донецького університету*. Донецьк, 2001. № 1(6). С. 36–41.
101. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.
102. Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Право, 2010. Вип. 10. С. 12–20.
103. Журавель В. А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Суми. 2015. Вип. № 1 (69). С. 251–257.
104. Журавель В. А. Проблеми адаптації криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Право, 2012. Вип. 12. С. 5–13.
105. Журавель В. А. Технології побудови окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 305–315.
106. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2005. 241 с.
107. Закатов А. А., Цветков С. И. Тактика допроса при расследовании преступлений, совершаемых организованными преступными группами: лекция. М., 1996. 56 с.
108. Зброєзнавство: правові основи обігу вогнестрільної зброї. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства: Україна. Європа. Світ.: монографія / П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Ф. Сулява; за ред. П. Д. Біленчука. К.: Міжнародна агенція «BeeZone», 2004. 464 с.
109. Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты / отв. ред. Ю. Н. Лукин. Ростов н/Д: Из-во Ростовского ун-та, 1989. 148 с.
110. Зинин А. М. Криминалист в следственных действиях: пособие. М.: Экзамен, Закон и право, 2004. 144 с.
111. Зинин А. М., Майлис Н. П. Судебная экспертиза: учебник. М.: Право и закон, Юрайт. Издат. 2002. 320 с.
112. Зорин Г. А. Руководство по тактике допроса: пособие. М.: ООО Юрлитинформ, 2001. 320 с.
113. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: дис. ... докт. юрид. наук: 717. Москва, 1970. 237 с.
114. Ищенко Е. П. Топорков А. А. Криминалистика: учебник. М.: КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 2006. 748 с.
115. Ищенко П. П. Использование помощи специалистов при допросах. *Использование специальных знаний на первоначальном этапе расследования*: сб. науч. тр. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1993. С. 9–15.
116. Ищенко П. П. Специалист в следственных действиях

(уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты). М.: Юридическая литература, 1990. 160 с.

117. Ідентифікація людини за параметрами мовних сигналів (проблеми та шляхи їх вирішення) / М. Ф. Бондаренко, О. Я. Дрюченко, С. Ф. Коряк, Ю. П. Шабанов-Кушнарєнко. Харків: ТОВ «Компанія СМІТ», 2006. 260 с.

118. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 року № 575. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення 01.02.2021)..

119. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 липня 2017 року № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17> (дата звернення 01.02.2021).

120. Інструкція з організації перевезень вантажів повітряним транспортом: наказ Міністерства транспорту України від 15 липня 2004 р. № 630. *Офіційний вісник України*. 2004 р., № 32. Ст. 2192.

121. Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 № 200. *Офіційний вісник України*. 2003. № 43. Ст. 2287.

122. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21 серпня 1998 року № 622. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98> (дата звернення: 01.02.2021).

123. Інструкція про порядок вилучення та передання на зберігання до органів внутрішніх справ вилученої у порушників природоохоронного законодавства вогнепальної та іншої зброї і боєприпасів: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 березня 2003 року № 56/М. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0298-03> (дата звернення: 01.02.2021).

124. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 3.11.2015.

125. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз

та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8.10.1998 № 53/5; із змінами і доповненнями, внесеними Наказами Міністерства юстиції України від 30.12.2004 № 144/5; 10.10.2005 № 59/5; 29.12.2006 № 126/5; 15.07.2008 № 126/5; 1.06.2009 № 965/5; 26.12.2012 № 1950/5; 27.07.2015 № 1350/5; 26.04.2017 № 1420/5.

126. Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боеприпасів у Збройних Силах України: Наказ Міністра оборони України від 29 червня 2005 р. № 359. *Офіційний вісник України*. 2005 р., № 35, Ст. 2155.

127. Інструкція про організацію службової діяльності органів поліції охорони під час виконання заходів з фізичної охорони об'єктів: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 р. № 577. *Офіційний вісник України*. 2017. № 69, Ст. 2088.

128. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: монографія. К.: Нац. академія внутр. справ України, 2003. 359 с.

129. Капустина И. В. Первоначальный этап расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург. 1999. 227 с.

130. Катеринчук І. П., Меркулова В. О. Незаконний обіг зброї, бойових припасів або вибухових речовин: напрями реформування кримінального законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2017, № 3. С. 29–35.

131. Кергэс И. Тактика и психологические основы допроса. М. Юридическая литература, 1964. 165 с.

132. Ким Д. В. Теоретические и прикладные аспекты криминалистических ситуаций: монография / под ред. проф. В. К. Гавло. Барнаул: Алтайский гос. университет, 2008. 196 с.

133. Кирюшина О. М. Индивидуализация предмета взятки. *Законность*. 1996. № 11. С. 21–22.

134. Кількості вилученої зброї вистачило б на невелику війну. *Обозреватель*. URL: <http://obozrevatel.com/news> (дата звернення 20.01.2017).

135. Клименко Н. И. Криминалистические исследования, связанные с использованием оружия. *Криміналістичний вісник*. К.: Держ. наук.-досл. експертно-криміналістичний центр МВС України, 2002. Вип. 4. С. 9–10.

136. Клименко Н. И. Судова експертологія: курс лекцій. К.: Ін Юре, 2007. 528 с.

137. Книженко С. О. Структурні елементи методики розслідування окремих видів злочинів. *Форум права*. 2008. № 2. С. 227–230. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08ksoonz.pdf> (Дата звернення 01.02.2021).

138. Коваленко В. В. Організація й тактика огляду вогнепальної зброї та боеприпасів на місці їх виявлення. *Вісник Луганського державного ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 189–197.
139. Коваленко В. В. Підготовка матеріалів та призначення експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу при розслідуванні злочинів, учинених із використанням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. Суми. 2015. Вип. 4 (72). С. 225–230.
140. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. 888 с.
141. Кожен четвертий АТОвець має «афганський синдром». URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/posttravmatischniy-sindrom-uchasnikiv-ato-u-minoboroni-oprilyudnili-statistichni-dani-20170927647868> (дата звернення 01.02.2021)..
142. Кокин А. В. Ошибки в судебно-баллистических экспертизах: причины и пути устранения. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2017. Т. 12. № 1. С. 80–86.
143. Колесник В. А., Гора І. В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.
144. Колесниченко А. Н. Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика: пособие. Харьков: Юрид. ин-т. 1985. 98 с.
145. Колмаков В. П. Следственный осмотр. М.: Юридическая литература, 1969. 196 с.
146. Колотушкин С. М. Криминалистическая взрывотехника: основы теории и практики: монография. Волгоград: ВА МВД России, 2002. 304 с.
147. Конвенция о запрещении разработки, производства и накопления запасов бактериологического (биологического) и токсинного оружия и об их уничтожении от 10 апреля 1972 г. (Конвенция вступила в силу 26 марта 1975 года). *Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами*. Москва, 1977. Вып XXXI. Ст. 2295. URL: <http://docs.cntd.ru/document/1902015> (дата звернення: 01.02.2021).
148. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_182 (дата звернення: 01.02.2021).
149. Конвенція про маркування пластичних вибухових речовин з метою їх виявлення від 1 березня 1991 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_016 (дата звернення: 01.02.2021).
150. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. М.: Наука, 1975. 720 с.
151. Коновалов Е. Ф. Соотношение специальных знаний следователя и специалиста-криминалиста. *Применение специальных познаний в борьбе с преступностью* : межвуз. сб. науч. тр. Свердловск:

Свердловск. юрид. ин-т, 1983. С. 20–26.

152. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве : монография. Харьков: Консум, 2000. 176 с.

153. Коновалова В. Е. Допрос тактика и психология. Харьков. Консум, 2006. 176 с.

154. Коновалова В. Е. Правовая психология: пособие. Харьков: Консум, 1997. 160 с.

155. Коновалова В. Е. Тактика и психология: пособие. Харьков: Консум, 1999. 157 с.

156. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования: монография. Харьков: Изд-во СПД ФЛ Вапнярук Н.Н., 2006. 320 с.

157. Корецкий Д. Правовая и экспертная оценка оружия как орудия преступления. *Социалистическая законность*. 1984. № 7. С. 44–45.

158. Корма В. Д. Предварительные криминалистические исследования следов применения оружия: пособие / под ред. Е.П. Ищенко. М.: Приор-издат, 2005. 144 с.

159. Корниенко Н. А. Теория и практика предварительных криминалистических исследований вещественных доказательств. М.: Юридическая литература, 1976. 144 с.

160. Корноухов В. Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. М.: Норма, 2008. 224 с.

161. Косарев С. Ю. Криминалистические методики расследования преступлений. Генезис, современное состояние, перспективы развития: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. СПб, 2005. 401 с.

162. Кофанов А. В. Деякі процесуальні та непроцесуальні аспекти попередніх досліджень (минуле і майбутнє). *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: мат. Всеукраїнської наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя докт. юрид. наук, професора Н. І. Клименко (Київ, 27 лютого 2018 року). Київ-Маріуполь: 2018. С. 166–168.

163. Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М.: Юридическая литература, 1993. 591 с.

164. Криминалистика: пособие / А. В. Дулов, Г. И. Грамович, А. В. Лапин и др. ; под ред. А. В. Дулова. Минск: Екоперспектива, 1998. 415 с.

165. Криминалистика: учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. М.: Юристь, 2005. 781 с.

166. Криминалистика: учебник / под ред. А. Н. Васильева. М.: Московский гос. ун-т, 1971. 564 с.

167. Криминалистика: учебник / под ред. И. Ф. Крылова. Л.: Изд.-во Ленинградского ун-та, 1976. 590 с.

168. Криминалистическая техника: учебник / В. П. Антонов, Д. Н. Балашов, А. А. Беляков и др. М.: Юрлитинформ, 2002. 608 с.

169. Криміналістика (криміналістична техніка): курс лекцій / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський, Г. С. Семаков. К.: МАУП, 2001. 216 с.

170. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: посібник / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2001. 372 с.

171. Криміналістика: підручник: у 2 т.: Т. 1. / за ред. А. Ф. Волобуєва, Р. С. Степанюка, В. О. Малярової. Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2018. 384 с.

172. Криміналістика: підручник: у 2 т.: Т. 2 / за ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2018. 312 с.

173. Криміналістика: підручник: у 2 т.: Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.

174. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг зброї / Кол. авторів ; за заг. ред. С.А. Шалгунової. Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2020. 364 с.

175. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Юрінком Інтер. Право, 2002. 416 с.

176. Кримінальне провадження № 12013100120000621, відомості про яке внесено до ЄРДР 20.12.2014 р. за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст.257, ч. 4 ст.187, ч. 2 ст.15, п. 6, 9, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 28 і ч. 1 ст. 263 КК України (Ірпінський ВП ГУНП в Київській області),

177. Кримінальне провадження № 12016230020001195, відомості про яке внесено до ЄРДР 20.02.2016 р. за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України (Генічеський ВП ГУНП в Херсонській області).

178. Кримінальне провадження № 12017080140004982, відомості про яке внесено до ЄРДР 21.11.2017 р. за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1. ст. 263 КК України (Мелітопольський ВП ГУНПУ в Запорізькій області).

179. Кримінальне провадження № 12018120200000184, відомості про яке внесене до ЄРДР 24.04.2018 р. за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України (Голованівського ВП ГУНП в Кіровоградській області).

180. Кримінальне провадження № 12018150030000428, відомості про яке внесено до ЄРДР 30.01.2018 р. за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України (Заводський ВП ГУНП в Миколаївській області).

181. Кримінальне провадження № 12018170330000422, відомості про яке внесене до ЄРДР 24.04.2018 року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України (Хорольський ВП ГУНП в Полтавській області).

182. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. У 2 т.: Т. 2. Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. 1040 с.

183. Кубарев І. В. Щодо змісту організації розслідування злочинів. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: мат. Всеукраїнської наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя докт. юрид. наук, професора Н. І. Клименко (Київ, 27 лютого 2018 року). Київ-Маріуполь: 2018. С. 176–178.
184. Кузнецов А. А., Лаврентьева Г. А. Оперативно-тактическая комбинация «Задержание с поличным» при расследовании коммерческого подкупа. *Вестник криминалистики*. М.: Спарк, Вып. 3 (19). 2006. С. 16–23.
185. Кузьмин С. В. Содержание планирования расследования преступлений. *Правоведение*. 2000. № 5. С. 164–176.
186. Куратченко М. В., Чаплинский К. О. Тактичне забезпечення одночасного допиту двох і більше вже допитаних осіб. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 березня 2017 р.). У 2 ч.: Ч. 2. Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. С. 110–112.
187. Курс криминалистики: В 2 т.: Т. 2. Особенная часть. Методики расследования насильственных и корыстно-насильственных преступлений / отв. ред. В. Е. Корноухов. М.: Юристъ, 2001. 614 с.
188. Курс криминалистики: В 3 т.: Т. 1. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 683 с.
189. Кустов А. М. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений и механизме преступления. *Научная состоятельность криминалистической характеристики преступления* (по материалам криминалистических чтений): информационный бюллетень. М., 2002. № 17. С. 22–30.
190. Кустов А. М. Криминалистическое учение о механизме преступления: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1997. 336 с.
191. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование. Организация. М.: Юридическая литература, 1970. 224 с.
192. Лисиченко В. К., Битюк О. В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев: Вища школа, 1998. Выш. 36. С. 3–9.
193. Литвинов А. Н., Степанюк Р. Л. Прогнозирование и планирование в криминалистике. М.: ЮРКНИГА, 2004. 160 с.
194. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. Київ: Істина, 2014. 432 с.
195. Лозова С. М. Тактико-психологічне забезпечення очної ставки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Національний ун-т внутр. справ. Харків, 2004. 20 с.
196. Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования. М.: Юридическая литература, 1973. 216 с.

197. Лузгин И. М. Развитие методики расследования отдельных видов преступлений. *Правоведение*. М., 1977. № 2. С. 58–65.
198. Лук'янчикова В. Є., Лук'янчиков Б. Є. Взаємодія працівників поліції (слідчого, оперативного працівника) з працівниками експертної служби МВС України при проведенні огляду у кримінальних провадженнях пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї. *Діяльність підрозділів карного розшуку щодо протидії злочинному обігу вогнепальної зброї в Україні у сучасних умовах* : мат. метод. семінару, (Миколаїв, 3-4 червня 2016 р.). Суми: Луганський. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2016. С. 201–208.
199. Лукашевич В. Г., Юнацький О. В. Моделювання у криміналістиці та пізнавальній діяльності слідчого. Київ: КНТ, 2008. 184 с.
200. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения : постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования : монографія. К.: Украинская академия внутр. дел, 1993. 192 с.
201. Лускатов О. В., Лускатова Т. О. Формування систем типових слідчих ситуацій в окремих криміналістичних методиках. *Криміналістичний вісник*. К. ПК «Типографія від «А» до «Я». 2016. № 2 (26). С. 38–46.
202. Луцієнко О. О. Особливості виявлення слідів рук на важелях від ручних гранат із застосуванням методів, які дозволяють подальше виділення ДНК-профілів. *Криміналістичний вісник*. К.: ПК «Типографія від «А» до «Я». 2015. № 1 (23). С. 157–163.
203. Макаренко Є. І. Чи є доказом факт затримання підозрюваного в учиненні злочину. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 177–184.
204. Малярова В. О. Криміналістична методика: питання співвідношення криміналістичної характеристики з іншими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 35. Частина І. Том 3. 2015. С. 111–114.
205. Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця: дис....канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 257 с.
206. Манько Є. С. Особливості портретної криміналістичної ідентифікації з використанням відеозображень. *Криміналістичний вісник*: ПК «Типографія від «А» до «Я», 2016. № 2 (26). 2016. С. 95–101.
207. Марченко А. Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ. 2006. 210 с.
208. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.
209. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: монография. М.: Издательство РУДН, 2000. 296 с.
210. Меликсетян Г. Г. Анализ обстановки места происшествия по делам об убийствах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 1974. 24 с.

211. Мельник О. В. Практика використання хімічного методу виявлення видалених заводських знаків на частинах зброї. *Криміналістичний вісник*. К.: ПК «Типографія від «А» до «Я». 2017. № 2 (28). С. 112–117.

212. Мельник Р. В., Голдинський І. А., Гамера В. А. Криміналістичне дослідження вогнепальної зброї. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 134–136. URL: http://lsej.org.ua/5_2016/40.pdf. (дата звернення 01.02.2021).

213. Мельникова Э. Б. Участие специалистов в следственных действиях. М.: Юридическая литература. 1964. 188 с.

214. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро. 2016. 207 с.

215. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / Г. В. Прохоров-Лукін, В. І. Биков, В. І. Пашенко та ін. МЮ України, МВС України. 2007. 110 с.

216. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів. Затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР МЮ України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи. Протокол від 15.01.1999 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002320-99> (дата звернення 01.02.2021).

217. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: посібник / О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: Львівський держ ун-т внутр. справ, 2011. 324 с.

218. Митричев С. П. Следственная тактика: пособие. М.: РИО ВЮЗИ, 1975. 45 с.

219. Моторный И. Д. Криміналістическая взрывотехника: новое учение в криміналістике: пособие. М.: Изд-во Шумилова И.И., 2000. 177 с.

220. Мудрецька Г. В., Цикова О. В. Проблеми використання даних ДНК аналізу під час розслідування злочинів. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту*, 2014. С. 246–249.

221. Настільна книга слідчого / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

222. Неня О. В. Оптичні методи експертних досліджень мікрооб'єктів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. 2016. 22 с.

223. Новак Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2007. 202 с.

224. Об оружии: модельный закон. Принят на 10 пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление № 10-11 от 6 декабря 1997). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_a16 (дата звернення: 01.02.2021).

225. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника:

посobie. М.: Юрист, 1997. 336 с.

226. Образцов В. А. Криміналістика: моделі средств и технологій раскрытия преступлений: курс лекцій. М.: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. 400 с.

227. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: посібник / за ред. Н. І. Клименко. К.: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

228. Одерій О. В. Теоретичне осмислення початкового етапу досудового розслідування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 4. С. 258–263.

229. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія. Харків: Ліса-плюс, 2015. 528 с.

230. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики: дис.. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. 197 с.

231. Ониськів А. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 185–195.

232. Орлова В. Ф. Шляхов А. Р. Принципы классификации задач криминалистической экспертизы. *Актуальные проблемы теории судебной экспертизы*: сб. науч. тр. Всесоюзн. науч.-иссл. инст. судебных экспертиз. М., 1984. С. 39–51.

233. Оружиеведение: судебная баллистика: посobie / А. Л. Беляков, А. Н. Матюшенко, Т. В. Попова. Челябинск: Челяб. юрид. ин-т МВД России, 2004. 200 с.

234. Осмотр места происшествия: посobie / под ред. А. И. Дворкина. М.: Юристъ, 2000. 336 с.

235. Осмотр места происшествия: справочник следователя / под ред. А. А. Леви. М.: Юридическая литература, 1982. 272 с.

236. Охримчук І. О., Башинський Е. В., Ляшецький І. А. Проблемні питання при призначенні та проведенні експертиз спеціальних хімічних речовин. *Криміналістичний вісник*. К.: ТОВ «Еліт Принт», 2012. № 2 (18). С. 163–167.

237. Павликов С. Г. Криминалистическая характеристика и первоначальный этап расследования незаконного оборота оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук; 12.00.09. Москва, 2000. 195 с.

238. Парфило О. А. Щодо організації техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події у разі виявлення саморобного вибухового пристрою. *Криміналістичний вісник*. 2016. 2 (26). С. 82–88.

239. Петрухин И. Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе : монография. М.: Наука, 1989. 256 с.

240. Пименов М. Г. Судебно-генетическая экспертиза в вопросах криминалистической идентификации личности. *Криміналістичний вісник*. К.: Ред. «Бюл. ВАК України», 2004. № 1 (1). С. 74–78.

241. Письменный, Д. П. Федченко В. М. Розслідування злочинів слідчо та слідчо-оперативною групою: правові й організаційні засади: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2006. 204 с.
242. Питерцев С. К., Степанов А. А. Тактика допроса. СПб: Питер, 2001. 160 с.
243. Плескачевский В. М. Осмотр места происшествия по делам, связанным с применением огнестрельного оружия: М., ГУК МВД РФ, 1992. 210 с.
244. Плескачевский В. М. Оружие в криминалистике: понятие и классификация. М.: Спарк, 2001. 343 с.
245. Плетенець В. М. Організаційно-тактичне забезпечення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2005. № 1. С. 424–429.
246. Плетенець В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: монографія. Дніпропетровськ, Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ, 2012. 188 с.
247. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
248. Положення про Департамент інформатизації Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України 31.01.2018 р. № 70. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS819.html (дата звернення 01.02.2021).
249. Положення про дозвільну систему: постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 р. № 576. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-92-п> (дата звернення 01.02.2021).
250. Порубов Н. И. Научная организация труда следователя. Минск: Высшая школа, 1970. 262 с.
251. Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии: пособие. М.: БЕК, 1998. 208 с.
252. Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення: постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 № 1807. *Офіційний вісник України*. 2003 р., № 48, Ст. 2506.
253. Правила надання послуг поштового зв'язку: постанова Кабінету міністрів України від 5 березня 2009 р. № 270. *Урядовий кур'єр*. 08.04.2009. № 63.
254. Правила безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення: наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 12.06.2013 № 355. *Офіційний вісник України*. 2013. № 59. Ст. 2119.
255. Предварительные криминалистические исследования следов

на месте происшествия: пособие. М.: ВНИИ МВД СССР, 1987. 196 с.

256. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 405.

257. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81.

258. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 27, ст. 385.

259. Про державну таємницю: Закон України №3855-XII від 21.01.1994. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.

260. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*, 1999, № 22-23, ст. 197.

261. Про дії працівників органів і підрозділів внутрішніх справ в типових та екстремальних ситуаціях: методичні рекомендації. К.: НАВС, 2013. 243 с.

262. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11.01.2000 № 1370-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 9. Ст. 68.

263. Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні: Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/341/2015> (дата звернення: 01.02.2021).

264. Про зброю: проект Закону України № 1222 від 30.08.2019. URL:https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66594 (дата звернення: 01.02.2021).

265. Про ліцензування видів господарської діяльності: закон України від 02.09.2015 р. № 222-VIII / *Відомості Верховної Ради України* 2015. № 23. Ст. 158.

266. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 року. № 1478-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст.132.

267. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року 580-VIII. / *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. Ст. 379.

268. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 9, ст.10.

269. Про обіг зброї : проект Закону України № 1222-1 від 20.09.2019. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66918 (дата звернення 01.02.2021).

270. Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї: проект Закону України № 4335 від 06.11.2020. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70363 (дата звернення 01.02.2021).

271. Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення: Закон України від 23.12.2004 № 2288-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 6. Ст. 138.

272. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 р. № 2471-XII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T247100.html (дата звернення 01.02.2021).

273. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21 вересня 1999 р. № 1075-XIV. *Відомості Верховної Ради України*, 1999, № 48, ст. 407.

274. Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Закон України від 2 квітня 2013 р. № 159-VII / *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 10. Ст. 108.

275. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV, *Відомості Верховної Ради України*, 1999, № 22-23, ст. 194.

276. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 № 3.

277. Про судову практику у справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 № 10.

278. Про цивільну зброю та боєприпаси: проект Закону України 4335-1 від 24.11.2020. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70512 (дата звернення 01.02.2021).

279. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Затверджено Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї ООН від 31.05.2001 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_792 (дата звернення 01.02.2021).

280. Рагулин И. Ю. Организационные аспекты методики расследования незаконного оборота оружия и боеприпасов: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Краснодар. 2016. 269 с.

281. Разумов Э. А., Молибога Н. П. Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника: пособие / под ред. П. В. Красюка. К.: Вид-во УкрДГРІ, 2015. 750 с.

282. Рассейкин Д. П. Осмотр места происшествия и трупа при расследовании убийств. Саратов: Приволж. кн. изд-во, 1967. 152 с.

283. Расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом оружия: пособие. М.: ВНИИ МВД России. 2000. 122 с.
284. Рев'яков І. С., Скулкіна К. М. Визначення критеріїв культурних цінностей у судовій мистецтвознавчій експертизі. *Криміналістика і судовая експертиза*. Вып. 58. Ч. 1. К.: Министерство юстиции Украины, 2013. С. 446–453 .
285. Репешко П., Гузенко В. Проблемные вопросы теории экспертизы холодного оружия. *Вісник академії правових наук України*. 2004. № 1 (36). С. 207–214.
286. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2002. 222 с.
287. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: посібник / за заг. ред. В. М. Комарницького. Севеодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. 800 с.
288. Ручкин В. А. Оружие и следы его применения. Криміналістическое учение. М.: Юрлитинформ, 2003. 352 с.
289. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2006. 588 с.
290. Самутичева Е. Ю. Заключение эксперта и его оценка в уголовном процессе (сравнительно-правовое исследование): дис.... канд.. юрид. наук: 12.00.09. М. 2015. 198 с.
291. Самыгин Л. Д. Расследование преступлений как система деятельности. М.:Изд-во Московского университета,1989. 184 с.
292. Сас В. А. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2004. 218 с.
293. Сегай М. Я. Методология судебной идентификации. К.: РИО МВД СССР, 1970. 256 с.
294. Селиванов Н. А. Привлечение специалиста к расследованию. М.: Юридическая литература, 1973. 116 с.
295. Селина Е. В. Применение специальных познаний в уголовном судопроизводстве. М.: Юрлитинформ, 2002. 144 с.
296. Синєокий О. В. Планування та організація розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, скоєні в умовах неочевидності: монографія. Запоріжжя: Вид-во «Дике поле», 1999. 136 с.
297. Скорченко П. Т. Криміналістика. Техніко-криміналістическое обеспечение расследования преступлений: пособие. М.: Былина, 1999. 272 с.
298. Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности): пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. 240 с.
299. Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та

спеціальних знань: монографія / за заг. ред. В. О. Комахи. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2004. 396 с.

300. Словник української мови. В 11 т.; Т. 5. К.: Наукова думка, 1974. 840 с.

301. Словник української мови. В 11 т.; Т. 10. К.: Наукова думка, 1979. 658 с.

302. Смушкин А. Б. Задержание в структуре тактической операции при расследовании преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 2005. 244 с.

303. Советская военная энциклопедия. В 8 т.; Т. 6. М.: Воениздат, 1978. 671 с.

304. Соколенко М. О. Типові тактичні завдання у механізмі побудови автоматизованих алгоритмів допиту. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 187–192.

305. Соколова О. В. Наблюдение как метод исследования в криминалистике и доказывании: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1994. 28 с.

306. Соловьев А. Б. Процессуальные, психологические и тактические основы допроса на предварительном следствии. М. Юрлитинформ, 2002. 192 с.

307. Соловьев К. А. Значение заключения судебно-баллистической экспертизы в установлении обстоятельств расследуемого события. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. 2016. № 1 (35). С. 143–148.

308. Солоницкая Э. В. Криминологическая характеристика незаконного оборота оружия и меры борьбы с ним: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов н/Д, 2004. 16 с.

309. Специализированный курс криминалистики / отв. ред. проф. М. В. Салтевский. Киев: НИиРИО КВШ МВД СССР, 1987. 384 с.

310. Справочная книга криминалиста / под. ред. Н. А. Селиванова. М.: НОРМА–ИНФРА • М, 2000. 727 с.

311. Справочник следователя: пособие / под ред. Н. А. Селиванова. М. Юридическая литература. 1990. 286 с.

312. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: посібник. К.: НВК «Правник»; НАВСУ, 1997. 42 с.

313. Старченко А.В. Современные возможности использования метода генотипоскопии в биологической экспертизе при расследовании преступлений. Известия Тульского гос. ун-та. Эконом. и юрид. науки. 2015. Вып. 4. Ч. 2. С. 93–97.

314. Степанов В. В. Проблемы использования специальных познаний при выявлении преступлений. *Актуальные проблемы борьбы с преступностью*: мат. респ. науч.–практ. конф. Екатеринбург: Свердловск. юрид. ин-т, 1992. С. 349–350.

315. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія. Харків: НікаНова, 2012. 382 с.
316. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. № 1 (12). С. 236–245.
317. Степура С. А. Спірні питання визначення зброї у криміналістиці. *Криміналістичний вісник*. Київ. 2011. № 1 (15). С. 66–71.
318. Сырков С. М., Фефилагьев С. М. Проведение предварительных исследований материальных следов на месте происшествия: пособие. М.: ВНИИ МВД СССР, 1986. 168 с.
319. Тактика попереднього дослідження криміналістичних об'єктів при проведенні слідчого огляду / за заг. ред. В. О. Комахи ; Одес. нац. юрид. акад. Чернівці: Золоті литаври, 2003. 268 с.
320. Тактические основы специальных операций (часть III): пособие / Г. В. Епур, О. В. Павлов, В. В. Животов и др. Луганск: РИО ЛИВД, 2001. 110 с.
321. Талалаев В. А. Криминалистическое обеспечение расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов или взрывчатых веществ, совершенных военнослужащими: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Минск. 2012. 26 с.
322. Тарасенко О. С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2017. 22 с.
323. Теоретические и методологические основы судебно-баллистической экспертизы: пособие / под ред. Х. М. Тахо-Годи. М.: ВНИИСЭ, 1984. Вып. 1, 2. 184 с.
324. Теория и практика планирования расследования преступлений: пособие / В. В. Бирюков, О. Б. Мельникова, Р. Н. Шехавцов, И. В. Попов. Луганск, РИО Луганск. акад. внутр. дел, 2002, 72 с.
325. Тертышник В. М. Слинько С. В. Теория доказательств. Харьков: Арсис, 1998. 256 с.
326. Тесленко Е. С. Криминалистическое обеспечение предварительного расследования незаконного оборота боеприпасов и взрывчатых веществ периода Великой Отечественной войны: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2011. 22 с.
327. Тихий В. П. Коментар до статей 262, 263, 264 розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» Кримінального кодексу України. *Законодавство України: наук.-практ. коментарі*. 2004. № 8. С. 51–60.
328. Тищенко В. В. Криминалистическая характеристика преступлений в структуре методики расследования. *Юридична освіта і правова держава*. Одеса, 1997. С. 250–255.

329. Тищенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-наслідницьких злочинів: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2003. 445 с.
330. Тищенко В. В. Слідчі ситуації в методиці розслідування злочинів: поняття, класифікація, значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 961–965.
331. Тищенко В. В. Сучасний стан і деякі проблеми розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 170–180.
332. Торопов С. О. Інформаційно-пошукова картка як засіб фіксації результатів попередніх балістичних досліджень. *Право і безпека*. 2009. № 2. С. 86–89.
333. Торопов С. О. Попередні та експертні балістичні дослідження на місці події: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2011. 243 с.
334. Троцюк В. М. Проблемні питання, що виникають у процесі вилучення та упакування слідової інформації дактилоскопічного походження. *Криміналістичний вісник*. К.: ПК «Типографія від «А» до «Я», 2017. № 2 (28). С. 107–111.
335. Трухачев В. В. Некоторые криминалистические аспекты допроса членов организованной преступной группы. *Общество и право*. 2012. № 3 (40). С. 330–334.
336. Туляков В. О., Мирошніченко Н. А., Балабанова Д. О. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник. Одеса: Юридична література, 2014. 130 с.
337. Українці офіційно мають близько 1 млн одиниць зброї. РБК-Україна. URL:<https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraintsy-ofitsialno-vladeyut-okolo-1-mln-1532497672.html> (дата звернення 01.02.2021)
338. Удовенко Ж. В. Криміналістика: конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галагана. К.: Центр учбової літератури, 2016. 320 с.
339. Фаринник В. І. Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламентації та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 85–94.
340. Федоров Ю. Д. Использование результатов осмотра места происшествия для принятия оперативно-розыскных мер. Ташкент. ТВШ МВД СССР, 1972. 28 с.
341. Фесик П. Ю. Использование криминалистической характеристики в раскрытии убийств: монография. Арзамас: Арзамасский гос. пед. ин-т, 2012. 121 с.
342. Хань Г. А. Теоретичні засади пануванні та організації розслідування злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 20 с.
343. Хань О. О. Теоретичні основи планування та програмування слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 190 с.

344. Хмыров А. А. Косвенные доказательства в уголовных делах: монография. СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. 247 с.
345. Хмыров А. А. Криминалистическая характеристика преступления и пути доказывания по уголовному делу. *Правоведение*. 1978. № 3. С. 59–66.
346. Хрусталева В. Н., Трубицын Р. Ю. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. СПб.: Питер, 2003. 208 с.
347. Черечукина Л. В. Организация досудебного расследования: пособие. Луганск: РИО Луганский гос. ун-т внут. дел, 2005. 536 с.
348. Чернова А. К. Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: Одеська юридична академія, 2009. 20 с.
349. Чорний Г. О. Особливості тактики дій спеціаліста при огляді місця події, пов'язаного з вибухом. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2016. Вип. 21. С. 167–170.
350. Чурилов С. Н. Методика расследования преступлений. Общие положения: монография. М.: Юстицинформ, 2009. 232 с.
351. Шамота М. В. Обґрунтування необхідності побудови початкового етапу розслідування вимагань у формі тактичної операції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту: серія «Юриспруденція»*. 2015. № 18. Т. 2. С. 149–151.
352. Шаповалова В. С. Поняття зброєделіктики як базисного часткового вчення криміналістики. *Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серія «Юридические науки»*. 2013. Т. 26 (65). № 2-2. С. 359–367.
353. Шевчук В. М. Незаконний обіг вогнепальної зброї: особливості криміналістичної характеристики. *Проблеми законності*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. Вип. 57. С. 191–198.
354. Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 139–143.
355. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Харків: Апостіль, 2013. 440 с.
356. Шейфер С. Доказательственное значение задержания подозреваемого. *Социалистическая законность*. 1972. №3.С. 55–56.
357. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько- російський і російсько-український) / за заг. ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.
358. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. К.: Ін Юре, 2010. 496 с.
359. Шиканов В. И. Теория тактических операций следователя (перспективы развития). *Алгоритмы и организация решения следственных задач*: сб. науч. трудов. Иркутск: Иркутский ун-та. 1982. С.64–67.

360. Шмонин А. В. Методология криминалистической методики: монография. М.: Юрлитинформ, 2010. 416 с.
361. Шульга О. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.09. Київ. НАВС. 2016. 245 с.
362. Щербаковский М. Г. Источник происхождения как объект идентификационного исследования. *Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку*: матер. міжн.-практ. конф. (Київ, 5-6 липня 2018 р.). К. КНПСЕ, Мінюст України, 2018. С. 264–266.
363. Щербаковский М. Г. Определение следов металлизации на объектах носителях и оценка результатов исследования. *Криминалистика и судебная экспертиза*. К.: Вища школа, 1991. Вып. 43. С. 97–103.
364. Щербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. 76 с.
365. Щербаковский М. Г. Консультативная функция специалиста у кримінальному провадженні. *Криминалистика и судебная экспертиза*. К.: 2017. Вып. 62. С. 43–51.
366. Щербаковский М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.
367. Щодо правових аспектів організації протидії незаконному обігу вогнепальної зброї. *Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/969> (дата звернення 01.02.2021).
368. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Харків: Харків юридичний, 2010. 319 с.
369. Щур Б.В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення із суміжними поняттями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. №2. 2010. С. 337-344.
370. Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т. А. Аверьяновой, Е. Р. Россинской. М.: Юристъ, 1999. 552 с.
371. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України: дис.... канд.. юрид. наук: 12.00.09. Івано-Франківськ. 2007. 227 с.
372. Яблоков Н. П. Криминалистика. М.: НОРМА–ИНФА, 2000. 384 с.
373. Joint operation targeting firearms and explosives at the Ukrainian/Moldovan border. URL: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/joint-operation-targeting-firearms-and-explosives-ukrainian/moldovan-border/22.06> (дата звернення 01.02.2021)

374. Making sense of forensic genetics. What can DNA tell you about a crime // Brown T., Geddes L., Gill P. and other. London. 2017. 22 p. URL: <http://senseaboutscience.org/wp-content/uploads/2017/01/making-sense-of-forensic-genetics.pdf> (дата звернення 01.02.2021)

375. Martyniuk A. Measuring illicit arms flows: Ukraine. Small Arms Survey / Briefing Paper, April 2017. 8 p. URL: <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-BP3-Ukraine.pdf> (дата звернення 01.02.2021).

376. Model Law against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition. United Nations, Vienna, July 2011. 182 p. URL: https://www.unodc.org/documents/legal-tools/Model_Law_Firearms_Final.pdf (дата звернення 01.02.2021).

Наукове видання

ЩЕРБАКОВСЬКИЙ Михайло Григорович

АНДРЕЄВ Денис Вікторович

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО
ОБІГУ ЗБРОЇ

Монографія